

ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ, ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΚΑΙ ΤΕΧΝΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΜΟΥΣΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΚΑΙ ΤΕΧΝΗΣ

**ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΤΟΥ ΜΠΟΥΖΟΥΚΙΟΥ ΣΕ ΑΡΧΑΡΙΟΥΣ ΜΑΘΗΤΕΣ
ΜΙΚΡΗΣ ΗΛΙΚΙΑΣ:
ΕΝΑΣ ΠΡΑΚΤΙΚΟΣ ΟΔΗΓΟΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ**

Πτυχιακή εργασία
του Ιωάννη Ν. Μανωλόπουλου Α.Μ.:20030
Επιβλέπουσα: Στάμου Λελούδα, καθηγήτρια του Τ.Μ.Ε.Τ.

Θεσσαλονίκη 2023

Περίληψη

Ο πρακτικός οδηγός διδασκαλίας που προτείνεται αποτελεί μια νέα πρόταση διδασκαλίας του μπουζουκιού για αρχάριους μαθητές μικρής ηλικίας με τη μέθοδο της προφορικής διδασκαλίας. Περιέχει περιγραφές σε δράσεις, συνήθειες και έννοιες για τη σπουδή, καθώς αποκωδικοποιεί με απλό τρόπο κοινές πρακτικές οι οποίες προκύπτουν από την ίδια τη διαδικασία ως αποτέλεσμα μακράς εμπειρίας και στοιχειοθετεί τη φιλοσοφία για την προσέγγιση των μικρών μαθητών. Όλες οι δραστηριότητες που καταγράφονται, είναι δυνατόν να αποτελέσουν το εφαλτήριο για να προκαλέσουν τη φαντασία και τη δημιουργικότητα των εμπλεκόμενων. Όλες οι διδακτικές προτάσεις μπορούν να προσαρμοστούν για να χρησιμοποιηθούν από τους δάσκαλους μουσικής διδασκαλίας σε οποιαδήποτε δομή, σχολεία, σχολές, ωδεία και ιδιαίτερα μαθήματα, προκειμένου να εξυπηρετήσουν τις ανάγκες που προκύπτουν ανάλογα με τις ιδιαιτερότητες και τις δεξιότητες των μαθητών τους. Γίνονται εκτενείς αναφορές στη μέθοδο Σουζούκι, καθώς μέσα από τη μελέτη διαπιστώθηκε μεγάλη ομοιότητα στη φιλοσοφία της εν λόγω μεθόδου με την προφορική μέθοδο που χρησιμοποιείται στα παραδοσιακά όργανα και προτείνονται δράσεις οι οποίες μέσα από έρευνες, αποδεικνύεται η χρησιμότητα και η αποτελεσματικότητά τους. Η χρήση της παρούσας μεθοδολογίας σε συνδυασμό με τις βασικές αρχές της προφορικότητας, την παρατήρηση, την ακρόαση και τη μίμηση μπορούν να οδηγήσουν στην εκπαίδευση του ταλέντου, χτίζοντας δεξιότητες και παγιώνοντας συνήθειες μελέτης.

Abstract

The practical teaching guide proposed is a new proposal for teaching bouzouki for beginner's young students with the method of oral transmission. It contains descriptions of actions, habits and concepts for study, as it decodes in a simple way common practices that arise from the process itself as a result of long experience and establishes the philosophy for approaching young students. All recorded activities can be the springboard to provoke the imagination and creativity of those involved. All teaching proposals can be adapted to be used by music teaching teachers in any structure, schools, faculties, conservatories and private lessons, in order to serve the needs that arise depending on the particularities and skills of their students. Extensive references are made to the Suzuki method, as the study found a great similarity in the philosophy of this method with the oral method used in traditional instruments and proposes actions that through research, prove their usefulness and effectiveness. The use of this methodology in combination with the basic principles of orality, observation, listening and imitation can lead to the training of talent, building skills and consolidating study habits.

Δήλωση τήρησης ακαδημαϊκής δεοντολογίας

Δηλώνω υπευθύνως ότι όλα τα στοιχεία σε αυτήν την εργασία τα απέκτησα, τα επεξεργάστηκα και τα παρουσιάζω σύμφωνα με τους κανόνες και τις αρχές της ακαδημαϊκής δεοντολογίας, καθώς και τους νόμους που διέπουν την έρευνα και την πνευματική ιδιοκτησία. Δηλώνω επίσης υπευθύνως ότι, όπως απαιτείται από αυτούς τους κανόνες, αναφέρομαι και παραπέμπω στις πηγές όλων των στοιχείων που χρησιμοποιώ και τα οποία δεν συνιστούν πρωτότυπη δημιουργία μου.

© 2023

Ιωάννης Ν. Μανωλόπουλος

ALL RIGHTS RESERVED

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΠΙΝΑΚΑΣ ΕΙΚΟΝΩΝ	2
<i>Ευχαριστίες.....</i>	<i>12</i>
<i>Εισαγωγή .....</i>	<i>13</i>
1. ΜΟΥΣΙΚΗ ΠΑΡΑΔΟΣΗ ΚΑΙ ΠΡΟΦΟΡΙΚΟΤΗΤΑ.....	14
1.1. Η ΠΡΟΦΟΡΙΚΟΤΗΤΑ ΣΤΗ ΜΕΘΟΔΟ SUZUKI	15
2. ΤΟ ΜΠΟΥΖΟΥΚΙ ΚΑΙ Η ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΤΟΥ.....	17
2.1. Η ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΤΟΥ ΜΠΟΥΖΟΥΚΙΟΥ ΣΗΜΕΡΑ.	20
3. ΜΙΑ ΝΕΑ ΠΡΟΤΑΣΗ ΓΙΑ ΤΗ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΤΟΥ ΜΠΟΥΖΟΥΚΙΟΥ. ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΥΠΟΒΑΘΡΟ.	22
3.1. ΟΙ ΛΟΓΟΙ ΓΙΑ ΜΙΑ ΝΕΑ ΠΡΟΤΑΣΗ	22
3.2. ΒΑΣΙΚΕΣ ΑΡΧΕΣ ΚΑΙ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΗΣ ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗΣ.....	22
3.2.1. <i>Εισαγωγή στη διδασκαλία: Τα μέρη του μπουζουκιού.....</i>	<i>24</i>
3.2.2. <i>Θέση και στάση κρατώντας το όργανο.....</i>	<i>30</i>
4. 4^ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ: ΠΡΟΦΟΡΙΚΗ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ	32
4.1. ΣΤΑΔΙΑ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ, ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ, ΣΤΟΧΟΙ	32
4.1.1. <i>Η πρώτη επαφή με το όργανο, γνωριμία με τον δάσκαλο και τον χώρο διδασκαλίας.</i>	<i>33</i>
4.1.2. <i>Προϋποθέσεις για να ξεκινήσουμε μάθημα. ....</i>	<i>33</i>
4.2. ΜΑΘΗΜΑΤΑ. ΠΡΑΚΤΙΚΟΣ ΟΔΗΓΟΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ	34
4.2.1. <i>1^η διδακτική ενότητα «Πένα».....</i>	<i>34</i>
4.2.2. <i>2^η διδακτική ενότητα «Τα δάκτυλα στην ταστιέρα».....</i>	<i>44</i>
4.3. 3 ^η ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ. ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΜΕΛΩΔΙΩΝ ΚΑΙ ΤΡΑΓΟΥΔΙΩΝ.	55
4.3.1. <i>Η 1^η μελωδία «Άσπρα κόκκινα κίτρινα μπλε».....</i>	<i>55</i>
4.3.2. <i>Το 1^ο τραγούδι «Ο κούκος».....</i>	<i>60</i>
4.3.3. <i>Το 2^ο τραγούδι «Φεγγαράκι μου λαμπρό».....</i>	<i>66</i>
4.3.4. <i>Το 3^ο τραγούδι, «Το τραγούδι γενεθλίων».....</i>	<i>70</i>
4.3.5. <i>Η 1^η μελωδία με όγδοα. «Το πουκάμισο το θαλασσί».....</i>	<i>74</i>
4.3.6. <i>Η 1^η μελωδία με τέταρτα παρεστιγμένα και όγδοα. «Σήκωσέ το» .....</i>	<i>77</i>
4.3.7. <i>Τραγούδι «Happy birthday song».....</i>	<i>81</i>
4.3.8. <i>Τραγούδι «Ήταν ένα μικρό καράβι».....</i>	<i>86</i>
4.3.9. <i>Ομαδικό μάθημα.....</i>	<i>90</i>
4.3.10. <i>Εισαγωγή στο μουσικό κείμενο 1η ομάδα φθογγόσημων.....</i>	<i>92</i>
4.3.11 <i>Εισαγωγή στο μουσικό κείμενο 2η ομάδα φθογγόσημων.....</i>	<i>93</i>
4.4. 4 ^η ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ. ΜΑΚΡΟΣΚΕΛΗΣ ΡΥΘΜΟΜΕΛΩΔΙΚΕΣ ΔΟΜΕΣ.	94
4.4.1. <i>Τραγούδι «Τα ψέματα».....</i>	<i>94</i>
4.4.2. <i>Τραγούδι «Κάλαντα Χριστουγέννων».....</i>	<i>98</i>
4.4.3. <i>Τραγούδι «Κάλαντα πρωτοχρονιάς».....</i>	<i>101</i>
4.4.4. <i>Τραγούδι «Τρίγωνα κάλαντα».....</i>	<i>105</i>
4.4.5. <i>Τραγούδι «Το πουκάμισο το θαλασσί».....</i>	<i>108</i>
4.4.6. <i>Τραγούδι «Κερκυραϊκός (Η ρούγα)».....</i>	<i>110</i>
4.4.7. <i>Τραγούδι «Το ζεϊμπέκικο της Ευδοκίας».....</i>	<i>115</i>
4.5. ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΗ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΕΝΟΤΗΤΩΝ ΚΑΙ ΔΙΔΑΧΘΕΝΤΩΝ.....	119
5. ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ ΤΕΧΝΙΚΕΣ ΚΑΙ «ΔΙΔΑΚΤΙΚΑ ΕΡΓΑΛΕΙΑ» ΠΟΥ ΧΡΗΣΙΜΟΠΟΙΟΥΝΤΑΙ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΡΟΦΟΡΙΚΗ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ.	120
5.1. ΟΙ ΘΕΣΕΙΣ ΣΤΟ ΜΠΟΥΖΟΥΚΙ. ΟΜΑΔΟΠΟΙΗΣΗ ΑΝΑ ΧΟΡΔΗ. ΜΕΤΑΦΟΡΑ ΘΕΣΕΩΝ ΜΕ ΚΑΠΟΤΑΣΤΟ.....	120
5.2. ΧΡΟΝΟΣ, ΜΕΤΡΗΜΑ ΚΑΙ ΠΑΛΜΟΣ ΜΕ ΚΙΝΗΣΗ. ΑΠΛΟΠΟΙΗΣΗ ΡΥΘΜΟΥ ΚΑΙ ΚΑΡΤΕΣ ΜΕ ΡΥΘΜΙΚΑ ΣΧΗΜΑΤΑ.	124
5.3. ΟΙ ΑΠΑΡΑΙΤΗΤΕΣ «ΣΥΝΗΘΕΙΕΣ ΚΑΙ ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ» ΚΑΤΑ ΤΗ ΔΙΑΡΚΕΙΑ ΤΗΣ ΣΠΟΥΔΗΣ.	128

5.4.	ΕΒΔΟΜΑΔΙΑΙΟ ΚΑΙ ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΛΕΤΗΣ ΚΑΙ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΩΝ.	131
5.5.	ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΤΟ ΜΟΥΣΙΚΟ ΚΕΙΜΕΝΟ-ΠΕΝΤΑΓΡΑΜΜΟ.	134
6.	ΚΕΦΑΛΑΙΟ.....	137
6.1.	ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	137
	ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	139

ΠΙΝΑΚΑΣ ΕΙΚΟΝΩΝ

Εικόνα 1:	Το μουσικό όργανο μπουζουκιού στο Μουσείο Μουσικών Οργάνων στην Αθήνα (πηγή: Σελίδες Ιστορίας και Επιστήμης: Το Μουσείο Ελληνικών Λαϊκών Μουσικών Οργάνων (history-pages.blogspot.com).....	17
Εικόνα 2:	Μανώλης Χιώτης, Μίκης Θεοδωράκης, Γρηγόρης Μπιθικώτσης. Δυο από τους σημαντικότερους συνθέτες λαϊκής μουσικής και ένας από τους χαρακτηριστικούς λαϊκούς ερμηνευτές του 21 ^{ου} αιώνα (πηγή: Μίκης Θεοδωράκης, τα ασπρόμαυρα χρόνια Protagon.gr).	18
Εικόνα 3:	Ο Μάρκος Βαμβακάρης. (Πηγή: https://www.ogdoo.gr/epikairota/media/markos-vamvakaris-apo-ti-syra-ston-peiraia-i-gennisi-enos-rempeti).	19
Εικόνα 4:	Τα μέρη του μπουζουκιού.	25
Εικόνα 5:	Ο καβαλάρης.	26
Εικόνα 6:	Το ημιτόνιο και ο τόνος, στα τάστα του μπουζουκιού.....	26
Εικόνα 7:	Το σημείο επαφής της χορδής στο τάστο.	26
Εικόνα 8:	Οι χορδές και οι ήχοι που παράγουν. Πώς ακούγονται και πού γράφονται στο πεντάγραμμα.	27
Εικόνα 9:	Η κατανομή των χορδών στα κλειδιά.	28
Εικόνα 10:	Το δέσιμο της χορδής στον άξονα περιστροφής.	29
Εικόνα 11:	Ο επάνω καβαλάρης ή προσκέφαλο ή ζυγός.	29
Εικόνα 12:	Ο χώρος ταλάντωσης των χορδών.	29
Εικόνα 13:	Η θέση του οργανοπαίκτη και του οργάνου.	31
Εικόνα 14:	Διάφορα είδη πενών.	34
Εικόνα 15:	Το σημείο τοποθέτησης του χεριού της πέννας.....	35
Εικόνα 16:	Η τοποθέτηση της πέννας στα δάκτυλα του χεριού.....	35
Εικόνα 17:	Οι φράσεις προσαρμοσμένες στα κτυπήματα της πέννας.....	37
Εικόνα 18:	Ένα δυ-ο ή τι τι τι τι, το μέτρημα του δασκάλου για τα εναλλάξ κτυπήματα της πέννας.	38
Εικόνα 19:	8 κτυπήματα της πέννας προς τα πάνω και 8 προς τα κάτω.	39
Εικόνα 20:	8 κτυπήματα της πέννας πρώτα κάτω και μετά πρώτα πάνω εναλλάξ, 8 τέταρτα.	39

Εικόνα 21: 4 φορές με πένα κάτω και 4 φορές με πένα κάτω στις 2 χορδές	40
Εικόνα 22: 8 φορές με πένα εναλλάξ στην 1η και 8 φορές με πένα εναλλάξ στη 2η χορδή.	40
Εικόνα 23: 1 ^ο Μοτίβο κτυπημάτων από μνήμης για εξάσκηση της πέννας.	41
Εικόνα 24: Ασκήσεις για την πένα σε ανοικτές χορδές	41
Εικόνα 25: Ασκήσεις για την πένα στις 1η και 2η χορδή.	41
Εικόνα 26: Ασκήσεις για την πένα σε όλες τις χορδές.....	42
Εικόνα 27: Προτεινόμενος τρόπος να γράψουμε τις ασκήσεις, για τα κτυπήματα της πέννας σε ανοικτές χορδές, χωρίς τη χρήση πενταγράμμου.....	42
Εικόνα 28: Ασκήσεις για την πένα στο πεντάγραμμο, σε ανοικτές χορδές.....	43
Εικόνα 29: Ασκήσεις για την πένα στο πεντάγραμμο σε ανοικτές χορδές.....	43
Εικόνα 30: Κάρτες με ασκήσεις για την πένα.....	43
Εικόνα 31: Οι αριθμοί των δακτύλων που πατάνε στα τάστα, για δεξιόχειρα.	45
Εικόνα 32: Η ταστιέρα στην παλάμη του αριστερού χεριού.	45
Εικόνα 33: Σχηματική απεικόνιση των κλίσεων των δακτύλων που πατάνε τα τάστα.	46
Εικόνα 34: Άσκηση με νότες, σε ρε ελάσσονα και ρε μείζονα, (αρπισμοί σε συγχορδίες).....	48
Εικόνα 35: Τα σημεία επαφής των δακτύλων στην ταστιέρα.	48
Εικόνα 36: Τα σχέδια με προσωπάκια στα νύχια των δακτύλων.	49
Εικόνα 37: Άσκηση για τα δάκτυλα και την πένα πάντα κάτω με όλα τα δάκτυλα.	50
Εικόνα 38: Άσκηση για τα δάκτυλα και την πένα εναλλάξ κάτω, πάνω, με όλα τα δάκτυλα.	50
Εικόνα 39: Άσκηση για τα δάκτυλα και την πένα με συνδυασμούς ανοικτών χορδών και τάστων.	50
Εικόνα 40: Άσκηση πένα κάτω, πάνω εναλλάξ δυο κτυπήματα σε κάθε τάστο όγδοα.	51
Εικόνα 41: Άσκηση πένα εναλλάξ κάτω, πάνω, εναλλάξ δάκτυλα σε όγδοα.	51
Εικόνα 42: Άσκηση, εναλλάξ τα δάκτυλα 1,2,3,4 και προς τα πίσω 3,2,1.....	51
Εικόνα 43: Άσκηση, Εναλλάξ τα δάκτυλα με σταθερό το πρώτο και την πένα εναλλάξ κάτω, πάνω.	51
Εικόνα 44: Ενδεικτικός συγκεντρωτικός πίνακας αρχικών ασκήσεων για τα δάκτυλα σε 4 τάστα από το 7ο και από το 10ο τάστο. Κοινός για 6χορδο ή 8χορδο μπουζούκι.....	51
Εικόνα 45: Άσκηση Νο1 (α) 2 ^α μ – 3 ^η Μ, 3 ^ο -4 ^ο δάκτυλα. ----- Άσκηση Νο1 (β) 2 ^α μ – 3 ^η Μ 1 ^ο -2 ^ο δάκτυλα.....	52
Εικόνα 46: Άσκηση Νο1 (γ) 2 ^α μ-3 ^η Μ 3 ^ο -4 ^ο δάκτυλα. ---- Άσκηση Νο1 (δ) 2 ^α μ-4 ^η Μ, 4 ^ο δάκτυλο.	52
Εικόνα 47: Το γλίστρημα του δακτύλου.....	52
Εικόνα 48: Άσκηση Νο.2 ανιούσα κίνηση.....	53

Εικόνα 49: Άσκηση Νο.2 κατιούσα κίνηση.	53
Εικόνα 50: Ενδεικτικά μοτίβα με νότες, από το μαθητή για να τραγουδήσει ο δάσκαλος.....	54
Εικόνα 51: Η 1η θέση ρε από ανοικτή 1η χορδή για το «Άσπρα κόκκινα».	55
Εικόνα 52: Σχηματική απεικόνιση της θέσης ρε στην ταστιέρα για το «Άσπρα κόκκινα».	56
Εικόνα 53: Η αρχή του τραγουδιού «Άσπρα κόκκινα» στον υπονοούμενο παλμό.	56
Εικόνα 54: Το τραγούδι «Άσπρα κόκκινα» σε πεντάγραμμο.	56
Εικόνα 55: Το μοτίβο της πέννας με κάρτες για το «Άσπρα κόκκινα».	57
Εικόνα 56: Απόσπασμα με 3 μισά που επαναλαμβάνουν κυκλικά για το «Άσπρα κόκκινα».	57
Εικόνα 57: Απόσπασμα με 3 μισά που επαναλαμβάνουν κυκλικά για το «Άσπρα κόκκινα».	58
Εικόνα 58: Απόσπασμα με μισά και τέταρτα που επαναλαμβάνουν κυκλικά για το «Άσπρα κόκκινα».	58
Εικόνα 59: Απόσπασμα με τέταρτα και ολόκληρο που επαναλαμβάνουν κυκλικά για το «Άσπρα κόκκινα».	58
Εικόνα 60: Απόσπασμα με τέταρτα και μισό που επαναλαμβάνουν κυκλικά και σχηματική απεικόνιση μοτίβου με κάρτες για το «Άσπρα κόκκινα».	58
Εικόνα 61: 2η εκδοχή, με τέταρτα σε κάθε παλμό του «Άσπρα κόκκινα».....	59
Εικόνα 62: Ρυθμικά σχήματα με κάρτες.	59
Εικόνα 63: Οι 4 φράσεις του τραγουδιού, σε κανονικό ρυθμό του «Άσπρα κόκκινα».	59
Εικόνα 64: 3η εκδοχή. Απόσπασμα «Άσπρα κόκκινα» σε κανονικό ρυθμό 2/4 με τέταρτα και όγδοα.	60
Εικόνα 65: Ασκήσεις με ήχους και παύσεις.	60
Εικόνα 66: 2 τέταρτα και μισό, με κίνηση της πέννας στον παλμό.	61
Εικόνα 67: Σχηματική απεικόνιση του ρυθμικού μοτίβου του 1 ^{ου} μέρους του «Ο Κούκος» με κάρτες.....	62
Εικόνα 68: Σχηματική απεικόνιση του ρυθμικού μοτίβου του 2 ^{ου} μέρους του «Ο Κούκος» με κάρτες.....	62
Εικόνα 69: Το 1ο απόσπασμα από το «ο κούκος».	62
Εικόνα 70: Η 1η φράση του «Ο Κούκος».	63
Εικόνα 71: Η 2η φράση του «Ο Κούκος».	63
Εικόνα 72: Η 3η φράση του «Ο Κούκος».	63
Εικόνα 73: Η 4η φράση του «Ο Κούκος».	63
Εικόνα 74: «Ο κούκος» στο πεντάγραμμο.	64
Εικόνα 75: Οι παραλλαγές τις θέσης ντο από 2η χορδή, 3ο τάστο.	64
Εικόνα 76: 2η εκδοχή τραγουδιού «ο κούκος», με όλα τα τέταρτα του παλμού.....	65

Εικόνα 77: Ασκήσεις με τέταρτα και την πένα εναλλάξ, κάτω και επάνω, στη θέση του τραγουδιού «Ο Κούκος».	65
Εικόνα 78: Ασκήσεις όπως εικόνα 72, με άλλη θέση της ρε.....	66
Εικόνα 79: Ασκήσεις όπως εικόνα 73, με άλλες θέσεις της ρε.	66
Εικόνα 80: Ασκήσεις όπως εικόνα 74, με άλλη θέση της ρε.....	66
Εικόνα 81: Το «Φεγγαράκι» στο πεντάγραμμο.....	66
Εικόνα 82: Το «Φεγγαράκι» στο πεντάγραμμο, με επισήμανση του ρυθμού.	67
Εικόνα 83: Κλίμακα λα μείζονα, από την 2η χορδή ανοικτή.....	68
Εικόνα 84: Θέση της λα μείζονα, από την 2η χορδή ανοικτή για το «Φεγγαράκι».....	69
Εικόνα 85: Τετράδα αλλοιώσεων για παιχνίδι με τις αλλοιώσεις.	69
Εικόνα 86: Θέση σολ Μιξολυδικός για 4χορδο, σε 3 χορδές.....	70
Εικόνα 87: Παρτιτούρα, «Τραγούδι γενεθλίων» σε θέση για 4χορδο, με έμφαση στην είσοδο πριν τον 1ο παλμό. 70	
Εικόνα 88: Θέση σολ Μιξολυδικός για 3χορδο.	70
Εικόνα 89: Παρτιτούρα, «Τραγούδι γενεθλίων» σε θέση για 3χορδο, με έμφαση στην είσοδο πριν τον 1ο παλμό. 71	
Εικόνα 90: Ομαδοποίηση των θέσεων των δακτύλων ανά χορδή, για μείζονα κλίμακα σε 3 χορδές.....	72
Εικόνα 91: Σχηματική απεικόνιση. Κυκλική αναπαραγωγή μοτίβου με χρήση καρτών.....	72
Εικόνα 92: Σχηματική απεικόνιση το μέτρημα του παλμού με κίνηση, για τέταρτο παρεστιγμένο με όγδοο.	73
Εικόνα 93: Συνοδεία για το «Το τραγούδι γενεθλίων».	73
Εικόνα 94: Παρτιτούρα «Το πουκάμισο το θαλασσί».	74
Εικόνα 95: Θέση του τραγουδιού «Το πουκάμισο το θαλασσί».	74
Εικόνα 96: Σχηματική απεικόνιση ρυθμομελωδικό μοτίβο τετάρτων με κάρτες.....	75
Εικόνα 97: Σχηματική απεικόνιση ρυθμομελωδικό μοτίβο ογδών με κάρτες.....	75
Εικόνα 98: Ρυθμομελωδικό μοτίβο ογδών με κάρτες.	75
Εικόνα 99: Η αρχή της 1ης φράσης «Το πουκάμισο το θαλασσί».	75
Εικόνα 100: Ρυθμομελωδικό μοτίβο ογδών και τετάρτων, με ολόκληρη τη φράση «Το πουκάμισο το θαλασσί». 76	
Εικόνα 101: όλο το απόσπασμα «Το πουκάμισο το θαλασσί» με την επισήμανση της πέννας, στις νότες σε σχέση με τον παλμό.....	76
Εικόνα 102: Ασκήσεις με μισά, τέταρτα και όγδοα.	76
Εικόνα 103: Παρτιτούρα και θέση του «Σήκωσέ το».	77
Εικόνα 104: Η πρώτη φράση του «Σήκωσέ το».....	78

Εικόνα 105: Η πρώτη φράση, επάνω στον παλμό.....	79
Εικόνα 106: Η Πένα «μετράει τον παλμό».....	79
Εικόνα 107: Το ρυθμομελωδικό μοτίβο στο πεντάγραμμο του «Σήκωσέ το».....	79
Εικόνα 108: Η Πένα και το πόδι, συντονισμένα στον παλμό.....	79
Εικόνα 109: Η φράση από το «σήκωσέ το» κυκλικά με την πένα και το πόδι, συντονισμένα στον παλμό.....	79
Εικόνα 110: Σχηματική απεικόνιση, για την κατανόηση της ερμηνείας του παρεστιγμένου τέταρτου με τις κινήσεις και τα κτυπήματα της πέννας.....	80
Εικόνα 111: Σχηματική απεικόνιση, για την κατανόηση της ερμηνείας του παρεστιγμένου τέταρτου με τις κινήσεις και τα κτυπήματα της πέννας, στο πεντάγραμμο.....	80
Εικόνα 112: Θέση του τραγουδιού «Happy Birthday song» (Μιξολυδικός από ρε).....	81
Εικόνα 113: Θέση στην ταστιέρα του «Happy Birthday song» για 4χορδο μπουζούκι (Μιξολυδικός από ρε).....	82
Εικόνα 114: Θέση στην ταστιέρα του «Happy Birthday song» για 3χορδο μπουζούκι (Μιξολυδικός από ρε).....	82
Εικόνα 115: Ομαδοποίηση των θέσεων των δακτύλων ανά χορδή.....	82
Εικόνα 116: Απόσπασμα από το «Happy Birthday song» για κυκλική επανάληψη.....	83
Εικόνα 117: 3η χορδή μέχρι την 1η με την τεχνική μπαρέ.....	84
Εικόνα 118: Απόσπασμα από το «Happy Birthday song» για κυκλική επανάληψη.....	84
Εικόνα 119: Επόμενο απόσπασμα από το «Happy Birthday song» για κυκλική επανάληψη.....	85
Εικόνα 120: Το τραγούδι «Happy Birthday song» στο πεντάγραμμο, για 4χορδο.....	85
Εικόνα 121: Το τραγούδι «Happy Birthday song» στο πεντάγραμμο, για 3χορδο.....	85
Εικόνα 122: Συγκοπή με σύζευξη διαρκείας.....	86
Εικόνα 123: Ρυθμομελωδικό μοτίβο με μέτρημα της πέννας.....	86
Εικόνα 124: Ρυθμομελωδικό μοτίβο με μέτρημα της πέννας, για την κατανόηση της εισόδου στον παλμό «Ήταν ένα μικρό καράβι».....	87
Εικόνα 125: Ρυθμομελωδικό μοτίβο με μέτρημα της πέννας, για την κατανόηση της εισόδου στον παλμό «Ήταν ένα μικρό καράβι».....	87
Εικόνα 126: Ρυθμομελωδικό μοτίβο με μέτρημα της πέννας, για την κατανόηση της εισόδου στον παλμό «Ήταν ένα μικρό καράβι».....	87
Εικόνα 127: Ρυθμομελωδικό μοτίβο με μέτρημα της πέννας, για την κατανόηση της εισόδου στον παλμό «Ήταν ένα μικρό καράβι».....	87
Εικόνα 128: Ρυθμομελωδικό μοτίβο με μέτρημα της πέννας, για την κατανόηση της εισόδου στον παλμό «Ήταν ένα μικρό καράβι».....	88
Εικόνα 129: Το «Ήταν ένα μικρό καράβι» με μέτρημα της πέννας, για την κατανόηση της εισόδου στον παλμό.....	88
Εικόνα 130: Αρπισμα σε ντο μείζονα.....	88

Εικόνα 131: Το τραγούδι «ήταν ένα μικρό καράβι» με όλα τα κτυπήματα της πέννας με έμφαση στην είσοδο στην άρση. Για 3χορδο και 4χορδο μπουζούκι.....	89
Εικόνα 132: Αρπίσματα σε μείζονες συγχορδίες για 3χορδο.....	89
Εικόνα 133: Αρπίσματα σε μείζονες συγχορδίες για 4χορδο.....	90
Εικόνα 134: Σύζευξη προσωδίας, δεμένη άρθρωση Λεγκάτο (Legato).....	90
Εικόνα 135: Στιγμή προσωδίας, διαχωρισμένη άρθρωση στακάτο (Staccato).....	90
Εικόνα 136: Ο Μίστερ Λεγκάτος και η Μίς Στακάτη.....	91
Εικόνα 137: Το «Ήταν ένα μικρό καράβι» με, αρθρώσεις, λεγκάτο και στακάτο.....	91
Εικόνα 138: Το «Ήταν ένα μικρό καράβι» με, άρθρωση πιτσικάτο.....	92
Εικόνα 139: Ασκήσεις για την ανάγνωση φθογγόσημων στο πεντάγραμμο.....	92
Εικόνα 140: Ανάγνωση φθογγόσημων, σε γνωστή θέση και κλίμακα.....	93
Εικόνα 141: Ανάγνωση φθογγόσημων, σε γνωστή θέση και κλίμακα, με χρήση και της ομαδοποίησης δακτύλων ανά χορδή.....	93
Εικόνα 142: Παράδειγμα τραγουδιού για την εξάσκηση των όγδων παρεστιγμένων. «Δε ρωτά ποια είσαι» του Βασίλη Τσιτσάνη.....	94
Εικόνα 143: Η δακτυλοθεσία στην ταστιέρα «Τα ψέματα», κοινή για 3χορδο και 4χορδο.....	95
Εικόνα 144: Θέση του τραγουδιού στην ταστιέρα για 4χορδο μπουζούκι(Μιξολυδικός από λα).....	95
Εικόνα 145: Θέσεις του τραγουδιού «Τα ψέματα» στο πεντάγραμμο και στην ταστιέρα, για 3χορδο και 4χορδο μπουζούκι.....	96
Εικόνα 146: Μοτίβο πέννας με 4 όγδοα και 1 τέταρτο, «Τα ψέματα».....	96
Εικόνα 147: Τα 3 πρώτα μέτρα με την πένα στο μοτίβο «Τα ψέματα».....	97
Εικόνα 148: Ρυθμομελωδικό Μοτίβο μέχρι το 5ο μέτρο, «Τα ψέματα».....	97
Εικόνα 149: Μέτρα 9-12, «Τα ψέματα».....	97
Εικόνα 150: Μέτρα 11-12 «Τα ψέματα».....	97
Εικόνα 151: Το τραγούδι «Τα ψέματα», σε πεντάγραμμο, με επισήμανση της πέννας και της εισόδου της μελωδίας για 3χορδο και 4χορδο.....	98
Εικόνα 152: Τα ψέματα με όγδοα.....	98
Εικόνα 153: Οι θέσεις του τραγουδιού «Κάλαντα Χριστουγέννων».....	99
Εικόνα 154: Σχηματική απεικόνιση, δέκατα έκτα στον παλμό.....	99
Εικόνα 155: Η 1η και 2η φράση, με επισήμανση δακτύλων και χορδών, «Κάλαντα Χριστουγέννων».....	100
Εικόνα 156: Το μοτίβο για την είσοδο στην άρση. «Κάλαντα Χριστουγέννων».....	100
Εικόνα 157: Το κύλισμα του δακτύλου για την αλλαγή θέσης. «Κάλαντα Χριστουγέννων».....	100

Εικόνα 158: Φράση με σύνθετη δακτυλοθεσία σε 3 χορδές «Κάλαντα Χριστουγέννων»	101
Εικόνα 159: Τα «Κάλαντα Χριστουγέννων» στο πεντάγραμμα, με επισήμανση δακτύλων και χορδών.	101
Εικόνα 160: Το τραγούδι «Κάλαντα πρωτοχρονιάς» για 3χορδο και 4χορδο, με επισήμανση, πένας, δακτύλων και χορδών στο πεντάγραμμα.	102
Εικόνα 161: Η θέση του «Κάλαντα πρωτοχρονιάς». Λα ελάσσονα από 2η χορδή ανοικτή, για 3χορδο και 4χορδο μπουζούκι.	103
Εικόνα 162: Μέτρηση του παλμού με κίνηση του ποδιού.	103
Εικόνα 163: Μέτρα 9-12 με επισήμανση των δακτύλων, των χορδών και της πένας, για την κατανόηση της μελωδίας με τον παλμό. «Κάλαντα πρωτοχρονιάς».....	104
Εικόνα 164: Μέτρα 13-16 με επισήμανση των δακτύλων, των χορδών και της πένας, για την κατανόηση της μελωδίας με τον παλμό. «Κάλαντα πρωτοχρονιάς».....	104
Εικόνα 165: απόσπασμα του «κάλαντα πρωτοχρονιάς».	104
Εικόνα 166: Η ελάσσονα κλίμακα, σε δυο χορδές και οι δακτυλοθεσίες της	105
Εικόνα 167: Τα πρώτα 4 μέτρα από το «Τρίγωνα κάλαντα».	106
Εικόνα 168: Μέτρα 6-8 από το «Τρίγωνα κάλαντα».	106
Εικόνα 169: Μέτρα 17-24, με επισήμανση των δακτύλων και των χορδών, «Τρίγωνα κάλαντα».	106
Εικόνα 170: Μέτρα 25-40, «Τρίγωνα κάλαντα».....	106
Εικόνα 171: Η τεχνική μπαρέ σε 2 χορδές για 4χορδο μπουζούκι.....	107
Εικόνα 172: Το «Τρίγωνα κάλαντα», με επισήμανση των δακτύλων και των χορδών, για 3χορδο και 4χορδο μπουζούκι.	107
Εικόνα 173: Το «Το πουκάμισο το θαλασσί», παρτιτούρα χωρίς καμία επισήμανση, δακτύλων, πένας και χορδών.	108
Εικόνα 174: Σχηματική απεικόνιση. Το μοτίβο σαν κυκλική ρυθμομελωδική δομή (ostinato) για εξάσκηση της πένας, «Το πουκάμισο το θαλασσί».....	109
Εικόνα 175: Σχηματική απεικόνιση. Το μοτίβο σαν κυκλική ρυθμομελωδική δομή για εξάσκηση της πένας, «Το πουκάμισο το θαλασσί».	109
Εικόνα 176: Απόσπασμα με όγδοο παρεστιγμένο και δέκατα έκτα. «Το πουκάμισο το θαλασσί».....	109
Εικόνα 177: Οι θέσεις των δακτύλων στην ταστιέρα, για 3χορδο μπουζούκι «Κερκυραϊκός».....	110
Εικόνα 178: Οι θέσεις των δακτύλων στην ταστιέρα, για 4χορδο μπουζούκι «Κερκυραϊκός».....	111
Εικόνα 179: Ομαδοποίηση ανά χορδές της μείζονας κλίμακας από 3 ^η χορδή	111
Εικόνα 180: Οι θέσεις με τη συνδετική, στην ταστιέρα, «Κερκυραϊκός».....	112
Εικόνα 181: Τα 4 πρώτα μέτρα από το «Κερκυραϊκός», με επισήμανση των δακτύλων, των χορδών και της πένας.	112
Εικόνα 182.....	112

Εικόνα 183: Τα μέτρα 5-8 από το «Κερκυραϊκός», με επισήμανση των δακτύλων, των χορδών και της πέννας. .	113
Εικόνα 184: Μέτρο 11, «Κερκυραϊκός».	113
Εικόνα 185: Μέτρα 17-20, «Κερκυραϊκός».	113
Εικόνα 186: Μέτρα 23-24, «Κερκυραϊκός».	113
Εικόνα 187: Μέτρα 25-32. Τα 2 ίδια μοτίβα σε 2 διαφορετικές θέσεις, «Κερκυραϊκός».	114
Εικόνα 188: Το τραγούδι «Κερκυραϊκός», με επισήμανση για τα δάκτυλα, τις χορδές, την πένα και τις συγχορδίες. Για 4χορδο μπουζούκι.	114
Εικόνα 189: «Ομαδοποίηση δακτύλων ανά χορδή». Η φυσική μείζονα κλίμακα, για 4 χορδο μπουζούκι.	114
Εικόνα 190: «Ομαδοποίηση δακτύλων ανά χορδή». Η φυσική μείζονα κλίμακα, για 3χορδο μπουζούκι.	114
Εικόνα 191: Σχηματική απεικόνιση των θέσεων επάνω στην παρτιτούρα και η σημειογραφία των συγχορδιών για το «Το ζεϊμπέκικο της Ευδοκίας» για 4χορδο μπουζούκι.	115
Εικόνα 192: Οι θέσεις και η σημειογραφία των συγχορδιών για το «Το ζεϊμπέκικο της Ευδοκίας», για 3χορδο μπουζούκι.	116
Εικόνα 193: Η συγχορδία σολ ελάσσονα σε «ευθεία κατάσταση» στο 3χορδο μπουζούκι, «Το ζεϊμπέκικο της Ευδοκίας».	116
Εικόνα 194: Η συγχορδία σολ ελάσσονα σε 1η αναστροφή, στο 3χορδο μπουζούκι, «Το ζεϊμπέκικο της Ευδοκίας».	116
Εικόνα 195: Η συγχορδία σολ ελάσσονα σε ευθεία κατάσταση στο 4χορδο μπουζούκι, «Το ζεϊμπέκικο της Ευδοκίας».	116
Εικόνα 196: Δυο θέσεις της συγχορδίας σολ ελάσσονα σε 1η αναστροφή, στο 4χορδο μπουζούκι, «Το ζεϊμπέκικο της Ευδοκίας».	116
Εικόνα 197: Σολ ελάσσονα σε 1η αναστροφή, στο 4χορδο μπουζούκι. Σχηματική απεικόνιση στην ταστιέρα και στο πεντάγραμμο. «Το ζεϊμπέκικο της Ευδοκίας».	116
Εικόνα 198: Το τρέμολο με τριακοστά δεύτερα όπως εκτελείτε. «Το ζεϊμπέκικο της Ευδοκίας».	117
Εικόνα 199: Το τρέμολο με τριακοστά δεύτερα όπως γράφεται για το «Το ζεϊμπέκικο της Ευδοκίας».	118
Εικόνα 200: Τα τρίγχα δέκατων έκτων, με δυο διαφορετικές εκτελέσεις της πέννας. «Το ζεϊμπέκικο της Ευδοκίας».	118
Εικόνα 201: Το ζεϊμπέκικο της ευδοκίας σε 9/2.	118
Εικόνα 202: Σχηματική απεικόνιση της δομής των θέσεων ενός τραγουδιού.	121
Εικόνα 203: Κάποιες από τις διαφορετικές θέσεις, για την ίδια κλίμακα (φθογγική ομάδα) της ντο μείζονα από 3η και 2η χορδή.	121
Εικόνα 204: θέσεις 1ης οκτάβας, ντο μείζονα από 4η χορδή.	121
Εικόνα 205: Κλίμακα σολ ελάσσονα σε 1 ½ οκτάβα σε 4 χορδές, με μια θέση του αριστερού χεριού.	122
Εικόνα 206: Εικόνα Νο 25- Ομαδοποίηση δακτύλων ανά χορδή, Για την 1 κλίμακα ντο μείζονα 1ης οκτάβας (1 ½ οκτάβα ντο-ντο-σολ) από 4η χορδή ανοικτή στο οκτάχορδο.	122

Εικόνα 207: Θέση 1ης οκτάβας, ντο μείζονα από 4η χορδή.....	123
Εικόνα 208: Ομαδοποίηση δακτύλων ανά χορδή, για την 2 κλίμακα ντο μείζονα 1ης οκτάβας από 4η χορδή ανοικτή στο οκτάχορδο.....	123
Εικόνα 209: 2η Θέση 1ης οκτάβας, ντο μείζονα από 4η χορδή, 4χορδο μπουζούκι.....	123
Εικόνα 210: Το τραγούδι "Ντίλι το καντήλι", σε Ρε ελάσσονα.....	124
Εικόνα 211: Το τραγούδι "Ντίλι το καντήλι" σε Λα ελάσσονα με μεταφορά θέσης με τη χρήση καποτάστου.....	124
Εικόνα 212: Σχηματική απεικόνιση. Ο παλμός με κίνηση.....	125
Εικόνα 213: Σχηματική απεικόνιση. Οι διάρκειες των φθογγόσημων.....	125
Εικόνα 214: Σχηματική απεικόνιση, το μέτρημα του παρεστιγμένου τέταρτου, με τις κινήσεις της πένας.....	126
Εικόνα 215: Εικόνα 209: Σχηματική απεικόνιση, το μέτρημα του τέταρτου και των ογδόων, με τις κινήσεις της πένας.....	126
Εικόνα 216: Εικόνα 209: Σχηματική απεικόνιση, το μέτρημα των δέκατων έκτων και των ογδόων, με τις κινήσεις της πένας.....	126
Εικόνα 217: «Σου μιλώ και κοκκινίζεις». Στην 1η γραμμή του πενταγράμμου, η μελωδία σε 2/4, κανονική μορφή. Στην 2η γραμμή του πενταγράμμου, η μελωδία σε απλοποιημένη μορφή σε 4/4 με τη μέθοδο του διπλασιασμού του παλμού.....	127
Εικόνα 218: Διάφορες κάρτες με πένα. Τέταρτα και παύσεις τετάρτων.....	127
Εικόνα 219: Διάφορες κάρτες με πένα. τέταρτα και όγδοα.....	127
Εικόνα 220: Μεμονωμένες κάρτες με πένα. Τέταρτα, όγδοα, παύσεις τετάρτων – ογδόων και τρίγχα.....	128
Εικόνα 221: Θέση δασκάλου, μαθητή και αναλογίου.....	129
Εικόνα 222: Πίνακας περιγραφής και επεξήγησης, συμβόλων και μουσικών σχημάτων.....	130
Εικόνα 223: Παραδείγματα ημερολογίου καθημερινής μελέτης.....	131
Εικόνα 224: Ενδεικτικός πίνακας οργάνωσης προγράμματος εβδομάδας με τις ώρες μελέτης σε καθημερινή βάση.....	131
Εικόνα 225: Σχηματική απεικόνιση. Χρόνος μελέτης, ανάλογα με τις γνώσεις.....	132
Εικόνα 226: Ενδεικτικό πρόγραμμα μελέτης και χρόνου εξάσκησης μετά το 1ο μάθημα για την πένα.....	132
Εικόνα 227: ενδεικτικό πρόγραμμα μελέτης και χρόνου εξάσκησης μετά το 19ο μάθημα.....	133
Εικόνα 228: Οι θέσεις της νότας ντο, στην έκταση της ταστιέρας του μπουζουκιού, ανάλογα με την θέση στο πεντάγραμμο.....	134
Εικόνα 229: Άσκηση με τη νότα ρε, σε όλες τις θέσεις στην έκταση του πενταγράμμου και της ταστιέρας.....	135
Εικόνα 230: Ασκήσεις για την πένα σε ανοικτές χορδές.....	135
Εικόνα 231: Ασκήσεις σε θέσεις φθογγικών ομάδων, για την κατανόηση των θέσεων των φθογγόσημων στην ταστιέρα του μπουζουκιού.....	136

Εικόνα 232: Κάρτες με τα φθογγόσημα	136
Εικόνα 233: Ενδεικτική μουσική σημειογραφία, σε γνωστές θέσεις φθογγόσημων.	136

Ευχαριστίες

Η εκπόνηση της παρούσας πτυχιακής εργασίας δεν θα μπορούσε να πραγματοποιηθεί χωρίς την υποστήριξη ανθρώπων που αναγνωρίζουν την αναγκαιότητα της τέχνης της προφορικής διδασκαλίας σε παιδιά μικρής ηλικίας. Αρωγός της προσπάθειας είναι η Λήδα Στάμου, καθηγήτρια της σχολής «Κοινωνικών Ανθρωπιστικών, επιστημών και Τεχνών» του Τμήματος Μουσικής Επιστήμης & Τέχνης και διευθύντρια του μεταπτυχιακού προγράμματος «Μουσική και κοινωνία» του ίδιου τμήματος του πανεπιστημίου Μακεδονίας. Με την πολυετή πείρα της στη διδασκαλία των υποψηφίων διδασκόντων και με την εξειδίκευση της στη μέθοδο Suzuki, με ενέπνευσε και με καθοδήγησε να υλοποιήσω την καταγραφής της εν λόγω εργασίας και την ευχαριστώ ιδιαίτερα.

Θα ήθελα επίσης να ευχαριστήσω τους Λευτέρη Τσικουρίδη καθηγητή και τον Γιώργο Καραμφίλλη επισκέπτη καθηγητή του Τ.Μ.Ε.Τ., για τις απόψεις και τις ιδέες που ανταλλάξαμε όλα αυτά τα χρόνια, σχετικά με την τέχνη της επιτέλεσης του μουζουκιού και τη διδασκαλία του, καθώς και την Δήμητρα Κόνιαρη μέλος Ε.ΔΙ.Π του Τ.Μ.Ε.Τ και μέλος της εξεταστικής επιτροπής της πτυχιακής μου, για τις εύστοχες παρατηρήσεις στην εργασία μου.

Τέλος θα ήταν παράλειψη να μην ευχαριστήσω τη σύζυγό μου Δήμητρα, τις κόρες μου Έλενα και Κωνσταντίνα, καθώς και όλους τους μαθητές μου και τις οικογένειές τους με τους οποίους, όλα αυτά τα χρόνια συμπορευόμαστε σε αυτό το όμορφο ταξίδι της μουσικής.

Εισαγωγή

Θα προσπαθήσω μέσα από αυτή την εργασία να παρουσιάσω τρόπους και πρακτικές δοκιμασμένες από έμπειρους δασκάλους¹ της προφορικής μετάδοσης του 20^{ου} αιώνα, με τους οποίους συναναστράφηκα και διδάχθηκα το είδος της λαϊκής παραδοσιακής μουσικής, με σκοπό την αποκωδικοποίηση πρακτικών και συνηθειών για μια καλύτερη διδακτική διαδικασία. Θα επιχειρήσω δε να συνδέσω τις κοινές πρακτικές διδασκαλίας με τις σύγχρονες και εγκεκριμένες παιδαγωγικές μεθόδους, αντλώντας όλα τα χρήσιμα εργαλεία αλλά και την προφορική διδασκαλία με τη γραπτή, μουσικό κείμενο και θεωρητική γνώση προκειμένου να εμπλουτίσω τον τρόπο διδασκαλίας για να γίνονται τα μαθήματα τόσο αποδοτικά και δημιουργικά, όσο και αποτελεσματικά.

Ελπίζω να παρουσιάσω με αναλυτικό και περιγραφικό τρόπο τις πρακτικές που θεωρώ ότι μπορούν να βοηθήσουν στην άρτια εισαγωγή, στην ανάπτυξη της μουσικής ικανότητας και στη σπουδή του μπουζουκιού για τα μικρά παιδιά. Θα περιγράψω μια διαδικασία η οποία σκοπό έχει να μην αποκλείονται από τη διδασκαλία του μπουζουκιού οι μικρές ηλικίες, έτσι ώστε να εκπαιδευτεί ο μελλοντικός οργανοπαίκτης, ο πρωταγωνιστής της επιτέλεσης² της λαϊκής παραδοσιακής μουσικής.

---

¹ Γιάννης Παλαιολόγου, Βασίλης Ηλιάδης (30/10/1957-24/11/2003), Θέμης Παπαβασιλείου, Μανώλης Μιχαλάκης.

² *Επιτέλεση: Συγκεκριμένα γεγονότα, όπως το θέατρο, ο χορός, οι συναυλίες, κ.ά., στα οποία οι άνθρωποι αντιλαμβάνονται τον πολιτισμό τους και έχουν ορισμένα κοινά χαρακτηριστικά: περιορισμένο χρόνο, αρχή και τέλος, οργανωμένο πρόγραμμα δράσης, ομάδα, τελεστών, κοινό, χώρο και περίσταση δράσης (Singer 1959: xii). Για το πλήθος των σχετικών θεωρητικών προσεγγίσεων του όρου «επιτέλεση», βλ. Carlson 1996, McKenzie 2001, Bial 2004, Titon, Svanibor, in The Oxford Handbook of Applied Ethnomusicology, 2015.*

1. ΜΟΥΣΙΚΗ ΠΑΡΑΔΟΣΗ ΚΑΙ ΠΡΟΦΟΡΙΚΟΤΗΤΑ

Η προφορικότητα στη μουσική παράδοση αναφέρεται στη διαδικασία διατήρησης της μουσικής γνώσης, των μουσικών στυλ και των μουσικών τεχνικών μέσω της διάζωσης μετάδοσης από τον γνώστη στον μαθητή (Morgenstern, 2021). Αυτή η μορφή μετάδοσης μουσικής γνώσης είναι ευρέως διαδεδομένη σε διάφορους πολιτισμούς και μουσικές παραδόσεις παγκοσμίως.

Τον όρο «μουσική παράδοση» χρησιμοποιούμε για να αναφερθούμε στην πλούσια μουσική κληρονομιά της Ελλάδας, η οποία έχει διαμορφωθεί και εξελιχθεί από τον 9ο αιώνα μέχρι σήμερα. Αυτή η μουσική κληρονομιά περιλαμβάνει τα εξής: α) Δημοτική παραδοσιακή μουσική β) Έντεχνη μουσική, συμπεριλαμβανομένου του βυζαντινού μέλους και της δυτικής έντεχνης μουσικής γ) Αστική λαϊκή μουσική (Δαλιανούδη, 2009).

Ο Thomas Mathiesen (2000) στο έργο του «Ελληνικές Θεωρήσεις της Μουσικής» αντιλαμβάνεται τη μουσική ως τέχνη και επιστήμη. Στην ίδια εργασία αναφέρεται στους αρχαίους φιλοσόφους που εξέτασαν την επίδραση και τα οφέλη της μουσικής στον άνθρωπο. Επίσης, επισημαίνει τη σημαντική συμβολή της μουσικής παράδοσης στην αναψυχή, τη διασκέδαση και την κοινωνική και θρησκευτική ζωή των ανθρώπων, λόγοι για τους οποίους οι άνθρωποι όφειλαν να τη διαφυλάξουν μεταδίδοντάς την προφορικά για αιώνες.

Ο Πλάτων στο «Τίμαιο» αντιλαμβάνεται τη μουσική ως ένα κοσμολογικό φαινόμενο, ενώ στα έργα «Πολιτεία» και «Νόμοι» ασχολείται με τα ειδικά θέματα που αφορούν την επίδραση της μουσικής στη συμπεριφορά του ανθρώπου και τα είδη της μουσικής που θα έπρεπε να επιτρέπονται σε μια πεφωτισμένη πολιτεία, θέτοντας την ύπαρξή της απαραίτητη. Στο όγδοο βιβλίο των «Πολιτικών» ο Αριστοτέλης εξετάζει τον εκπαιδευτικό ρόλο της μουσικής και υπογραμμίζει την επίδρασή της στον χαρακτήρα του ανθρώπου, προτείνοντας την ως απαραίτητη (Mathiesen, 2000).

Η προφορική παράδοση διατηρεί την ιστορία μας με έναν τρόπο ο οποίος βασίζεται στη συνεχή μετάδοση από τον έναν άνθρωπο στον άλλον. *«Αυτή η παράδοση ζωντανεύει την ίδια την ιστορία και διευρύνει τον ορίζοντά της. Μεταφέρει την ιστορία από το ατομικό επίπεδο στο επίπεδο της κοινότητας και την κάνει προσβάσιμη σε όλους. Αυξάνει την επικοινωνία και, κατά συνέπεια, την κατανόηση μεταξύ διαφορετικών κοινωνικών τάξεων και γενεών, παρέχοντας κοινά σημεία αναφοράς και δίνοντας την αίσθηση ότι οι άνθρωποι ανήκουν σε ένα κοινό πλαίσιο χώρου και χρόνου»* (Thompson, 2008, σελ. 53).

Ο Mark Philips (2022) αντιλαμβάνεται την παράδοση ως μια ιστορικά βαθιά και πνευματικά ισχυρή πραγματικότητα που έχει τη δυνατότητα να μεταμορφώνεται. Η ενέργεια που τη συνοδεύει πηγάζει από τη δυναμική της να περνά από γενιά σε γενιά. Ο Κιουρτσάκης εκφράζει την άποψη ότι ο χαρακτήρας της προφορικής παράδοσης επανακαθορίζεται πρακτικά από τη συνεχή αναπροσαρμογή της παράδοσης (Κιουρτσάκης, 2003).

1.1. Η προφορικότητα στη μέθοδο Suzuki

Η μέθοδος Suzuki είναι μια προσέγγιση στη μουσική εκπαίδευση που γεννήθηκε στην Ιαπωνία από τον Shinichi Suzuki (17/10/1898 – 26/01/1998) και έφτασε στις Ηνωμένες Πολιτείες κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1960. Ο βιολονίστας Shinichi Suzuki δημιούργησε μια προσέγγιση στη μουσική διδασκαλία που ακολουθούσε τον φυσικό τρόπο μάθησης σύμφωνα με την έμφυτη ικανότητα ενός παιδιού να μαθαίνει τη μητρική του γλώσσα. Εφάρμοσε τις βασικές αρχές της κατάκτησης της γλώσσας στη μουσική εκμάθηση και ονόμασε τη μέθοδό του προσέγγιση της μητρικής γλώσσας και «εκπαίδευση ταλέντου» καθώς θεωρούσε ότι όλα ανεξαιρέτως τα παιδιά έχουν ταλέντο (Adams, 2014).

Η μέθοδος της μητρικής γλώσσας αρχικά αναπτύχθηκε ως ένας τρόπος εκμάθησης του βιολιού. Αργότερα όμως εφαρμόστηκε επίσης σε άλλα μουσικά όργανα όπως η βιόλα, το βιολοντσέλο, το πιάνο, το φλάουτο, η φλογέρα, η άρπα, η κιθάρα κ.ά. Επιπλέον η μέθοδος αρχίζει να δοκιμάζεται και στην ομαδική εκπαίδευση μουσικών οργάνων σε σχολεία (Στάμου, 2012).

Μέσω της ακρόασης, της επανάληψης, της απομνημόνευσης, της οικοδόμησης λεξιλογίου, όπως η γλώσσα, η μουσική γίνεται μέρος της ανάπτυξης του παιδιού. Κάθε παιδί μπορεί να μάθει εφόσον του δοθούν τα κατάλληλα ερεθίσματα στο κατάλληλο περιβάλλον και με αρκετή επανάληψη. Τα παιχνίδια είναι συχνό μέρος του μαθήματος με στόχο την άνεση στην εκτέλεση, την πιο ευχάριστη εκμάθηση της τεχνικής κ.ά., ιδιαίτερα στις μικρές ηλικίες. Ο στόχος της μεθόδου είναι να αναπτύξει το δυναμικό ενός παιδιού και να κάνει τη ζωή του πιο πλούσια μέσα από τη μουσική. Κατά τη διάρκεια των μαθημάτων δίνεται έμφαση στο βίωμα και την κατανόηση και δημιουργείται ένα κλίμα συνεργασίας, καθώς δίνεται στα παιδιά η δυνατότητα του πειραματισμού σε ένα ελεγχόμενο παιγνιώδες περιβάλλον. Η προσέγγιση εξαρτάται από την ηλικία, το χαρακτήρα και το οικογενειακό περιβάλλον του παιδιού. (Suzuki στο Στάμου 2012)

Σε αυτή τη μέθοδο, η συμμετοχή των γονέων είναι χρήσιμη για την επιτυχία του παιδιού μέσω παρακίνησης, ενθάρρυνσης και υποστήριξης. «Ο δάσκαλος πρέπει να διαπαιδαγωγήσει όλη την οικογένεια. Η εκμάθηση του οργάνου από το παιδί γίνεται πλέον οικογενειακή υπόθεση Αυτό το γεγονός αντικατοπτρίζει τον ίδιο τύπο γονικής συμμετοχής που βοηθά ένα παιδί να μάθει τις βασικές αρχές της μητρικής του γλώσσας. Στη μέθοδο αυτή, υπάρχει ηθελημένη πειθαρχία αλλά όχι εξαναγκασμός. Ο δάσκαλος και ο γονιός ποτέ δεν συγκρίνουν το παιδί με τα άλλα παιδιά, αλλά με το τι μπορεί το ίδιο πραγματικά να κάνει» (Suzuki στο Στάμου, 2012).

Επίσης, οι γονείς συχνά μαθαίνουν το όργανο μαζί με το παιδί λειτουργώντας ως μουσικά πρότυπα και διατηρώντας μια θετική ατμόσφαιρα μάθησης, για να πετύχει το παιδί. Το υλικό της μεθόδου Suzuki (βιβλία) ξεχωρίζουν από το γεγονός ότι αποτελούνται κυρίως από μουσικά κομμάτια αντί για ασκήσεις. Αυτή η προσέγγιση επιτρέπει στον μαθητή να μάθει μέσα από οικίες και κυρίως παραδοσιακές μελωδίες της δυτικής Ευρωπαϊκής μουσικής παράδοσης, αντί να βασίζεται σε ασκήσεις. «Η

διδασκαλία του οργάνου διαφοροποιείται ανάλογα με α) τον χαρακτήρα του παιδιού, β) το οικογενειακό περιβάλλον, γ) την ηλικία του παιδιού. Παίρνει συχνά παιγνιώδη χαρακτήρα, χωρίς ωστόσο να μειώνεται η εντύπωση που έχει το παιδί για τη σοβαρότητα της ενασχόλησής του» (Στάμου, 2012).

2. ΤΟ ΜΠΟΥΖΟΥΚΙ ΚΑΙ Η ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΤΟΥ

Το ελληνικό όργανο με την ονομασία *μπουζούκι* αναφέρεται ως ένα νυκτό³ μουσικό όργανο της οικογένειας του λαούτου που ονομάζεται *οικογένεια θαμπούρα ή ταμπουρά*. Ο ταμπουράς υπήρχε στην αρχαία Ελλάδα ως πανδούρα σε διάφορα μεγέθη, σχήματα, βάθη σώματος, μήκη λαιμού και αριθμό χορδών. Η μια άποψη λέει ότι το μπουζούκι και ο μπαγλαμάς είναι οι άμεσοι απόγονοι των οργάνων αυτών (Ανωγιανάκης, 2008). Από τα βυζαντινά χρόνια το μουσικό όργανο μπουζούκι ονομαζόταν πρώτα πανδούρα και μετά ταμπουράς. Στο Εθνικό Ιστορικό Μουσείο της Ελλάδος εκτίθενται ο ταμπουράς του στρατηγού Μακρυγιάννη (Ανωγιανάκης, 2008).

Άλλα είδη μπουζουκοειδών είναι ο τζουράς 3χορδος ή 4χορδος, ο μπαγλαμάς 3χορδος, το γόνατο 3χορδο και το μεσομπούζουκο 3χορδο. (Πετρόπουλος, 1996) Πολλοί νέοι κατασκευαστές μετά τη δεκαετία του 90 κατασκευάζουν μικρά μπουζούκια στο $\frac{1}{2}$ ή $\frac{3}{4}$ της κλίμακας από το κανονικό μέγεθος για χρήση από μικρά παιδιά.

Εικόνα 1: Το μουσικό όργανο μπουζουκιού στο Μουσείο Μουσικών Οργάνων στην Αθήνα (πηγή: [Σελίδες Ιστορίας και Επιστήμης: Το Μουσείο Ελληνικών Λαϊκών Μουσικών Οργάνων \(history-pages.blogspot.com\)](http://www.history-pages.blogspot.com)).

Ωστόσο, μια άλλη άποψη αναφέρει ότι το μπουζούκι έφτασε στην Ελλάδα μετά τον πόλεμο της Μικράς Ασίας την περίοδο 1919-1922 και κατά την επακόλουθη ανταλλαγή πληθυσμών μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας. Τα πρώιμα μουσικά όργανα μπουζουκιών είχαν ως επί το πλείστον τρεις (3) χορδές (έξι χορδές σε τρία ζευγάρια γνωστά ως τρίχορδο) και κουρδίζονταν με διαφορετικούς τρόπους ανάλογα με την κλίμακα και το ύψος της συνοδείας που ήθελε κανείς να παίξει (ντουζένια⁴) (Ανωγιανάκης, 2008).

Άλλες πληροφορίες σχετικά με την καταγωγή του μπουζουκιού λένε ότι το όργανο μεταφέρθηκε στην Ελλάδα στις αρχές του 1900 από Έλληνες πρόσφυγες από την Ανατολή και γρήγορα έγινε το κεντρικό όργανο στο είδος του ρεμπέτικου (Bohlman, 1988). Ο Bohlman (1988) αναφέρει ότι το όνομα μπουζούκι προέρχεται από

³ Ο ήχος παράγεται με το κτύπημα (νύξη) των χορδών με πένα (πλήκτρο).

⁴ Διαφορετικά κουρδίσματα των χορδών, προκειμένου να επιτευχθεί μια συγκεκριμένη συνοδεία, συνήθως του ήχου της τονικής της 4^{ης} ή της 5^{ης} ..

την τουρκική λέξη *bozuk*, που σημαίνει *σπασμένο* ή *τροποποιημένο* και αντιπροσωπεύεται από ένα συγκεκριμένο κούρδισμα που ονομάζεται *bozuk düzen*, το οποίο χρησιμοποιούνταν συνήθως στο τουρκικό αντίστοιχο σάζι-μποζούκ, το οποίο ανήκει στην ίδια οικογένεια με το μαντολίνο και το λαούτο.

Αρχικά το σώμα του μπουζουκιού ήταν σκαλισμένο από ένα συμπαγές κομμάτι ξύλου παρόμοιο με το σάζι (σκαφτό σκάφος), αλλά κατά την άφιξή του στην Ελλάδα τροποποιήθηκε με την προσθήκη μιας μικρής πλάτης δανεισμένη από τη ναπολιτάνικη μαντόλα. Η κορυφή του καπακιού (επίπεδο) έκανε γωνία με τον τρόπο ενός ναπολιτάνικου μαντολίνου έτσι ώστε να αυξηθεί η αντοχή του σώματος για να αντέχει πιο χοντρές ατσάλινες χορδές. Ο τύπος του οργάνου που χρησιμοποιήθηκε στη ρεμπέτικη μουσική ήταν ένα όργανο με τρία ζεύγη χορδών αλλά τη δεκαετία του 1950 αναπτύχθηκε μια τετράφωνη ποικιλία μπουζουκιών «4χορδο» (Bohlman, 1988).

Στα τέλη της δεκαετίας του 1950 τα 4χορδα μπουζούκια άρχισαν να γίνονται περισσότερο δημοφιλή. Το 4χορδο μπουζούκι έγινε δημοφιλές από τον Μανώλη Χιώτη ο οποίος χρησιμοποιούσε επίσης ένα κούρδισμα παρόμοιο με το τυπικό κούρδισμα κιθάρας το οποίο διευκόλυνε τους κιθαρίστες να *παίζουν* μπουζούκι. Αυτό το γεγονός «εξόργισε τους κιθαρολόγους», αλλά επέτρεψε μεγαλύτερη δεξιότητα και βοήθησε να αναδειχθεί το μπουζούκι σε ένα πραγματικά δημοφιλές όργανο ικανό για ένα ευρύ φάσμα μουσικής έκφρασης. Η πρώτη ηχογράφιση με 4χορδο μπουζούκι έγινε το 1956⁵ (Ανωγιαννάκης, 2008).

Εικόνα 2: Μανώλης Χιώτης, Μίκης Θεοδωράκης, Γρηγόρης Μπιθικώτσης. Δυο από τους σημαντικότερους συνθέτες λαϊκής μουσικής και ένας από τους χαρακτηριστικούς λαϊκούς ερμηνευτές του 21^{ου} αιώνα⁶ (πηγή: [Μίκης Θεοδωράκης, τα ασπρόμαυρα χρόνια | Protagon.gr](#)).

Το τρίχορδο μπουζούκι είναι το κλασικό στυλ του μπουζουκιού που ήταν ο βασικός πυλώνας των περισσότερων ρεμπέτικων συνθέσεων⁷. Διαθέτει σταθερά τάστα και έξι (6) χορδές σε τρία ζευγάρια. Στη χαμηλότερη χορδή (μπάσο) το ζευγάρι αποτελείται από μια χοντρή τυλιγμένη χορδή και μια λεπτή χορδή κουρδισμένες με διαφορά οκτάβας. Το συμβατικό σύγχρονο κούρδισμα του τριχορδου μπουζουκιού είναι D3D4–A3A3–D4D4 (Ανωγιαννάκης, 2008). Αυτό το κούρδισμα ονομάστηκε

⁵ Ήταν το τραγούδι «Οι φωτογραφίες» του Μανώλη Χιώτη, τραγουδούσαν η Γιώτα Λύδια και ο ίδιος ο Μ. Χιώτης, στο δίσκο DG-7359 της Κολούμπια.

⁶

⁷ Βαμβακάρης, Περιστέρης, Σκαρβέλης, Τούντας κ.α.

«Ευρωπαϊκό κούρδισμα» από τον Μάρκο Βαμβακάρη ο οποίος ανέφερε (αλλά απέτυχε να περιγράψει) αρκετά άλλα κούρδισματα στην αυτοβιογραφία του (Bohlman, 1988).

Το τετράχορδο μπουζούκι έχει οκτώ (8) μεταλλικές χορδές, οι οποίες είναι διατεταγμένες σε 4 ζεύγη συνήθως κούρδισμένα C3C4–F3F4–A3A3–D4D4 (δηλαδή, ένα τόνο κάτω από τις τέσσερις ψηλές χορδές μιας κιθάρας (D,G,B,E). Στα δύο ζεύγη λεπτότερων χορδών (A, D, πρίμα - καντίνια), οι δύο χορδές του ζεύγους συντονίζονται στην ίδια νότα. Στα δύο ζεύγη χοντρότερων χορδών (C, F μπάσο), το ζευγάρι αποτελείται από μια χοντρή τυλιγμένη χορδή και μια λεπτή χορδή κούρδισμένη κατά μια οκτάβα ψηλότερα από την μπάσα (Bohlman, 1988).

Σήμερα, το 4χορδο μπουζούκι είναι συνηθισμένο είδος μπουζουκιού που χρησιμοποιείται στην ελληνική μουσική αν και πολλοί μουσικοί και ακροατές εξακολουθούν να προτιμούν το τρίχορδο ιδιαίτερα για το παλαιότερο ρεμπέτικο στυλ (Ανωγιανάκης, 2008), αλλά και για την αυθεντικότητα που χαρακτηρίζει τον τρόπο παιξίματός. Έτσι τον τελευταίο καιρό το 3χορδο μπουζούκι έχει αποκτήσει μεγάλη δημοτικότητα και τείνει να πάρει ξανά τη θέση που κατείχε στη μουσική επιτέλεση. Σημαντικό ρόλο σε αυτή τη μεταστροφή, ο τρόπος που αντιμετωπίστηκε τα τελευταία χρόνια από την τριτοβάθμια εκπαίδευση (από το 2004) και συγκεκριμένα στο Πανεπιστήμιο Μακεδονίας στο Τμήμα μουσικής επιστήμης και τέχνης, στην κατεύθυνση οργανικής παραδοσιακής μουσικής. Στο εν λόγω τμήμα το τρίχορδο μπουζούκι όχι μόνο διδάσκετε, αλλά δίνεται και δίπλωμα ειδίκευσης με υπεύθυνο τον επίκουρο καθηγητή Λευτέρη Τσικουρίδη.

Εικόνα 3: Ο Μάρκος Βαμβακάρης. (Πηγή: <https://www.ogdoo.gr/epikairotiita/media/markos-vamvakaris-apo-ti-syra-ston-peiraia-i-gennisi-enos-rempeti>).

Το μπουζούκι είναι ένα ιδιαίτερο λαϊκό παραδοσιακό όργανο στον Ελλαδικό χώρο με χαρακτηριστικό ήχο και απαιτητική τεχνική. (Πετρόπουλος 1996). Στον 20^ο αιώνα απέκτησε τη μεγαλύτερη αναγνώριση από ένα ευρύ φάσμα συνθετών οι οποίοι με τις συνθέσεις τους το κατατάξαν πρώτο στις προτιμήσεις των κατοίκων των μεγάλων αστικών κέντρων της Ελλάδας και πολλών μεγάλων πόλεων του εξωτερικού όπου ζούσαν Έλληνες (Λιάβας, 2009).

Πολλές συνθέσεις για μπουζούκι επηρεασμένες από παλαιότερες παραδοσιακές μελωδίες πέρασαν βιωματικά μέσα από γενιές μουσικών ερμηνευτών ακροατών και

διασκεδαστών και άφησαν ισχυρό αποτύπωμα στην καθημερινότητα των Ελλήνων. Έτσι το μπουζούκι εξελίχθηκε σε ένα όργανο αναγνωρίσιμο και οικείο, με πλούσιο ρεπερτόριο και απαιτητική τεχνική. Είναι το χαρακτηριστικότερο παραδοσιακό λαϊκό όργανο στον Ελλαδικό χώρο. Η εκμάθηση του μπουζουκιού είναι δύσκολη και απαιτεί υπομονή και επιμονή. Έχει δύσκολες τεχνικές και ιδιαίτερα χαρακτηριστικά που μεταδίδονται καλύτερα με τη δια ζώσης προφορική διδασκαλία, μέσω της οποίας ο μαθητευόμενος μπορεί άμεσα να παρατηρήσει και να κατανοήσει, για να μπορέσει να ερμηνεύσει.

2.1. Η διδασκαλία του μπουζουκιού σήμερα.

Η πρακτική διδασκαλίας που επιβιώνει ανά τους αιώνες στην παραδοσιακή μουσική είναι η προφορική διδασκαλία. Βασικές αρχές της προφορικής διδασκαλίας βλέπουμε να εμπεριέχονται σε μερικές από τις ποιο διαδεδομένες μεθόδους μουσικής διδασκαλίας στον δυτικό κόσμο (προσεγγίσεις Orff, Kodaly, Dalcroze, Suzuki), όπως η εκκίνηση νωρίς και συχνά μέσα στο οικογενειακό περιβάλλον (μουσικές οικογένειες) το σταδιακό χτίσιμο της μουσικής δεξιότητας μέσα από την παρατήρηση και τη μίμηση, η ύπαρξη ρεπερτορίου τραγουδιών (και όχι στεγνών ασκήσεων) μέσα από το οποίο αναπτύσσεται η μουσική δεξιότητα και φυσικά η ενθάρρυνση για εξερεύνηση, αυτοσχεδιασμό και δημιουργία.

Η πραγματικότητα στον Ελληνικό χώρο σήμερα ωστόσο δείχνει ότι η «συμβατική» μέθοδος διδασκαλίας νυκτών εγχόρδων όπως το μπουζούκι, σε πολλές εκπαιδευτικές δομές, σχολεία, ωδεία, μουσικές σχολές, πραγματοποιείται με πρακτικές και συνήθειες άλλων οργάνων όπως η κλασική κιθάρα, το πιάνο και διάφορα άλλα όργανα από την δυτική κλασική μουσική διδασκαλία, ή τη βυζαντινή των οποίων οι πρακτικές στηρίζονται πρωτίστως στην προϋπόθεση ο μαθητής να γνωρίζει γραφή και ανάγνωση, ή τουλάχιστον να είναι σε ηλικία που να μπορεί να γράψει και να διαβάσει για να συμμετέχει και να ακολουθήσει το πρόγραμμα σπουδών που απαιτεί πρώτα από όλα γνώση του πενταγράμμου⁸ (Διονυσίου 2002).

Τα αποτελέσματα έρευνας που πραγματοποίησε η Διονυσίου (2002) σε μουσικά σχολεία της Ελλάδας για τον τρόπο διδασκαλίας της παραδοσιακής μουσικής σε μουσικά όργανα, Βυζαντινή και τραγούδι, έδειξαν 3 διαφορετικές προσεγγίσεις: α) διδασκαλία παραδοσιακής μουσικής με βάση τις πρακτικές της κλασικής μουσικής, β) διδασκαλία παραδοσιακής μουσικής με βάση τις πρακτικές της Βυζαντινής μουσικής και γ) διδασκαλία παραδοσιακής μουσικής με βάση τις πρακτικές της προφορικής παράδοσης. Στην 1^η προσέγγιση οι καθηγητές χρησιμοποιούσαν αποκλειστικά το πεντάγραμμο και την πιστή αποτύπωση της παρτιτούρας αποκλείοντας τον αυτοσχεδιασμό και τον πειραματισμό. Στη 2^η προσέγγιση χρησιμοποιούσαν την παρασημαντική σημειογραφία όπου και εκείνοι καλλιεργούσαν ελάχιστα τον πειραματισμό και στην 3^η προσέγγιση οι καθηγητές δίδασκαν με την ακουστική

---

⁸ Στο πρόγραμμα σπουδών των κλασικών οργάνων, από την 1^η εβδομάδα, ο μαθητής συμμετέχει σε ομαδικά τμήματα θεωρίας.

προφορική διδασκαλία, δηλαδή μέσω της ακρόασης, της παρατήρησης και της μίμησης, με ελάχιστη χρήση παρτιτούρας (Διονυσίου 2002).

Δυστυχώς δεν υπάρχει καμία έρευνα για τη διδασκαλία των παραδοσιακών οργάνων σε ωδεία και μουσικές σχολές, αλλά και καμία νεότερη έρευνα για τη διδασκαλία των εν λόγω οργάνων σε όλο τον κλάδο της μουσικής διδασκαλίας, τα οποία θα μας βοηθούσαν ενδεχόμενος να εξάγουμε καλύτερα συμπεράσματα για τον τρόπο διδασκαλίας.

Στα περισσότερα ωδεία επίσης συνηθίζεται να αποκλείονται από την εκμάθηση του μπουζουκιού μικρά παιδιά προσχολικής ή σχολικής ηλικίας. Η ελλιπής επιμόρφωση των δασκάλων μουσικής σχετικά με τη διδακτική μεθοδολογία μουσικών οργάνων αλλά και συγκεκριμένα παραδοσιακών οργάνων όπως το μπουζούκι συντέλεσε σε αυτόν τον αποκλεισμό (Στάμου 2005). Βασικό μειονέκτημα μέχρι πρόσφατα ήταν επίσης το ότι πολλά όργανα, συμπεριλαμβανομένου και του μπουζουκιού, δεν ήταν αναγνωρισμένα από το αρμόδιο τμήμα του κράτους (Υπουργείο Πολιτισμού) και έτσι δεν υπήρχε επιστημονική πρόταση για ενιαίο πρόγραμμα σπουδών με αποτέλεσμα η εκπαίδευση των μαθητών να είναι αρκετά εύθραυστη και πολλές φορές αναποτελεσματική ή ελλιπής. Καθίσταται λοιπόν σαφής η ανάγκη για τη σύνθεση μιας προσέγγισης στη διδασκαλία του μπουζουκιού που να σέβεται και να αξιοποιεί τα στοιχεία της προφορικής διδασκαλίας που έχουν αποδειχθεί σημαντικά και αποτελεσματικά στο διάβα των χρόνων, και ταυτόχρονα να μπορεί να υλοποιηθεί σε τυπικά ή μη τυπικά πλαίσια διδασκαλίας σήμερα

3. ΜΙΑ ΝΕΑ ΠΡΟΤΑΣΗ ΓΙΑ ΤΗ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΤΟΥ ΜΠΟΥΖΟΥΚΙΟΥ. ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΥΠΟΒΑΘΡΟ.

3.1. Οι λόγοι για μια νέα πρόταση

Η ανάγκη να εμπλουτίσουμε τις γνώσεις και τις δεξιότητές μας για τη διδασκαλία μουσικών οργάνων στις μικρές ηλικίες παιδιών. Οι σημερινοί δάσκαλοι μουσικών οργάνων οφείλουν να εξελιχθούν μέσα από συνεχή αναζήτηση και προσωπικό αναστοχασμό και να χρησιμοποιήσουν ότι δύναται να εξυπηρετήσει τους σκοπούς της διδασκαλίας. Σύγχρονες μουσικοπαιδαγωγικές θεωρήσεις προσφέρουν πληθώρα πληροφοριών και βασικών αρχών για την αποτελεσματική διδασκαλία στην προσχολική και πρωτοσχολική ηλικία.

Η τεχνολογική εξέλιξη και η χρήση σύγχρονων μέσων για τη διδασκαλία μέσω βίντεο (διαδίκτυο) τείνει να αντικαταστήσει την αμεσότητα και την αλληλεπίδραση της προφορικής διδασκαλίας. Η προφορική διδασκαλία είναι απαραίτητη καθώς μέσα από την άμεση ανατροφοδότηση πληροφορίας μπορεί να προσαρμοστεί στις ιδιαιτερότητες του μαθητή.

Είναι ανάγκη να διαχωρίσουμε ακόμα και τους ρόλους μεταξύ ενός εκπαιδευτή για την εισαγωγή στην οργανική μουσική διδασκαλία των παιδιών και ενός εξειδικευμένου στο ύφος το ρεπερτόριο και εν τέλη στην τελική διαμόρφωση του ερμηνευτή. Στον κάθε ρόλο παρόλο που απαιτείται εξειδίκευση, είναι εντελώς διαφορετική η προσέγγιση για την επίτευξη των στόχων.

Η απουσία μιας σύγχρονης ολοκληρωμένης προσέγγισης στη μουσική σπουδή του μπουζουκιού για μικρούς μαθητές, που να περιλαμβάνει όχι μόνο τη σειρά κομματιών ρεπερτορίου, αλλά και βασικές αρχές για την προσέγγιση και διδασκαλία του μικρού μαθητή, καθώς και πλήθος βοηθητικών διδακτικών εργαλείων για την ολόπλευρη μουσική του ανάπτυξη, καθιστά σημαντικό το εγχείρημα μιας νέας πρότασης.

3.2. Βασικές αρχές και χαρακτηριστικά της προτεινόμενης προσέγγισης.

Με βάση τη διδακτική εμπειρία μου και τα στοιχεία που παρουσιάστηκαν στη μέχρι τώρα μελέτη θα εστιάσω τις περιγραφές μου για τη διδακτική του μπουζουκιού στα: α. Ακοή (ακούω), β. Παρατήρηση (παρατηρώ), γ. Μίμηση (μιμούμαι), δ. Εξάσκηση (μελετώ) ε. Ερμηνεία (ερμηνεύω).

Αρχικά δίνεται προτεραιότητα στη σωστή οργάνωση του υλικού σε διδακτικές ενότητες και η προσαρμογή τους ανάλογα με την πρόοδο και τις ικανότητες των παιδιών. Σταδιακά και μέσα από το υλικό παγιώνεται η διαδικασία της μελέτης και χτίζονται οι δεξιότητες που οδηγούν στην εκπαίδευση του ταλέντου.

Συμφωνώντας με τις βασικές αρχές της μεθόδου Σουζούκι, τα παιδιά πρέπει να συμμετέχουν σε ένα θετικό περιβάλλον με συναισθήματα χαράς και ικανοποίησης. (Στάμου 2012) Οι συναντήσεις θα είναι μια ευχάριστη διαδικασία, αλληλεπίδρασης με τον δάσκαλο και το ευρύτερο «μουσικό περιβάλλον», άλλους μαθητές, ομαδικά μαθήματα και οικογένεια. Οι μαθητές θα ακούνε το ρεπερτόριο τραγουδιών που πρόκειται να παίξουν πριν ακόμη το διδαχθούν.

Είναι απαραίτητη η παρουσία του γονιού κατά τη διάρκεια των μαθημάτων, τουλάχιστον μέχρι να φτάσουμε σε μουσική αυτονομία του μαθητή και στην ικανότητά του να μελετάει μόνος του χωρίς επίβλεψη και καθοδήγηση.

Ο δάσκαλος πρέπει να επιδιώκει να σχετιστεί με τους μαθητές και τις οικογένειές τους σε ένα κλίμα εμπιστοσύνης και αμοιβαίας κατανόησης. Πρέπει να κατευθύνει τους γονείς να τους συμβουλεύει και να τους αξιολογεί στη διαδικασία διδασκαλίας του παιδιού τους.

Είναι αναγκαίο να ενημερώνει εξ αρχής για το πρόγραμμα τους στόχους και τη μεθοδολογία που θα χρησιμοποιήσει κατά τη διάρκεια των μαθημάτων, για την πρόοδο του παιδιού τους και την πρόοδο της διδασκαλίας καθώς και για θέματα γενικής φύσεως που κατά καιρούς απασχολούν το παιδί. Να τους ενθαρρύνει να συμμετέχουν στις εκδηλώσεις και τα μουσικά γεγονότα στα οποία συμμετέχουν οι μαθητές.

Τέλος είναι απαραίτητη μια φόρμα ερωτήσεων και πληροφοριών που θα συμπληρώσουν οι γονείς σχετικά με το πρόγραμμα δραστηριοτήτων του μαθητή. Τι μουσική, και πότε ακούνε στο σπίτι, αν επισκέπτονται και πόσο συχνά μουσικές συναυλίες, εκδηλώσεις και άλλα, αλλά και στοιχεία σχετικά με ζητήματα υγείας και καθημερινότητας του παιδιού, στοιχεία επικοινωνίας κ.λπ.

Κατά τη διάρκεια των συναντήσεων δίνεται έμφαση στην ουσιαστική επικοινωνία δασκάλου – μαθητή. Πρέπει πάντα να δίνεται χρόνος στους μαθητές να εκφράζονται για όσα ζητήματα τους απασχολούν και πέραν της μουσικής διδασκαλίας. Μια υγιής και ανθρωπιστική σχέση θα οδηγήσει στην καλύτερη επικοινωνία και αλληλεπίδραση που θα βοηθήσουν το μαθητευόμενο να «ξετυλίξει» το σύνολο των δεξιοτήτων του και θα τον ενθαρρύνουν να προβάλλει όλους τους προβληματισμούς και τις απορίες κατά τη διάρκεια των μαθημάτων.

Καλλιεργείται ένα ευχάριστο κλίμα ενθάρρυνσης και επιβράβευσης από τον δάσκαλο, προβάλλοντας τις ικανότητες του μαθητή χωρίς υπαινιγμούς για σύγκριση με άλλους μαθητές.

Όλα τα μαθήματα και οι δραστηριότητες θα πρέπει να είναι καλά προετοιμασμένες από τον δάσκαλο και να έχουν προβλεφθεί περιπτώσεις απλοποίησης ή επέκτασης των δραστηριοτήτων. Η πρόκληση δημιουργεί περιέργεια και κρατάει αμείωτο το ενδιαφέρον.

Τα τραγούδια και οι μελωδίες που έχουν επιλεγθεί στο πλαίσιο της πρότασης που ακολουθεί είναι ενδεικτικά. Περιέχουν ωστόσο στοιχεία για τη σταδιακή ανάπτυξη δεξιοτήτων και γνώσεων.

Όλα τα μαθήματα που περιγράφονται αναγράφονται ως «διδασκτικές ενότητες» με σχεδόν τη μέγιστη διάρκεια. Ανάλογα με την ικανότητα και τον ατομικό ρυθμό ανάπτυξης κάθε μαθητή μπορούν να επιμηκυνθούν ή να συμπιεστούν οι χρόνοι διδασκαλίας. Για παράδειγμα σε έναν μεγαλύτερο ηλικιακά μαθητή οι δυο πρώτες διδασκτικές ενότητες για την πένα και τα δάκτυλα μπορούν να διδαχθούν στο 1^ο μάθημα, ενώ σε ένα μικρό παιδί η κάθε διδασκτική ενότητα και τα επιμέρους μαθήματα μπορεί να γίνονται σε περισσότερες συναντήσεις μικρότερης διάρκειας. Σε πολλά μαθήματα περιγράφονται επεκτάσεις και παιχνίδια που μπορούν να αποτελέσουν πρόσθετο υλικό για τη διαχείριση και τη διάρκεια της διδασκαλίας.

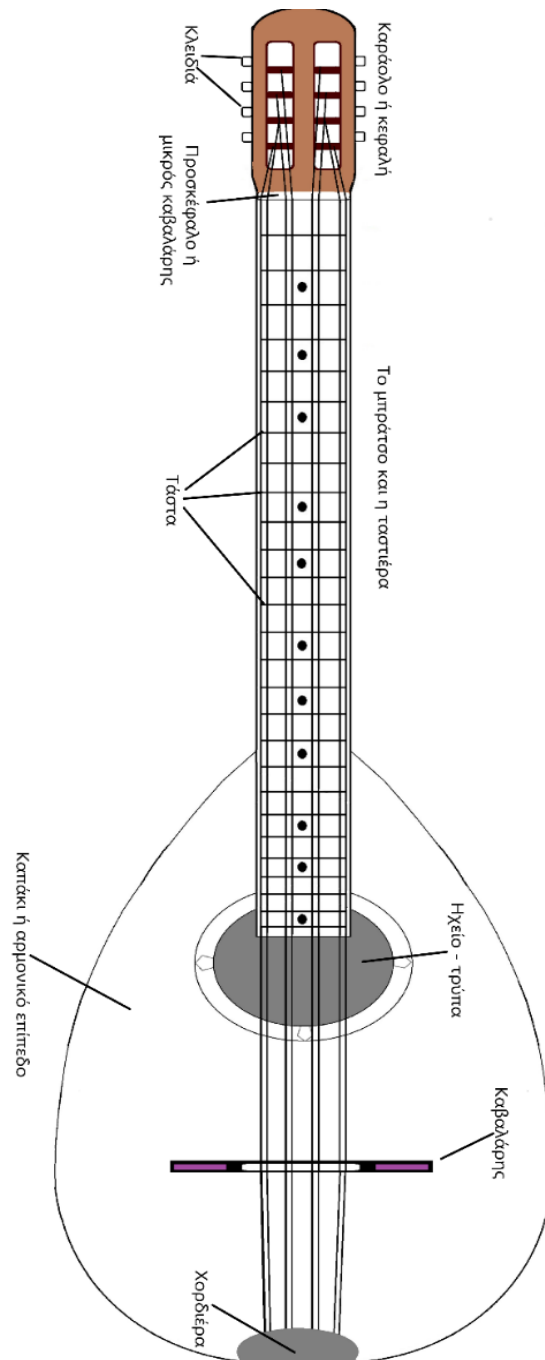
3.2.1. Εισαγωγή στη διδασκαλία: Τα μέρη του μπουζουκιού

Είναι αυτονόητο ότι ο δάσκαλος οφείλει να γνωρίζει το μπουζούκι ως προς την κατασκευή του, τον τρόπο κρατήματος, τις θέσεις στο όργανο κ.λπ. Αυτό του δίνει τη δυνατότητα να επικοινωνεί ορθά στον μαθητή τα μέρη του οργάνου, τις ιδιότητές τους, τις στάσεις εκτέλεσης κ.λπ. Αλλά και να αντιλαμβάνεται πώς αυτά συνδέονται με την παραγωγή ήχου και την ποιότητά του. Για τον λόγο αυτό παρατίθενται εδώ οι σχετικές πληροφορίες.

Τα τέσσερα (4) βασικά τμήματα του μπουζουκιού είναι τα εξής (Λιόλιος, Μητσόπουλος 2002):

1. Το σκάφος.
2. Το καπάκι ή αρμονικό επίπεδο.
3. Το μπράτσο (μάνικο).
4. Το καράολο (κεφαλή ή κεφαλήρη), το τμήμα που μπαίνουν τα κλειδιά για το δέσιμο και χόρδισμα των χορδών.

Το μπουζούκι έχει σκάφος σε λαουτοειδές σχήμα και ένα μπράτσο επάνω στο οποίο είναι τοποθετημένη η ταστιέρα, μικρά μεταλλικά κομμάτια κάθετα σφηνωμένα στο ξύλο της ταστιέρας, τα τάστα. Στο επάνω τμήμα του σκάφους είναι το καπάκι ή αρμονικό επίπεδο επάνω στο οποίο εφάπτεται ένας καβαλάρης που ακουμπούν οι χορδές. Ο καβαλάρης δεν είναι κολλημένος επάνω στο καπάκι για να μπορεί αν χρειαστεί να μετακινείται.

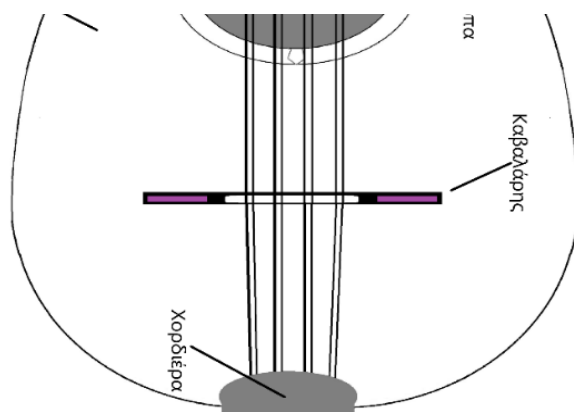

Εικόνα 4: Τα μέρη του μπουζουκιού.

Ο καβαλάρης

Ο καβαλάρης είναι ένα λεπτό ξύλο συνήθως από έβενο ή τριανταφυλλιά και ενίοτε από καρδιά ή διάφορα άλλα ξύλα το οποίο ακουμπάει επάνω στο καπάκι. Επάνω στον ξύλινο καβαλάρη τοποθετείται συνήθως ένα κομμάτι από κόκκαλο (από βοοειδή) στο οποίο χαράσσονται μικρά κανάλια στο πάχος των χορδών μέσα από τα οποία περνούν οι χορδές για να καταλήξουν στο πίσω τμήμα όπου βρίσκεται ένα μεταλλικό πλαίσιο που κρατάει τις χορδές (χορδιέρα-χορδοστάτης). Το μέγεθος του καβαλάρη είναι 16-18εκ. μήκος, ενώ το ύψος 10-13χλ. και το πάχος του από 3-5χιλ. Η κατασκευή και η τοποθέτηση του καβαλάρη είναι ζωτικής σημασίας για την μετάδοση

του ήχου από τις χορδές στο καπάκι και κατ' επέκταση για την ποιότητα του ήχου του μπουζουκιού.

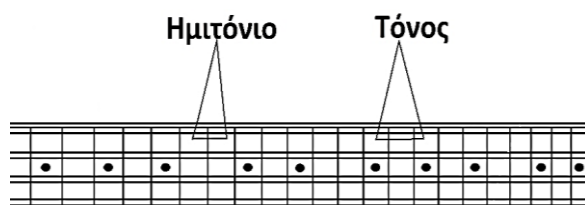

Εικόνα 5: Ο καβαλάρης.

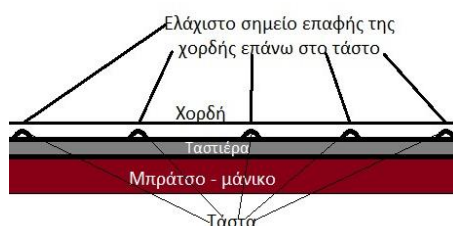
Η ταστιέρα

Η ταστιέρα είναι το τμήμα του μουσικού οργάνου όπου τοποθετούνται τα δάχτυλα και πατάνε τις χορδές για να παράγονται οι διαφορετικοί ήχοι. Η ονομασία της προέρχεται από το γεγονός ότι σε αυτό το μέρος του μπράτσου υπάρχουν τα τάστα που δημιουργούν διαφορετικές αποστάσεις από τον κάτω καβαλάρη με αποτέλεσμα να παράγονται διαφορετικές νότες ανάλογα με το σημείο όπου πατάνε τα δάχτυλα.

Η μικρότερη ηχητική απόσταση από τάστο σε τάστο είναι ένα ημιτόνιο ενώ για να παίξουμε διάστημα τόνου θα πατήσουμε στο 1^ο και στο 3^ο διαδοχικά τάστο κ.ο.κ.

Εικόνα 6: Το ημιτόνιο και ο τόνος, στα τάστα του μπουζουκιού.

Εικόνα 7: Το σημείο επαφής της χορδής στο τάστο.

Οι χορδές του μπουζουκιού, 3χορδο και 4χορδο

Οι δυο όροι που χρησιμοποιούνται για τα μπουζούκια 3χορδο ή 4χορδο ανάλογα με το πλήθος των χορδών έχουν καθιερωθεί στην κοινή πρακτική μεταξύ των δασκάλων, των κατασκευαστών και των μουσικών. Ουσιαστικά εκφράζουν το πλήθος των διαφορετικών φθόγγων στους οποίους χορδίζονται οι ανοικτές χορδές και όχι στο

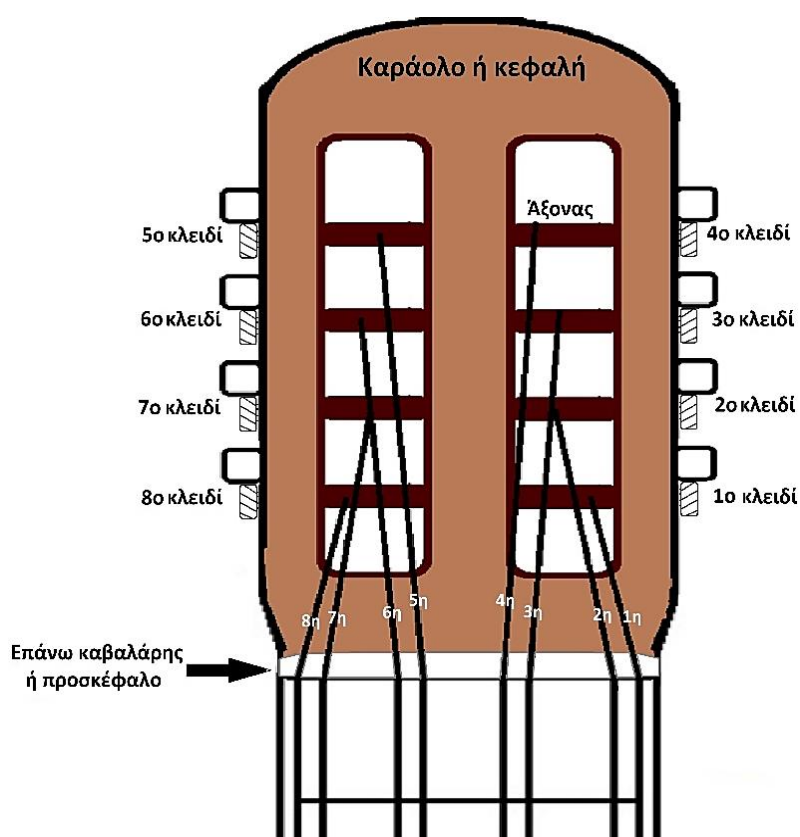
να αποβάλουμε την υγρασία και να συντηρήσουμε στο έπακρο τα χαρακτηριστικά του ξύλου που ενισχύουν την ποιότητα του οργάνου.

Η τοποθέτηση των χορδών στα κλειδιά

Οι χορδές ανάλογα με τη θέση τους δένονται και χορδίζονται με συγκεκριμένο κλειδί για να υπάρχει μια σωστή οργάνωση στο καράολο έτσι ώστε να έχουμε πρόσβαση ανά πάσα στιγμή σε οποιαδήποτε χορδή και για να υπάρχει σωστή κατανομή των δυνάμεων επάνω στα ξύλα για την αποφυγή σκεβρώματος⁹.

Για το μπουζούκι του δεξιόχειρα, η κατανομή των χορδών έχει ως εξής:

Παρατηρώντας από την μπροστινή όψη το καράολο ενός 4χορδου μπουζουκιού, στο κάτω δεξιά κλειδί τοποθετούμε την 1^η χορδή ρε, το από πάνω κλειδί είναι το 2^ο και τοποθετούμε την 2^η χορδή ρε, στο 3^ο κλειδί τοποθετούμε την 1^η χορδή λα και στο τέταρτο την 2^η χορδή λα. Το 5^ο κλειδί βρίσκεται στην αριστερή πλευρά στο επάνω μέρος του καράολου όπως το παρατηρούμε από την μπροστινή όψη. Στο 5^ο κλειδί τοποθετούμε τη λεπτή χορδή της φα, στο από κάτω κλειδί 6^ο, τοποθετούμε την μπάσα χορδή της φα, στο 7^ο παρακάτω κλειδί τη λεπτή χορδή της Ντο και στο 8^ο και τελευταίο κλειδί την μπάσα χορδή της ντο. Για μπουζούκι αριστερόχειρα η κατανομή των χορδών είναι ακριβώς η αντίστροφη.

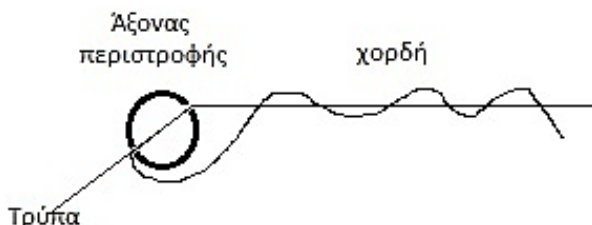
Εικόνα 9: Η κατανομή των χορδών στα κλειδιά.

⁹ Είναι βλάβη στο μπράτσο του μπουζουκιού, όταν μεγαλώνει η απόσταση των χορδών από την ταστιέρα.

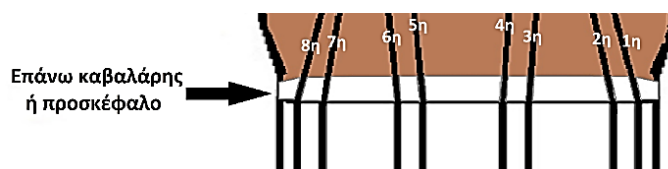
Για το 3χορδο μπουζούκι τα κλειδιά είναι μοιρασμένα 3 δεξιά και τρία αριστερά και η χορδές τοποθετούνται με τον ίδιο τρόπο όπως στο 4χορδο.

Η χορδή περνά μέσα από την τρύπα του άξονα περιστροφής από την επάνω μεριά προς τα κάτω επανέρχεται στην χορδή και τυλίγεται 3-4 φορές γύρω από τον άξονά της (χορδής). Μετά γυρίζουμε το κλειδί για να αρχίσει να σφίγγει η χορδή και να τεντώσει μέχρι όσο χρειάζεται για να χορδιστεί στον ήχο που αντιστοιχεί.

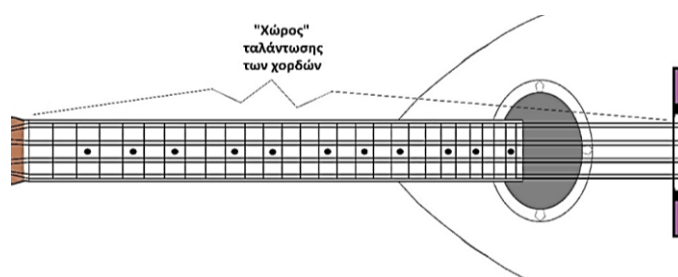
Εικόνα 10: Το δέσιμο της χορδής στον άξονα περιστροφής.

Οι χορδές μετά τα κλειδιά (προς την ταστιέρα) περνούν επάνω από έναν άλλο καβαλάρη από οστό (μικρός καβαλάρης ή προσκέφαλο ή ζυγός) .

Εικόνα 11: Ο επάνω καβαλάρης ή προσκέφαλο ή ζυγός.

Από το προσκέφαλο, μέχρι τον καβαλάρη στο καπάκι είναι ο χώρος «μέσα» στον οποίο ταλαντώνονται οι χορδές για να παραχθούν οι ήχοι. Οι χορδές «ζυγιάζουν» επάνω στους 2 καβαλάρηδες η διαδικασία αυτή λέγεται «σετάρισμα» και απαιτεί μεγάλη εμπειρία από τους κατασκευαστές για να έχουμε τον απόλυτο ποιοτικά ήχο χωρίς τριξίματα και φάλτσα.

Εικόνα 12: Ο χώρος ταλάντωσης των χορδών.

Τα χαρακτηριστικά του ήχου του μπουζουκιού

Το μπουζούκι έχει έναν ιδιαίτερο ήχο με πολλά διακριτά ποιοτικά χαρακτηριστικά. Στο ηχητικό αποτέλεσμα παίζουν σημαντικό ρόλο τα καλά και ποιοτικά ξύλα με σχετικά μεγάλη παλαιότητα, οι εξειδικευμένες γνώσεις και η εμπειρία του κατασκευαστή. Ο χρόνος υλοποίησης της κάθε κατασκευής-δημιουργίας. Η

υψηλής ποιότητας υλικών και αναλώσιμων (κόλλες, πάστες, όστρακα, κόκκαλα, μέταλλα) και τέλος η υψηλή τεχνική από τον οργανοπαίκτη.

Το ιδιαίτερο χαρακτηριστικό που δεν διακρίνεται εύκολα αλλά δίνει στο μπουζούκι την ιδιαίτερη χροιά είναι τα ζεύγη των χορδών ανά ήχο χορδίσματος. Έτσι κάθε φορά που η πένα κτυπά τις χορδές οι διπλές χορδές προσδίδουν ένα φυσικό «όγκο» και «χώρο» στον ήχο όπου σε συνδυασμό με την κατασκευή του οργάνου το καθιστούν μοναδικό.

Πρακτικά θέλουμε το μπουζούκι να είναι δυνατό σε ήχο να είναι καθαρές όλες οι νότες και γεμάτες με όλες τις αρμονικές και υποαρμονικές που τις αποτελούν και να μην φαλτσάρει. Επίσης ο ήχος να έχει σχετική διάρκεια και να μην είναι «στεγνός» και εντέλει να είναι εύκολο στο παίξιμο και να ικανοποιεί τον μουσικό που το χρησιμοποιεί αλλά και τον ακροατή.

Οι αρμονικές

Οι αρμονικές είναι ένα σημαντικό μέρος της τεχνικής του μπουζουκιού και αποτελούν έναν τρόπο για να δημιουργηθούν διάφοροι ήχοι και εφέ. Όταν παράγουμε νότες στο μπουζούκι μπορούμε να παράγουμε αρμονικές αντηχήσεις που δημιουργούν έναν διακριτό ήχο. Οι αρμονικές χρησιμοποιούνται κατά την ερμηνεία και χρειάζεται υψηλή τεχνική ικανότητα από τον μουσικό, για να παραχθούν. Οι αρμονικές παράγονται όταν αγγίζουμε απαλά τις χορδές του μπουζουκιού σε συγκεκριμένα σημεία, επιτρέποντας ταυτόχρονα στην ταλάντωση της χορδής να παραμένει σε επιτάχυνση. Αυτό προκαλεί τη δημιουργία διάφορων ήχων που ακούγονται σαν συμπληρωματικές νότες¹⁰.

3.2.2. Θέση και στάση κρατώντας το όργανο

Το μπουζούκι το ακουμπάμε στο μηρό και το μπράτσο το κρατάμε με το αντίθετο χέρι, αν δηλαδή το μπουζούκι το στηρίζουμε στο δεξιό μηρό το μπράτσο θα το κρατήσουμε με το αριστερό χέρι τότε είθισται να λέμε ότι είμαστε δεξιόχειρες.

Το πόδι που στηρίζουμε το μπουζούκι το πατάμε πάντα στο υποπόδιο για να εξασφαλίσουμε τη σωστή θέση και στάση. Το ύψος που θα στήσουμε το υποπόδιο εξαρτάται από την ηλικία και το ύψος του μαθητή.

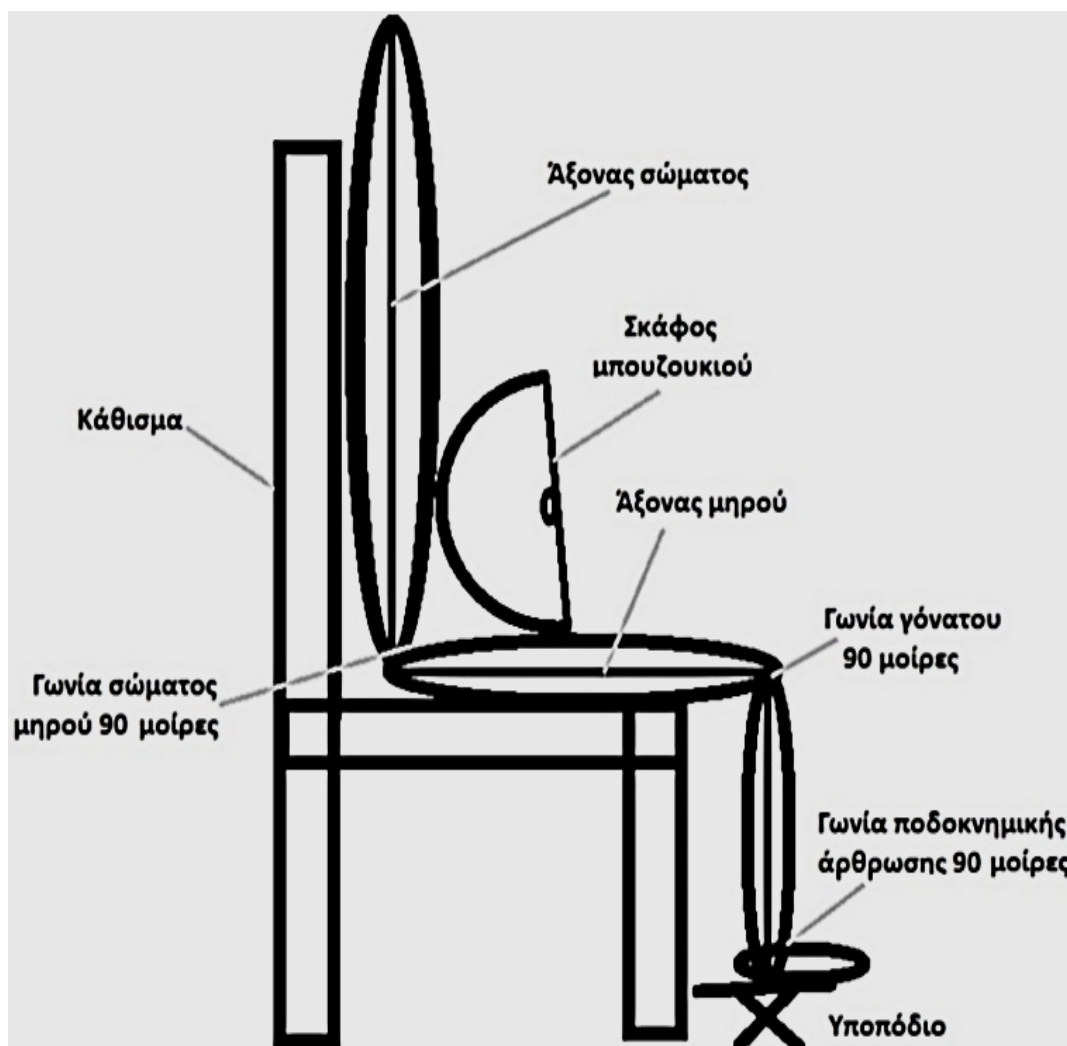
Το μπουζούκι πρέπει να στέκεται κάθετα στο μηρό και το τελευταίο τμήμα του μπράτσου να είναι τουλάχιστον στο ύψος του ώμου. Στα πολύ μικρά παιδιά είμαστε λίγο ελαστικοί και κατά την πορεία των μαθημάτων αφήνουμε να γείρουν το σκάφος λίγο προς το σώμα για να μην σκύβουν να δουν τις χορδές και την ταστιέρα. Υπάρχει κίνδυνος για χρόνιες παθήσεις της μέσης των άκρων και του αυχένα γι' αυτό το λόγο είναι σημαντικό ανά τακτά χρονικά διαστήματα να επισημαίνουμε την σωστή στάση

---

¹⁰ Επιτυγχάνεται καλύτερα σε συγκεκριμένα σημεία της ταλαντευόμενης χορδής που ονομάζονται «κόμβοι». Οι κόμβοι είναι τα σημεία ηρεμίας ή αλλιώς τα σημεία επαναφοράς. Ταλάντωση, μηχανικά κύματα στα Serway 2012, Wells 1983.

του σώματος και το σωστό κράτημα του οργάνου μέχρι να γίνει συνήθεια από τους μαθητές.

Το κάθισμα (καρέκλα) πρέπει να είναι ανάλογο του ύψους του μαθητή και να έχει τις ενδεικνυόμενες προδιαγραφές. Οι γωνίες του σώματος με το μηρό και του γόνατου ιδανικά θα πρέπει να είναι στις 90 μοίρες ή τουλάχιστον κοντά με όριο τις 90 μοίρες. Η γωνία της ποδοκνημικής άρθρωσης¹¹, μπορεί να είναι και λίγο μικρότερη και αυτό εξαρτάται από το ύψους του καθίσματος και το ύψος του μαθητή.

Εικόνα 13: Η θέση του οργανοπαίκτη και του οργάνου.

¹¹ Η ποδοκνημική ή αστραγαλοκνημική άρθρωση, είναι μία γωνιώδης μονοαξονική άρθρωση, διαμέσου της οποίας συνδέεται ο σκελετός του ακραίου ποδιού με τον σκελετό της κνήμης ονομάζεται αστραγαλοκνημική αν και στον σχηματισμό της παίρνει μέρος εκτός από την κνήμη και τον αστράγαλο και η περόνη.

4. 4^ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ: ΠΡΟΦΟΡΙΚΗ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ

4.1. Στάδια διδασκαλίας, πρόγραμμα, στόχοι.

Τα στάδια διδασκαλίας σε σχέση με τους στόχους για την είσοδο στη διδασκαλία του μπουζουκιού αποτελούνται από 4 διδακτικές ενότητες με τις επιμέρους υποενότητες.

1^ο έτος, εισαγωγή στην οργανική μουσική εκπαίδευση:

1^η διδακτική ενότητα. Τοποθέτηση δεξιού χεριού (πένα). Πώς κρατάμε το όργανο, κάθισμα, υποπόδιο. Κατανόηση και εκτέλεση της πέννας και των κτυπημάτων (πενιές) στις χορδές του μπουζουκιού. Ασκήσεις για την πένα. Διεύρυνση των κτυπημάτων της πέννας σε συνδυασμό με ρυθμικά μοτίβα.

2^η διδακτική ενότητα. Τοποθέτηση του αριστερού χεριού, ασκήσεις για τα δάκτυλα. Διεύρυνση των πατημάτων στην ταστιέρα. Ασκήσεις για πένα και δάκτυλα.

3^η διδακτική ενότητα. Μικρές μελωδίες και τραγούδια, για να συνδυάσουμε τα κτυπήματα της πέννας και τα πατήματα των δακτύλων στα τάστα. Κατανόηση του τέμπε και του ρυθμού με καταγραφή σε σύμβολα και σημάδια ρυθμικών σχημάτων ή χρήση μουσικού κειμένου.

- Εύκολα τραγούδια σε προκαθορισμένες θέσεις στην ταστιέρα (2 χορδές)
- Θέσεις φθογγικών ομάδων, επάνω στην ταστιέρα στις 2 χορδές.
- Τραγούδια, σε προκαθορισμένες θέσεις στην ταστιέρα (3 χορδές)
- Θέσεις φθογγικών ομάδων, επάνω στην ταστιέρα στις 3 χορδές.

4^η διδακτική ενότητα. Εκτέλεση μεγαλύτερων ρυθμο-μελωδικών δομών για την κατανόηση της δακτυλοθεσίας και των θέσεων στην ταστιέρα. Διεύρυνση ρεπερτορίου και εκτέλεσης. Μουσικό κείμενο (πεντάγραμμα).

- Θέσεις φθογγικών ομάδων επάνω στην ταστιέρα σε όλες τις χορδές.
- Τραγούδια σε προκαθορισμένες θέσεις στην ταστιέρα.
- Ρεπερτόριο.

Για την υλοποίηση του σχεδίου διδασκαλίας βασική προϋπόθεση είναι η ηλικία του μαθητή. Σε παιδιά κάτω των 6 ετών μπορεί να υπάρχει παρέκκλιση στο χρονοδιάγραμμα.

4.1.1. Η πρώτη επαφή με το όργανο, γνωριμία με τον δάσκαλο και τον χώρο διδασκαλίας.

Όλα τα παιδιά που επιλέγουν να ασχοληθούν με τη μουσική πέρα από το αρχικό ενδιαφέρον και τη θέληση έχουν μεγάλη περιέργεια να έρθουν σε επαφή με το όργανο. Έτσι συνήθως την πρώτη μέρα γνωριμίας με το παιδί, τον δάσκαλο και τους γονείς, είναι ευκαιρία να δώσουμε τη δυνατότητα στα παιδιά να κρατήσουν το όργανο και να τα ενθαρρύνουμε να προσπαθήσουν να αναπαράγουν ήχο.

Θα καθορίσουμε τη σωστή θέση που πρέπει να κρατάμε το όργανο με τρόπο διακριτικό, θα δώσουμε το όργανο ενώ το παιδί κάθεται θα το παροτρύνουμε να πατήσει το ανάλογο πόδι στο υποπόδιο και θα ακουμπήσουμε το όργανο στο σώμα του και τα χέρια του. Δίνουμε χρόνο να ενσωματώσει τον όγκο και το βάρος του οργάνου και να αντιληφθεί μόνο του τον τρόπο με τον οποίο θα διαχειριστεί όλα τα παραπάνω και εντέλει θα κρατήσει άνετα το όργανο. Μπορούμε να κάνουμε διάφορες ερωτήσεις όπως: Πως το αισθάνεσαι; Είναι όπως το είχες φανταστεί; Είναι βαρύ; Σε βολεύει να το κρατάς;

Ως «άνθρωποι τις τεχνολογίας» μπορούμε να ενθαρρύνουμε τον/τους γονείς να φωτογραφίσουν το παιδί με το όργανο και να φωτογραφηθούν και οι ίδιοι, είναι ένα «τρικ» για περαιτέρω εξοικείωση με τον χώρο της διδασκαλίας τον δάσκαλο και το μπουζούκι. Το μέγεθος του κανονικού μπουζουκιού και το βάρος δεν προτείνεται για μικρά παιδιά ή παιδιά προσχολικής ηλικίας. Υπάρχουν στην αγορά κατασκευαστές που κατασκευάζουν μικρά μπουζούκια (3/4 ή 2/4). Καλό είναι στους χώρους όπου διδάσκουμε μπουζούκι να υπάρχει μικρότερου μεγέθους μπουζούκι για να ενθαρρύνει τη χρήση από τα μικρά παιδιά.

Στη συνέχεια θα παροτρύνουμε το παιδί να παίζει με τις χορδές. Μπορεί να κτυπήσει τις χορδές με τα ακροδάχτυλα και θα του δώσουμε την πένα. Είναι σημαντικό σε αυτό το σημείο να έχουμε ολική αντίληψη της συμπεριφοράς του παιδιού για να αποφευχθεί τυχόν άγχος, κούραση, ή αμηχανία πράγμα που θα καθιστούσε την πρώτη επαφή κακή εμπειρία. Ο σκοπός μας είναι να έχουν τα παιδιά αλλά και οι γονείς την ομορφότερη εμπειρία από την πρώτη επαφή με το όργανο, τον δάσκαλο και τον χώρο διδασκαλίας.

Για τον λόγο αυτό πρέπει να είμαστε σε εγρήγορση και διακριτικά να ελέγχουμε τα πάντα. Εναλλακτικά μπορούμε να παίζουμε εμείς παιδικά τραγούδια και να τραγουδάμε ταυτόχρονα παροτρύνοντας και τα παιδιά με τους γονείς να τραγουδούν μαζί μας.

4.1.2. Προϋποθέσεις για να ξεκινήσουμε μάθημα.

Πρωταρχική και απαραίτητη προϋπόθεση είναι να έχει ο μαθητής δικό του όργανο για να κάνει την εξάσκηση στο σπίτι. Τα περισσότερα παιδιά χρειάζονται μια καθοδήγηση για το είδος του μπουζουκιού που θα επιλέξουν 4χορδο ή 3χορδο και για το μέγεθος. Για πολλούς έχει να κάνει καθαρά με το είδος της μουσικής που έχει κερδίσει το ενδιαφέρον του μαθητή. Έτσι αν ένα παιδί δείχνει να έχει ενδιαφέρον για τα λιγότερο μοντέρνα ή εξελιγμένα ακούσματα της λαϊκής μουσικής και κλίνει προς

τους παραδοσιακούς ήχους της λαϊκής και ρεμπέτικης αστικής λαϊκής παράδοσης θα συμβουλέψουμε να προμηθευτεί 3χορδο μπουζούκι. Σε αντίθετη περίπτωση θα συμβουλέψουμε να προμηθευτεί 4χορδο μπουζούκι.

Ωστόσο τίποτα από όλα αυτά δεν είναι σίγουρο και η απόφαση θα πρέπει να ληφθεί κατόπιν συζήτησης με τον ίδιο το μαθητή και τους γονείς. Το κάθε είδος οργάνου έχει διαφορετικούς χειρισμούς ανάλογα με το ύφος της επιτέλεσης αλλά δίνει και διαφορετικές δυνατότητες αναλόγως με το ρεπερτόριο και τις συνθέσεις που καλείται να ερμηνεύσει ο μουσικός. Έχουν γραφτεί συνθέσεις και για τα δυο είδη μπουζουκιού αλλά ένας καλός οργανοπαίκτης που σέβεται τα είδη, την κουλτούρα και την παράδοση της μουσικής που υπηρετεί και νιώθει ότι συμμετέχει στην διαδικασία εξέλιξης του οργάνου και της λαϊκής παράδοσης, θα μπορεί να παίξει με όλα τα είδη των οργάνων και να αποδώσει το κάθε στυλ και το κάθε ύφος στο ανώτερο επίπεδο.

4.2. Μαθήματα. Πρακτικός οδηγός διδασκαλίας

4.2.1. 1^η διδακτική ενότητα «Πένα».

Η επιλογή της πέννας, έχει να κάνει με 3 χαρακτηριστικά:

1. Το υλικό κατασκευής
2. Η σκληρότητα
3. Το μέγεθος

Τα υλικά από τα οποία κατασκευάζονται οι πέννες είναι συνήθως πλαστικό, πολυεστέρας, νάιλον, Γαλίτης¹² και σπάνια από ξύλο η ακόμα σπανιότερα από μαλακά μέταλλα. Στο παρελθόν πριν την ανάπτυξη της βιομηχανίας και τη μαζική παραγωγή πετρελαιοειδών χρησιμοποιούσαν ακόμα και κομμάτια από το κέλυφος της χελώνας (Ταρταρούγα).

Εικόνα 14: Διάφορα είδη πενών.

---

¹² Ήταν το πλαστικό καζέϊνης, γνωστό και ως «Γαλάλιθος», το δεύτερο πλαστικό που εφευρέθηκε μετά τη νιτροκυτταρίνη, η οποία παράγεται από φυτικό υλικό. Ο Γαλάλιθος παρέμεινε δημοφιλής για δεκαετίες, και ήταν το υλικό από το οποίο παράγονταν εξαιρετικά κουμπιά για ρούχα, ή ακόμα και κοσμήματα.

Το σημείο κτυπήματος της πένας στις χορδές

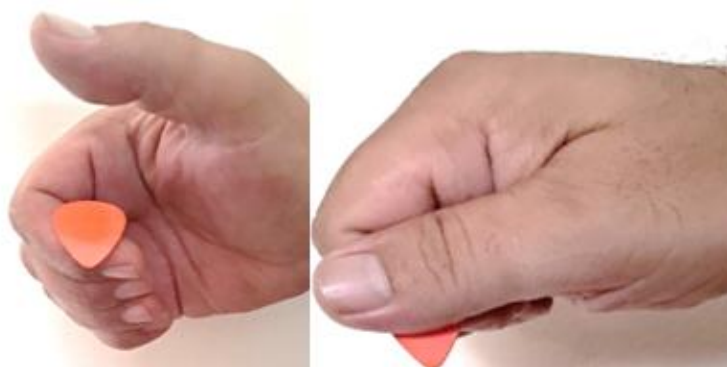
Με βάση την κοινή πρακτική την αισθητική και τον συγκεκριμένο ήχο που χαρακτηρίζει το μπουζούκι, ο χώρος που η πένα κτυπά τις χορδές περιορίζεται σε κάποια εκατοστά (3-5 εκ.) κοντά στο τέλος της τρύπας του καπακιού. Ωστόσο στο πλαίσιο διαφόρων ερμηνειών άλλοτε κτυπάμε την πένα πολύ κοντά στον καβαλάρη ή πολύ κοντά στην ταστιέρα. Η δύναμη με την οποία κτυπάμε τις χορδές με την πένα έχει να κάνει με την ερμηνεία και σίγουρα με την αντίληψη του κάθε ερμηνευτή.

Εικόνα 15: Το σημείο τοποθέτησης του χεριού της πένας.

Το κράτημα της πένας και το κτύπημα των χορδών

Η πένα τοποθετείτε μεταξύ του 1^{ου} δάκτυλου (δείκτη) και του αντίχειρα και αφήνουμε 3-5χιλ. από τη μύτη της πένας να εξέχει. Το κράτημα είναι σταθερό και όχι πολύ σφιχτό αλλά όσο χρειάζεται για να μην φεύγει με τα κτυπήματα. Κτυπά κάθετα τα ζεύγη των χορδών σε συγκεκριμένο σημείο με ταχύτητα και δυναμική ώστε να παράγεται ωραίος, δυνατός και κρυστάλλινος ήχος χωρίς να σφίγγουν οι μύες του καρπού.

Εικόνα 16: Η τοποθέτηση της πένας στα δάκτυλα του χεριού.

«Ξεκινάμε τα κτυπήματα»

Τα δυο διαφορετικά κτυπήματα τις πένες στις χορδές σύμφωνα με τη φορά της κίνησης του χεριού, τα συμβολίζουμε¹³ με:

1. Η πένα κτυπά από επάνω προς τα κάτω **Π**
2. Η πένα κτυπά από κάτω προς τα επάνω **V**

Το κτύπημα της πένες στις χορδές του μπουζουκιού πρέπει να είναι γρήγορο και η κίνηση που κάνει το χέρι πάνω – κάτω στη χορδή όσο το δυνατόν μικρότερη.

Τα κτυπήματα εμπεριέχουν πολλά ποιοτικά χαρακτηριστικά του ήχου του οργάνου και απαιτούν πολύ εξάσκηση και ενεργητική ακρόαση από τους επίδοξους οργανοπαίκτες. Θέλει δηλαδή σε βάθος ακρόαση από τον ίδιο τον εκτελεστή κατά την διάρκεια του παιξίματος αφενός για να αντιλαμβάνεται τις δυνατότητές του κατά την εκτέλεση αφετέρου για να τις βελτιώνει.

Ακρόαση και παρατήρηση

Ξεκινάει ο δάσκαλος να κτυπάει την πένα στην 1^η χορδή με κατεύθυνση από πάνω προς τα κάτω. Αφήνει τον μαθητή να δει τον τρόπο που την κρατάει και κτυπά τις χορδές. Συνεχίζοντας τα κτυπήματα εναλλάξ και σε άλλες χορδές περιγράφει όλη την κίνηση και τη θέση του χεριού, του καρπού και του μπουζουκιού.

Κτυπάει με διάφορους τρόπους την πένα και περιγράφει τους λανθασμένους και τον σωστό ήχο των χορδών. Εστιάζει στον καθαρό ήχο και προσπαθεί με απόλυτη ηρεμία και με φράσεις όπως: «κοίτα τι απλά που γίνεται», «ακούς πόσο γλυκός και καθαρός είναι ο ήχος;», «κτυπάω αποφασιστικά και απαλά», «μικρή κίνηση και γρήγορη», για να μεταδώσει το όμορφο ηχητικό αποτέλεσμα και να αφήσει το μαθητή να παρατηρήσει και όλη την «εικόνα» της ερμηνείας. Παίζει διάφορα ρυθμικά μοτίβα σε όλες τις χορδές και αρπίσματα σε συγχορδιακούς κύκλους¹⁴. Η διάρκεια εξαρτάται από την ηλικία και τη διάθεση του μαθητή και μπορεί να είναι 2-3 λεπτά αφήνοντας το μαθητή να επέμβει με οποιαδήποτε λεκτική παρέμβαση και παρατήρηση. Ο δάσκαλος το διαχειρίζεται και αποφασίζει πότε θα σταματήσει.

Μίμηση

Ο μαθητής κάθεται άνετα στο κάθισμά του με το πόδι στο υποπόδιο και κρατάει το μπουζούκι. Ο δάσκαλος του δείχνει πώς να κρατήσει την πένα και πού πρέπει να βάλει το χέρι για να μπορεί να κτυπά σωστά τις χορδές. Του δίνει χρόνο και έπειτα τον παρακινεί να κτυπήσει το 1^ο ζεύγος χορδών. Εξηγεί ότι η κίνηση του χεριού με την πένα αποσκοπεί στο να κτυπηθούν και οι δυο χορδές «ταυτόχρονα¹⁵» και του δίνει χρόνο να προσαρμοστεί με όλα αυτά τα δεδομένα να μιμηθεί την κίνηση και να προσπαθήσει να παράγει όμορφο και γεμάτο ήχο. Συνεχώς συμβουλεύει και καθοδηγεί όπου χρειάζεται για την ταχύτητα τη δύναμη και τη θέση κτυπήματος της πένες.

¹³ Τα σύμβολά αυτά τα «δανειζόμαστε» από τη διδασκαλία του βιολιού, για την κίνηση του δοξαριού.

¹⁴ IV, V, I ή iv, V, i.

¹⁵ Θεωρούμε ταυτόχρονο το κτύπημα των δυο χορδών εφόσον δεν γίνεται αντιληπτή η διαφορά..

Κατά τη διάρκεια των κτυπημάτων αν ο μαθητής απομακρύνεται από τα ζητούμενα ο δάσκαλος κτυπάει μαζί με τον μαθητή και τον καθοδηγεί λέγοντας τη πρέπει να αλλάξει για να «ορίσει την ποιότητα» του ήχου και να τον επαναφέρει στο καλό αποτέλεσμα. Όταν καταφέρει ο μαθητής να φτάσει στον καλό ήχο με σωστά κτυπήματα της πένας θεωρούμε ότι η γνώση κατακτήθηκε¹⁶. ο δάσκαλος τον ενθαρρύνει λέγοντας «μπράβο, συνέχισε έτσι!», «παίζεις πολύ ωραία!» κ.λπ.

Ο δάσκαλος κτυπάει την πένα στην 1^η χορδή πάντα κάτω και παρακινεί τον μαθητή να κάνει το ίδιο. Ο δάσκαλος κατευθύνει την ροή των κτυπημάτων με συχνότητα 60 bpm και αφήνει τον μαθητή να «ρυθμιστεί» διαισθητικά και για το λόγο αυτό τα κτυπήματά της πένας, είναι αργά αλλά σε σταθερή συχνότητα και περιμένει στη διάρκεια τις ροής να συντονιστούν με τα κτυπήματα του μαθητή. Ωστόσο αν χρειαστεί κατά την εκτέλεση των κτυπημάτων θα κατευθύνει λέγοντας κάποιες φράσεις «μη βιάζεσαι», «προσπάθησε να ακολουθήσεις τα κτυπήματά μου», «κτύπα μαλακά», «να ακούγεται όμορφος ήχος», «μικρή και γρήγορη κίνηση» κ.α. Όταν ο μαθητής καταφέρνει και έχει το επιθυμητό αποτέλεσμα ο δάσκαλος τον ενθαρρύνει λέγοντας «μπράβο, συνέχισε έτσι», «παίζεις πολύ ωραία» κ.λπ. Εναλλακτικά αν δεν συντονιστούν σταματάει για λίγα δευτερόλεπτα χρησιμοποιώντας μια φράση όπως: «ας κάνουμε ένα διάλειμμα» και ξεκινάει πάλι λίγο πιο αργά.

Μπορεί κατά τη διάρκεια της δραστηριότητας στα κτυπήματα τις πένας να βάλει φράσεις όπως π.χ.

Εικόνα 17: Οι φράσεις προσαρμοσμένες στα κτυπήματα της πένας.

Σταματούν τα κτυπήματα και δίνονται λίγα δευτερόλεπτα να πάρουν μια ανάσα. Θα συνεχίσουν την ίδια δραστηριότητα κτυπώντας την πένα από κάτω προς τα επάνω ακολουθώντας την ίδια διαδικασία για άλλα περίπου 1-2 λεπτά.

Κατά τη διάρκεια της δραστηριότητας ο δάσκαλος ξεκινάει με μέσης έντασης κτυπήματα και στην εξέλιξη όταν νιώθει ότι ο μαθητής μπορεί να ακολουθήσει στην ίδια συχνότητα ο δάσκαλος παίζει απαλά και συμμετέχει αλλά «δίνει χώρο» στον μαθητή να έχει την πρωτοβουλία των κτυπημάτων.

¹⁶ Έχει αφομοιωθεί ο τρόπος και η τεχνική. Η γνώση, για το κράτημα και το χειρισμό της πένας μπορεί πλέον να θεωρείτε δεδομένη.

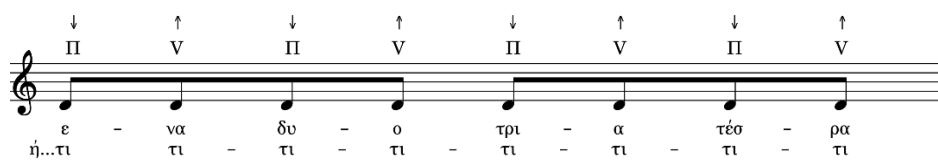
Παιχνίδια – πειραματισμός

1. «Και τώρα θα παίζουμε» λέει ο δάσκαλος. «Θα κτυπήσω τη χορδή και όταν χαθεί ο ήχος θα κτυπήσω άλλη χορδή». Πάμε; Κτυπάει ο δάσκαλος την 1^η χορδή όταν «σβήσει» ο ήχος κτυπάει τη 2^η χορδή. Επαναλαμβάνει για όλες τις χορδές και σε κάθε κτύπημα κάνει μια έκφραση με το πρόσωπο και όσο διαρκεί ο ήχος κουνάει ελαφρώς κυκλικά τον κορμό του σώματος. Σειρά παίρνει ο μαθητής και στα πρώτα κτυπήματα του μαθητή ο δάσκαλος επαναλαμβάνει το ύφος του προσώπου και την κίνηση του σώματος μέχρι να αντιληφθεί ο μαθητής το «σβήσιμο» του ήχου.
2. Έπειτα ο δάσκαλος ξανακτυπάει τη χορδή και όταν μετρήσει 4 παλμούς τη «σβήνει» ακουμπώντας την με το αριστερό χέρι και κτυπάει την επόμενη χορδή για άλλους 4 παλμούς. Κατά τη διάρκεια των κτυπημάτων και των ήχων επαναλαμβάνει το ύφος του προσώπου και την κίνηση του σώματος αλλά αυτή τη φορά όταν ακουμπάει τη χορδή για να «σβήσει» ο ήχος σταματά επιδεικτικά την κίνηση και την έκφραση. Συνεχίζει ο μαθητής και στην αρχή των κτυπημάτων ο δάσκαλος επαναλαμβάνει την έκφραση και την κίνηση μέχρι ο μαθητής να μιμηθεί την εκτέλεση μόνος του.
3. Έπειτα ο δάσκαλος επαναλαμβάνει τη διαδικασία και αυτή τη φορά «σβήνει» τις χορδές στους 2 παλμούς κ.ο.κ.

Στη συνέχεια, θα συνδυαστούν τα κτυπήματα, κάτω και πάνω.

Ξεκινάει ο δάσκαλος να κτυπάει αργά μια κάτω και μια επάνω (60 bpm) στην 1^η χορδή και ο μαθητής ενθαρρύνετε να μιμηθεί τις κινήσεις. Αφήνει λίγο διαισθητικά τη ροή για να συντονιστούν τα χτυπήματα και των δυο. Όταν συντονιστούν σταδιακά ο δάσκαλος ανεβάζει λίγο την ταχύτητα. Κάθε φορά που θα χρειαστεί να ανεβάσει την ταχύτητα κτυπά δυνατώτερα από τον μαθητή και όταν ο μαθητής ακολουθεί ο δάσκαλος ρίχνει λίγο την ένταση των κτυπημάτων για να φαίνεται ότι η ροή των κτυπημάτων ρυθμίζεται από το μαθητή. Όπου χρειαστεί να εξηγήσει ο δάσκαλος χρησιμοποιεί σύντομες φράσεις όπως: «κτυπάμε μαζί», «μη βιάζεσαι» και όταν επιτυγχάνεται ο στόχος από τον μαθητή, τον ενθαρρύνει «μπράβο», συνέχισε έτσι» κ.ο.κ.

Κατά τη διάρκεια της διαδικασίας και εφόσον η ροή δεν είναι ικανοποιητική ο δάσκαλος σταματάει (με την γνωστή φράση: «ας κάνουμε ένα διάλειμμα») και δίνει μια ανάσα στον μαθητή. Εναλλακτικά μπορεί ο δάσκαλος να μην παίζει και να παροτρύνει τον μαθητή να το κάνει μόνος του δίνοντας με απαλά κτυπήματα του χεριού και λέγοντας διάφορες φράσεις στη συχνότητα των κτυπημάτων. Κτυπώντας απαλά το μολύβι στο τραπέζι ή κτυπώντας το πόδι στο πάτωμα και λέγοντας ταυτόχρονα φράσεις. Διάρκεια 1-2 λεπτά.

Εικόνα 18: Έ-να δυ-ο ή τι τι τι τι, το μέτρημα του δασκάλου για τα εναλλάξ κτυπήματα της πέννας.

Σε αυτό το σημείο, θα χρησιμοποιήσουν τις κάρτες με τα κτυπήματα της πένας των εικόνων 67, 68, 69, 70. Ξεκινούν με το μοτίβο της 1^{ης} κάρτας την οποία θα επαναλάβουν αρκετές φορές. Όταν συντονιστούν ο δάσκαλος θα προχωρήσει στην επόμενη κάρτα. Οι κάρτες χρησιμοποιούνται μόνο ως αρχική παρατήρηση και ο σκοπός είναι τα μοτίβα να εκτελούνται από μνήμης. Μπορεί ενδιάμεσα των αλλαγών να σταματούν.

Στη φάση αυτή ο δάσκαλος θα δώσει έμφαση στην φορά της πένας και στη συχνότητα σε συνδυασμό με τα κτυπήματα και τις φράσεις που θα λέει. Χωρίς να χρειάζεται να εξηγήσει εξ' αρχής ή να κατευθύνει το μαθητή η όλη διαδικασία θα μεταδοθεί ξανά «διαισθητικά» και πάντα με την καθοδήγηση του. Μπορεί ο δάσκαλος να λέει «άκου πώς μοιράζω τα κτυπήματα» ή «ακούς πόσο καθαρός ακούγεται ο ήχος;» ή «δεν βιάζομαι» ή «χαλαρό το χέρι» κ.ο.κ. Επίσης να προσαρμόσει φράσεις που θα υπονοούν την υπόσταση¹⁷ του παλμού μονομερής, διμερής κ.λπ. Καθώς θέλει να μετρήσει τέταρτα ή τουλάχιστον να υπονοεί μια μονομερής υπόσταση του παλμού η πένα θα πρέπει να κτυπάει σε όλα τα τέταρτα κατά την ίδια φορά (ίδια κίνηση) η δε φράση θα πρέπει να υπονοεί κάτι μεγάλο τά α, τά α ή έ(ε)να, δύ(υ)ο. Καθώς ο στόχος είναι, ο μαθητής να «αισθανθεί» τον παλμό, ο δάσκαλος, κατά τη διάρκεια των κτυπημάτων μπορεί να κινεί ελαφρά τον κορμό του σώματος εμπρός στα τέταρτα και εμπρός, πίσω στα όγδοα.

Οι κάρτες χρησιμοποιούνται σαν μια «αρχική παρατήρηση». Στη συνέχεια παροτρύνεται ο μαθητής να εκτελεί από μνήμης.

Εικόνα 19: 8 κτυπήματα της πένας προς τα πάνω και 8 προς τα κάτω.

Εικόνα 20: 8 κτυπήματα της πένας πρώτα κάτω και μετά πρώτα πάνω εναλλάξ, 8 τέταρτα.

Καθώς θέλουμε να μετρήσουμε όγδοα ή τουλάχιστον να υπονοήσουμε μια διμερής υπόσταση του παλμού η πένα θα κτυπά τις χορδές εναλλάξ κάτω, πάνω και η φράση θα υπονοεί κάτι σύντομο τά-τα, τά-τα ή έ-να, δυ-ο ή τα-τα, τα-τα κ.ο.κ. Αυτό θα βοηθήσει μετέπειτα τον μαθητή να κατανοήσει τις διάρκειες των ήχων των φθογγόσημων¹⁸ όταν αρχίσουμε να τα βλέπουμε και στο πεντάγραμμο. «Η σχηματοποίηση της πληροφορίας και της γνώσης στο μουσικό κείμενο».

Όλη η μέχρι τώρα διαδικασία πρέπει να επαναληφθεί όσες φορές χρειαστεί προκειμένου ο μαθητής να κατακτήσει τη γνώση. Όταν ο μαθητής καταφέρνει και έχει

¹⁷ Οι υποδιαίρεσεις του παλμού σε 2, 3, 5, όγδοα, τρίηχα, πεντάηχα κ.λπ. Βλέπε «Πρακτικές τεχνικές και διδακτικά εργαλεία» κεφάλαιο 5.2.

¹⁸ Σύμβολα που τοποθετούνται στο πεντάγραμμο και αντιπροσωπεύουν ένα μουσικό ήχο, ορισμένης διάρκειας.

το επιθυμητό αποτέλεσμα ο δάσκαλος τον ενθαρρύνει λέγοντας «μπράβο, συνέχισε έτσι!», «παίζεις πολύ ωραία!» κ.λπ. Όταν χρειαστεί να επαναλάβουν κάτι, ο δάσκαλος μπορεί να χρησιμοποιήσει την έκφραση «θέλεις να ξαναπαίζουμε αυτό;», ή «πάμε πάλι αυτό που το κάνεις τόσο ωραία;».

Εξάσκηση της μνήμης.

Ο δάσκαλος προσφωνεί τη χορδή που εκτελούνται οι νότες δίνοντας έμφαση στα κτυπήματα προσαρμόζοντας τις διάρκειες επάνω στον παλμό. Να σημειωθεί εδώ πως για έναν αρχάριο μαθητή στο 1^ο μάθημα είναι ευκολότερο να παίζει ίδιας αξίας φθόγγους-κτυπήματα με την πένα από το να παίζει συνδυασμούς διαφόρων αξιών. Για παράδειγμα είναι ευκολότερο να παίζει συνεχόμενα όγδοα με την πένα εναλλάξ, παρά να παίζει όγδοα με τέταρτο ή ακόμα μισά και τέταρτα κ.λπ.

Εικόνα 21: 4 φορές με πένα κάτω και 4 φορές με πένα κάτω στις 2 χορδές.

Εικόνα 22: 8 φορές με πένα εναλλάξ στην 1η και 8 φορές με πένα εναλλάξ στη 2η χορδή.

Σε αυτό το σημείο ο δάσκαλος θα εστιάσει στην από μνήμης εκτέλεση ενός η δυ διαφορετικών μοτίβων τα οποία πρέπει να τα επαναλάβουν πολλές φορές. Τα μοτίβα που θα δουλέψουν από μνήμης θα είναι και το κύριο υλικό εξάσκησης για το σπίτι.

1^ο μοτίβο: 4 μισά και 8 τέταρτα με την πένα πάντα κάτω. Ο δάσκαλος θα μετράει τον παλμό με το πόδι και θα εκτελέσει τα κτυπήματα στην 1^η ανοικτή χορδή. Ταυτόχρονα θα λέει τις ανάλογες φράσεις για τα μισά και τα τέταρτα (εικόνα 23) και σταδιακά ξεκινάει ο μαθητής με την καθοδήγηση του δασκάλου επαναλαμβάνουν όσες φορές χρειαστεί για να παίζει μόνος του ο μαθητής στον παλμό. Όταν καταφέρει ο μαθητής και παίζει συντονισμένα επάνω στον παλμό όσες φορές επαναλάβουν την διαδικασία σταματώντας και ξεκινώντας, ο δάσκαλος ζητά από τον μαθητή να επαναλάβει το μοτίβο χωρίς να μετράει και χωρίς να στηρίζετε στην καθοδήγηση του δασκάλου. «Αυτά τα κτυπήματα, με αυτό τον τρόπο, θα κάνεις μόνος σου στο σπίτι, πάρε το χρόνο σου και δείξε μου πόσο ωραία παίζεις». Ιδανικά ο μαθητής θα παίζει τα κτυπήματα. Αν δεν τα καταφέρει ο δάσκαλος καθοδηγεί ξανά όσο λιγότερο χρειάζεται. Δίνει χρόνο στον μαθητή να αποτυπώσει στη μνήμη του και να εκτελεί μόνος του. Στη συνέχεια θα επεκταθεί το μοτίβο σε όλες τις ανοικτές χορδές. Ο μαθητής θα εκτελεί από μνήμης

Εικόνα 23: 1^ο Μοτίβο κτυπημάτων από μνήμης για εξάσκηση της πένας.

2^ο μοτίβο: ολόκληρο, 2 μισά και 4 τέταρτα και 8 όγδοα με την πένα κάτω στα ολόκληρα μισά και τέταρτα και εναλλάξ στα όγδοα. Ο δάσκαλος θα μετράει τον παλμό με το πόδι και θα εκτελέσει τα κτυπήματα στην 1^η ανοικτή χορδή. Ταυτόχρονα θα λέει τις ανάλογες φράσεις για τα ολόκληρα, τα μισά, τα τέταρτα και τα όγδοα (εικόνα 24). Θα επαναληφθεί η διαδικασία που περιεγράφηκε στο προηγούμενο μοτίβο¹⁹.

Εικόνα 24: Ασκήσεις για την πένα σε ανοικτές χορδές

Επέκταση²⁰: Ο δάσκαλος θα δώσει και άλλες ασκήσεις για την πένα.

Για την 1 ^η χορδή και το ίδιο και για ένας υπόλοιπες	Για ένας δυο πρώτες χορδές (ρε και λα)
Χορδές ① ① ① ①	Χορδές ① ② ① ② ① ② ① ②
Πένα ππππ ππππ ππππ ππππ	Πένα π ν π ν π ν π ν
Χορδές ① ① ① ①	Χορδές ① ① ② ② ① ① ② ②
Πένα πνπν πνπν πνπν πνπν	Πένα π ν π ν π ν π ν

Εικόνα 25: Ασκήσεις για την πένα στις 1η και 2η χορδή.

¹⁹ Οι ασκήσεις για την πένα, εκτελούνται κυκλικά, δηλαδή, ξεκινά από την 1^η στήλη, εκτελεί μέχρι την τελευταία στήλη της ίδιας γραμμής και επαναλαμβάνει από την αρχή της ίδιας γραμμής.

²⁰ Οι επιπλέον δραστηριότητες, με ίδιο ή μεγαλύτερο βαθμό δυσκολίας.

Για όλες τις χορδές (ντο, φα, λα και ρε για 4άχορδο ή ρε, λα ρε για 3χορδο)						
Χορδές	(4)	3	2	1	2	3
Πένα	πνπν	πνπν	πνπν	πνπν	πνπν	πνπν
Χορδές	(4)	3	2	1	2	3
Πένα	πνπνπνπν	πνπνπνπν	πνπνπνπν	πνπνπνπν	πνπνπνπν	πνπνπνπν
Χορδές	(4)	3	2	1	2	3
Πένα	πνπ	νπν	πνπ	νπν	πνπ	νπν
Χορδές	(4)	3	2	1	2	3
Πένα	π	ν	π	ν	π	ν
Πένα	πνπνπνπν	πνπνπνπν	πνπνπνπν	πνπνπνπν	πνπνπνπν	πνπνπνπν

Εικόνα 26: Ασκήσεις για την πένα σε όλες τις χορδές.

Ανάλογα με την πρόοδο στη συγκεκριμένη δραστηριότητα ο δάσκαλος μπορεί να την επεκτείνει και να ενσωματώσει σύνθετα ρυθμικά μοτίβα κτυπημάτων.

Στόχος της δραστηριότητας: Είναι, οι μαθητές αφενός να παράγουν ωραίο και γεμάτο ήχο με σωστά κτυπήματα, αφετέρου να κατανοήσουν την κατανομή των κτυπημάτων μέσα σε ένα ρυθμικό πλαίσιο ανάλογα με την διάρκεια και το πλήθος των κτυπημάτων.

Όλη αυτή η διαδικασία με την επαναλαμβανόμενη εξάσκηση δημιουργεί τη «μυϊκή μνήμη»²¹ όλων των εμπλεκόμενων μυών του σώματος και ειδικότερα των χεριών. Μετά τα πρώτα 4-5 μαθήματα, μετά από εξάσκηση και συνδυασμούς ασκήσεων απλών μελωδιών και τραγουδιών το δεξί χέρι που χειρίζεται την πένα θα πρέπει να λειτουργεί αυτόνομο²².

ΠΕΝΙΕΣ ΣΕ ΑΝΟΙΚΤΕΣ ΧΟΡΔΕΣ						
ΧΟΡΔΕΣ	4	3	2	1	2	3
Π	1	ππππ	ππππ	ππππ	ππππ	ππππ
	2	νννν	νννν	νννν	νννν	νννν
	3	πν	πν	πν	πν	πν
	4	πνπν	πνπν	πνπν	πνπν	πνπν
Ε	5	νπνπ	νπνπ	νπνπ	νπνπ	νπνπ
	6	π	ν	π	ν	π
	7	ν	π	ν	π	ν
Ν	8	πνπνπνπν	πνπνπνπν	πνπνπνπν	πνπνπνπν	πνπνπνπν
	9	πνπ	νπν	πνπ	νπν	πνπ
Α	10	νπν	πνπ	νπν	πνπ	νπν
	11	πνπ	πνπ	πνπ	πνπ	πνπ
	12	νπν	νπν	νπν	νπν	νπν

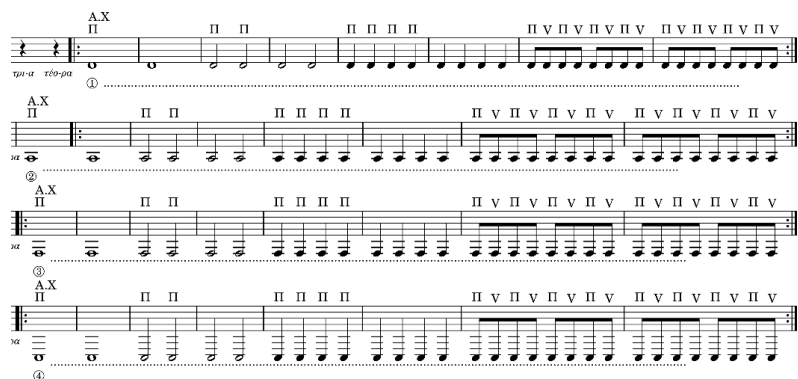
Εικόνα 27: Προτεινόμενος τρόπος να γράψουμε τις ασκήσεις, για τα κτυπήματα της πένας σε ανοικτές χορδές, χωρίς τη χρήση πενταγράμμου.

²¹ Η μυϊκή μνήμη αναφέρεται στην ικανότητα των μυών να αποθηκεύουν, να ανακαλούν και να επαναλαμβάνουν κινήσεις και δεξιότητες που απαιτούνται για μια συγκεκριμένη δραστηριότητα. όπως την εξάσκηση σε κινητικές δραστηριότητες όπως η μουσική εκτέλεση. Με τη συνεχόμενη εξάσκηση, ενισχύεται η μυϊκή μνήμη. Για περισσότερα σχετικά με την μυϊκή μνήμη: Snyder, B. *Music and Memory: An Introduction*. Bradford Book. Bradford Books, 2000. <https://books.google.gr/books?id=Nln3xTYQwt4C>. Για τα σημεία στον εγκέφαλο που διενεργούν την μυϊκή μνήμη: Thomas, Brashers-Krug., Reza, Shadmehr., Emilio, Bizzi. (1996). *Consolidation in human motor memory*. *Nature*, 382(6588), 252-255. doi: 10.1038/382252A0

²² «Μεταφορικά», η λειτουργία του χεριού, απασχολεί ελάχιστα, εγκεφαλική λειτουργία και λειτουργεί με την μυϊκή μνήμη.

Εικόνα 28: Ασκήσεις για την πένα στο πεντάγραμμο, σε ανοικτές χορδές.

Εικόνα 29: Ασκήσεις για την πένα στο πεντάγραμμο σε ανοικτές χορδές.

Συνδυασμός κτυπημάτων τέταρτα με όγδοα, τέταρτα με μισά και όγδοα, ολόκληρα, μισά, τέταρτα και όγδοα, σε μια ή περισσότερες χορδές.

Εικόνα 30: Κάρτες με ασκήσεις για την πένα.

Άλλα παιχνίδια με τις κάρτες, δημιουργικότητα – πειραματισμός.

Ο δάσκαλος θα διαλέξει κάρτες και θα φτιάξει ρυθμικά μοτίβα, που θα εκτελέσουν μαζί με τον μαθητή. Διάρκεια 2-5 λεπτά.

Ο μαθητής θα διαλέξει κάρτες από τις κάρτες με τα κτυπήματα της πέννας και θα συνθέσει το δικό του ρυθμικό μοτίβο. Ο δάσκαλος μπορεί να συνοδεύει με κτυπήματα της πέννας επάνω στο βασικό παλμό και ο μαθητής να ερμηνεύει τα ρυθμικά μοτίβα που έχει επιλέξει. Η δραστηριότητα μπορεί να επεκταθεί και με δυσκολότερα ρυθμικά σχήματα και τους συνδυασμούς. Διάρκεια 2-5 λεπτά.

Με τις ασκήσεις για το σπίτι, μπορεί ο δάσκαλος να ζητήσει από τον μαθητή, να συνθέσει ένα «ρυθμικό έργο», χρησιμοποιώντας το μπλοκ ζωγραφικής του να σχεδιάσει και να ζωγραφίσει τα κουτάκια με όλους τους συνδυασμούς που μπορεί να

ερμηνεύσει. Στο επόμενο μάθημα, ο δάσκαλος και ο μαθητής, θα κάνουν πρόβα τη σύνθεση και θα την ερμηνεύσουν. Εναλλακτικά, να γράψει με τα σημεία της πένα, Π, V.

Ενδεικτικό υλικό μελέτης και χρόνος ενασχόλησης για το σπίτι (οδηγίες προς τους γονείς)

Το πρόγραμμα μελέτης οργανώνετε μεταξύ του μαθητή των γονέων και του δασκάλου όπως περιγράφεται στο κεφάλαιο 5.4, σελ. 119.

Καθ' όλη τη διάρκεια της εβδομάδας, ο μαθητής θα ετοιμάσει με 8 κάρτες από τις κάρτες για την πένα, ή θα γράψει με τα Π, V, τη δική του σύνθεση, την οποία θα την δουν με το δάσκαλο στο επόμενο μάθημα και θα την εκτελέσουν.

Ο γονέας που έχει αναλάβει το ρόλο του «επιμελητή», είναι παρών κατά την μελέτη, είναι υπεύθυνος για τους χρόνους όπου απαιτούνται. Παρακολουθεί, ενθαρρύνει και αν χρειαστεί επεμβαίνει. Οι φράσεις που μπορεί να πει ο γονιός για να διορθώσει τα τυχόν λάθη, μπορεί να είναι «νομίζω πώς ο δάσκαλος, το έδειξε κάπως διαφορετικά», ή «νομίζω πως μπορείς να παίζεις λίγο πιο αργά» ή «νομίζω πως ο ήχος μπορεί να γίνει καλύτερος» ή «τα κτυπήματα της πένα μπορούν να μοιραστούν καλύτερα». Δίνει προσοχή στον τρόπο που κτυπά την πένα και στο ηχητικό αποτέλεσμα. Επικροτεί την προσπάθεια και επιβραβεύει το καλό αποτέλεσμα («μπράβο», «τέλειο», «συνέχισε έτσι»). Οι γονείς φροντίζουν να ακούει τη λίστα ακρόασης.

4.2.2. 2^η διδακτική ενότητα «Τα δάκτυλα στην ταστιέρα».

Τυπική διδασκαλία τοποθέτησης των δακτύλων στην ταστιέρα και η αναπαραγωγή φθόγγων.

Ο δάσκαλος και ο μαθητής εκτελούν ασκήσεις από το μάθημα για την πένα για ζέσταμα. Θα δουν τη ρυθμική σύνθεση θα την προετοιμάσουν βήμα, βήμα και θα την ερμηνεύσουν. Μπορεί ο μαθητής να ερμηνεύει τη σύνθεση και ο δάσκαλος να δίνει το μέτρομα.

Αν δε έχει ο μαθητής δική του ρυθμική σύνθεση (εργασία στο υλικό μελέτης της προηγούμενης διδακτικής ενότητας), στο τέλος του μαθήματος θα επανέλθουν για να δημιουργήσουν μια σύνθεση μαζί με τον δάσκαλο για να μάθει ο μαθητής τον τρόπο και να πραγματοποιήσει τη δική του.

Το χέρι της ταστιέρας. Τα δάκτυλα στην ταστιέρα.

Για να ορίσουμε τον τρόπο με τον οποίο θα υποδεικνύονται τα δάκτυλα που πρέπει να χρησιμοποιούμε δίνουμε αριθμούς στα δάκτυλα ως εξής:

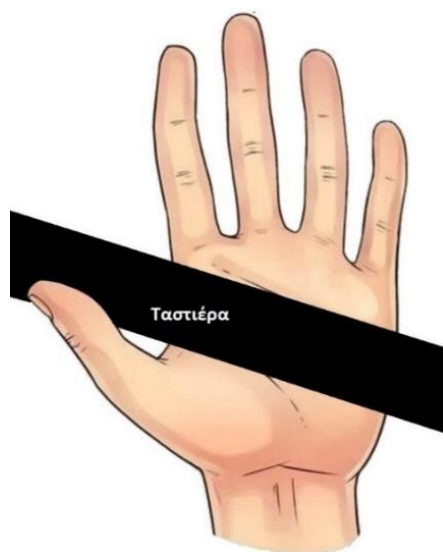
(1) για τον δείκτη, (2) για τον μέσο, (3) για τον παράμεσο, (4) για τον μικρό, (5) για τον αντίχειρα και (0) όταν δεν πατάμε κανένα τάστο αλλά η χορδή παίζεται «ανοικτή».

Εικόνα 31: Οι αριθμοί των δακτύλων που πατάνε στα τάστα, για δεξιόχειρα.

Το μπράτσο του μπουζουκιού στηρίζεται ανάμεσα στη βάση του αντίχειρα στο μετακάρπιο²³ και στη βάση του 1^{ου} δακτύλου χωρίς να το σφίγγει απλά το στηρίζει ελαφρά για να μπορεί να μετακινείτε άνετα στις διάφορες θέσεις.

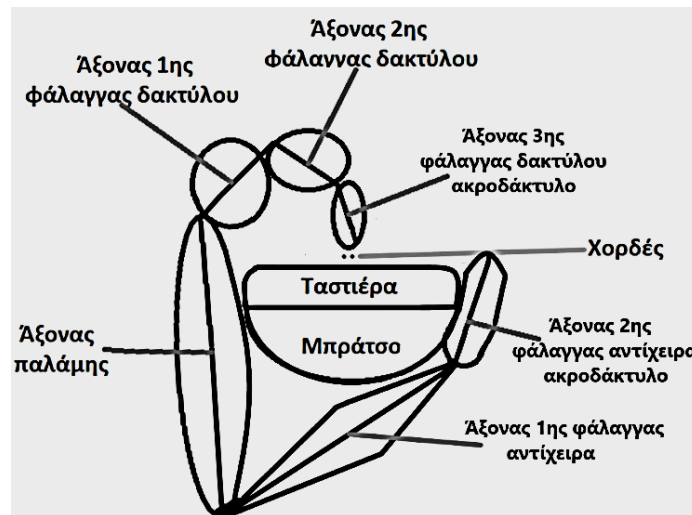

Εικόνα 32: Η ταστιέρα στην παλάμη του αριστερού χεριού.

Τα δάκτυλα γυρίζουν (κύρτωση) «κυκλικά» πάνω από τις χορδές και πατάνε με την άκρη (ακροδάχτυλο) επάνω στα τάστα κάθετα προς την ταστιέρα. Έτσι η πρώτη φάλαγγα²⁴ του δακτύλου έχει μια κλίση 110 - 120 μοίρες, η δεύτερη φάλαγγα σε σχέση με την πρώτη έχει κλίση περίπου 90-100 μοίρες και η τρίτη φάλαγγα περίπου 110-120 μοίρες σε σχέση με τη δεύτερη φάλαγγα. Ο αντίχειρας στηρίζεται στο πίσω μέρος της ταστιέρας πίσω από το 2^ο δάκτυλο (μέσος) και ακολουθεί την κίνηση του χεριού.

²³ Το μέρος του χεριού ανάμεσα στα δάκτυλα και τον καρπό (Ανατομία άνω άκρων).

²⁴ (Ανατομία): Τα μέρη των δακτύλων μεταξύ της παλάμης, των αρθρώσεων και μεταξύ των αρθρώσεων.

Εικόνα 33: Σχηματική απεικόνιση των κλίσεων των δακτύλων που πατάνε τα τάστα.

Τα νύχια του χεριού που πατάει τις χορδές στην ταστιέρα δεν πρέπει να είναι μεγάλα για να μην εμποδίζουν το πάτημα αλλά και όχι πολύ κοντά. Θα πρέπει να είναι λίγο κάτω από τα ακροδάχτυλα για να υπάρχει και η αίσθηση της δύναμης με την οποία πατάμε στα τάστα και να παίζουν και το ρόλο του ορίου πίεσης. Αν δηλαδή πατήσουμε με περισσότερη δύναμη το νύχι να ακουμπήσει στο ξύλο της ταστιέρας.

Ακρόαση και παρατήρηση

Ξεκινάει ο δάσκαλος να παίζει κάποια γνωστή μελωδία με ήχους μεγάλης διάρκειας για να διακρίνεται η θέση η κίνηση και η τοποθέτηση των δακτύλων. Εξηγεί τη σωστή θέση και δείχνει τη διαφορά με το ηχητικό αποτέλεσμα.

Στη συνέχεια επιλέγει ένα τάστο από το έβδομο και κάτω για να είναι μέσου μεγέθους και μικρές οι αποστάσεις ώστε να είναι εύκολη η τοποθέτηση των δακτύλων από τους μικρούς μαθητές. Τοποθετεί το πρώτο δάκτυλο στο 7^ο τάστο της 1^{ης} χορδής και κτυπά 4 φορές την πένα προς τα κάτω αργά, δυνατά και καθαρά. Συνεχίζει τοποθετώντας το 2^ο δάχτυλο στο 8^ο τάστο της πρώτης χορδή κτυπώντας την πένα 4 φορές κάτω, συνεχίζει με το 3^ο και τέλος με το 4^ο δάκτυλο στα αντίστοιχα τάστα και σταματάει για να επαναλάβει από την αρχή.

Αφήνει τον μαθητή να δει τον τρόπο που πατάνε τα δάχτυλα στις χορδές. Συνεχίζοντας τα πατήματα από διαφορετικά τάστα (3^ο 4^ο 5^ο) περιγράφει όλη την κίνηση και τη θέση του μπράτσου, του χεριού και των δακτύλων. Χρησιμοποιεί φράσεις όπως: «με το δάκτυλο πατάω και τις δυο χορδές», «η άκρη του δακτύλου πατάει τις χορδές», «κοίτα πώς αλλάζω δάκτυλα» κ.ο.κ.

Πατάει με διάφορους τρόπους στα τάστα και περιγράφει το άκουσμα που πρέπει να παράγεται. Εστιάζει στον καθαρό ήχο και προσπαθεί με απόλυτη ηρεμία και με φράσεις όπως: «κοίτα τι απλά που γίνεται», «ακούς πόσο γλυκός και καθαρός είναι ο ήχος;», «πατάω όσο απαλά χρειάζεται για να μην τρίζουν οι χορδές», «αν πατήσω πολύ μαλακά, άκου πως τρίζει η χορδή», για να μεταδώσει το όμορφο ηχητικό αποτέλεσμα και να αφήσει το μαθητή και να παρατηρήσει και όλη την «εικόνα» της ερμηνείας.

Παίζει απλές μελωδίες σε αργό τέμπο για να μπορεί ο μαθητής να παρατηρεί την κίνηση και την τοποθέτηση των δακτύλων καθώς και τις αλλαγές του ήχου στα διάφορα σημεία της ταστιέρας.

Κατά τη διάρκεια, περιγράφει τα δάκτυλα που τοποθετεί και τα τάστα θέλοντας να μεταδώσει τη διαφοροποίηση των ήχων σε σχέση με τα τάστα. Σταδιακά, παίζει «βηματικές»²⁵ μελωδίες σε συνδυασμούς χορδών (1^η και 2^η) και επιδεικνύει την εναλλαγή στην τοποθέτηση των δακτύλων. Έπειτα παίζει μεγαλύτερα διαστήματα τόνο, τριμητόνιο, 3^η μικρή, μεγάλη, συνεχίζοντας να επιδεικνύει την τοποθέτηση των δακτύλων. Τέλος μπορεί να παίζει ολόκληρα τραγούδια με όλα τα δάκτυλα και τις χορδές επιδεικνύοντας πάντα την τοποθέτηση και προβάλλοντας τον καθαρό και δυνατό ήχο. (2-3 λεπτά)

Μίμηση

Ο μαθητής κρατάει το μπουζούκι και κάθεται στο κάθισμά του. Ο δάσκαλος τοποθετεί το 1^ο δάκτυλο σε ένα τάστο και ζητά από τον μαθητή να κάνει το ίδιο. Ο δάσκαλος κτυπά την πένα και προτρέπει τον μαθητή να μιμηθεί την κίνηση. Πρέπει ο ήχος να είναι καθαρός και να έχει διάρκεια. Άλλος πιο εύκολος τρόπος για την αρχή είναι να πατήσουν τα 2 πρώτα δάκτυλα σε διαδοχικά τάστα, είναι ευκολότερο να τοποθετηθούν από την αρχή δυο δάκτυλα στην ταστιέρα. Κτυπάνε τη χορδή στο 2^ο δάκτυλο και μετά σηκώνοντας το 2^ο κτυπάνε έχοντας πατημένο το 1^ο. Επαναλαμβάνουν τη διαδικασία σε διάφορα τάστα και χορδές για να καταφέρει ο μαθητής να παράγει καθαρό ήχο (1-2 λεπτά).

Παιχνίδι - πειραματισμός

Παιχνίδια που μπορούν να κάνουν:

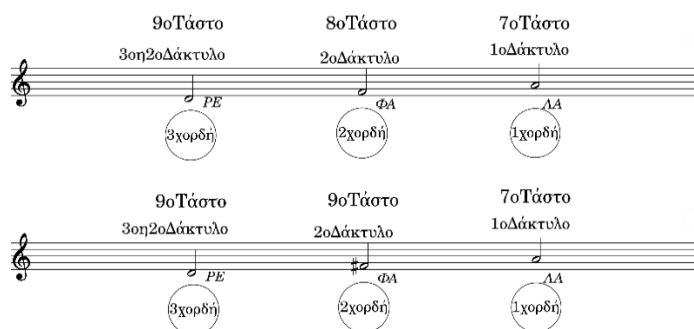
1. «Πόσο μπορεί ο καθένας να κρατήσει τον ήχο σε ένα πάτημα με ένα κτύπημα;». Ο δάσκαλος λέει: Θα κάνουμε ένα παιχνίδι «θα κτυπήσω πρώτος και θα μετράς» Πάμε; Συντονίζονται κτυπάει ο δάσκαλος και ο μαθητής μετράει την διάρκεια του ήχου με αριθμούς (1,2,3,4...). Κρατάνε το μεγαλύτερο σκορ και επαναλαμβάνουν. Αυτή τη φορά θα παίζει ο μαθητής και θα μετράει ο δάσκαλος. Επαναλαμβάνουν μέχρι να κάνει το μεγαλύτερο σκορ ο μαθητής. Την επόμενη φορά θα ξαναπαίζει ο δάσκαλος και θα μετράει ο μαθητής και το αντίστροφο.
2. Ο δάσκαλος θα υποδείξει 3 τάστα διαδοχικά στις 3 πρώτες χορδές, α)ρε, φα, λα, ή β)ρε, φα#, λα 3^η, 2^η, και 1^η, χορδή αντίστοιχα (άρπισμα στη ρε ελάσσονα ή μείζονα συγχορδία (εικόνα 34, σελίδα 36). Ο μαθητής θα τοποθετήσει τα δάκτυλα με την α εκδοχή θα παίζει τις νότες εναλλάξ μέχρι να συνηθίσει τα πατήματα. Έπειτα ο δάσκαλος θα γυρίσει κοιτώντας στον τοίχο και θα βρίσκει κάθε νότα ή χορδή η δάκτυλο που παίζει ο μαθητής. Μπορεί για παράδειγμα να λέει 2^η η 1^η χορδή ή φα, λα κ.λπ. Όταν αλλάξουν οι ρόλοι αφού ο δάσκαλος θα παίζει τις νότες αργά και καθαρά και θα

---

²⁵ Ημιτόνια-Χρωματικές.

επαναλάβει αρκετές φορές λέγοντας τις νότες στην αρχή ανά 2 διαδοχικά (π.χ. ρε, φα,). Σταδιακά θα ζητάει από τον μαθητή να βρει τη νότα. Έπειτα θα προσθέσει και την 3^η νότα, αλλά και στη β εκδοχή (μείζονα) και θα επαναλάβουν όσο χρειαστεί για να βρίσκει όλες τις νότες ο μαθητής κ.ο.κ.

3. Ο δάσκαλος θα υποδείξει 4 νότες στο μπουζούκι τις οποίες θα παίζουν μια, μια εναλλάξ επάνω στο μέτρημα του δασκάλου. Ξεκινάει ο δάσκαλος τον παλμό, παίζει στον 1^ο χρόνο την 1^η νότα (μισό) και στο 3^ο χρόνο πρέπει ο μαθητής να παίζει την επόμενη στον επόμενο 1^ο χρόνο θα ξαναπαίζει ο δάσκαλος και στον 3^ο χρόνο πάλι ο μαθητής. Μετά θα υποδείξει περισσότερες νότες ή νότες με άλλες διάρκειες ολόκληρα, τέταρτα, όγδοα και θα αλλάξει τον ρυθμό με διάφορους συνδυασμούς.

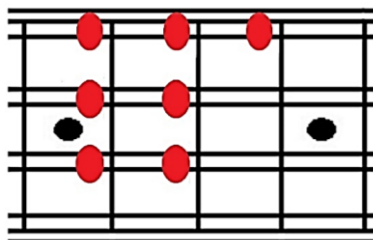

@IoannisMarolopoulos2023

Εικόνα 34: Άσκηση με νότες, σε ρε ελάσσονα και ρε μείζονα, (αρπιομοί σε συγχορδίες).

Η διαδικασία της τοποθέτησης των δακτύλων, είναι δύσκολη και επίπονη²⁶ για τα μικρά παιδιά, γι' αυτό χρειάζεται υπομονή και εγρήγορση από τον δάσκαλο, να επέμβει άμεσα και να αλλάξει την προσέγγιση.

Το κάθε δάκτυλο πρέπει να πατάει και τις δυο χορδές ακουμπώντας τις επάνω στην ταστιέρα χωρίς να τις σπρώχνει πάνω ή κάτω. Αν σπρώξει τις χορδές στην προσπάθειά του να τις πατήσει θα αλλοιωθεί ο ήχος που θέλουμε να ακουστεί. Το σημείο επαφής του δακτύλου με την ταστιέρα θα πρέπει να είναι κοντά στο τάστο με όριο το σημείο όπου η χορδή ακουμπάει στο ξύλο της ταστιέρας με την ελάχιστη πίεση. Όσο πιο κοντά στο τάστο πατάει το δάκτυλο την χορδή τόσο λιγότερη πίεση χρειάζεται για να παραχθεί ο επιθυμητός ήχος.

Εικόνα 35: Τα σημεία επαφής των δακτύλων στην ταστιέρα.

²⁶ Όσο καλύτερα ρυθμισμένο είναι το όργανο του μαθητή και οι χορδές είναι στη μικρότερη δυνατή απόσταση από τα τάστα, τόσο ευκολότερη γίνεται η διαδικασία, με σίγουρα αποτελέσματα από τις αρχικές προσπάθειες.

Αν δυσκολεύεται ο μαθητής, επιλέγονται ακόμα μικρότερα τάστα, από το 10^ο και κάτω. Συνήθως οι μαθητές, δυσκολεύονται να πατήσουν σωστά τα δάκτυλα επάνω στην ταστιέρα για το λόγο αυτό θέλει μεγάλη υπομονή και εφευρετικότητα. Αν ο μαθητής είναι μικρός η δυσκολία είναι μεγαλύτερη. Σε αυτή τη φάση μπορεί ο δάσκαλος να ζωγραφίσει στα νύχια των δακτύλων προσωπάκια (φατσούλες) και λέει στον μαθητή ότι όταν πατήσει σωστά το δάκτυλο στην ταστιέρα η «φατσούλα» τον κοιτάζει. Έτσι δίνεται ένα «κίνητρο» και αποφορτίζεται ο μαθητής από το άγχος της στιγμής.

Εικόνα 36: Τα σχέδια με προσωπάκια στα νύχια των δακτύλων.

Μπορεί επίσης να σχεδιάσει διαφορετικά σχήματα σε κάθε νύχι και να λέει κάθε φορά ποιο νυχάκι θέλουμε να δούμε. Έτσι ο μαθητής θα πατάει το δάκτυλο που έχει το σχήμα που θέλουμε να δούμε.

Αν ο μαθητής δυσκολεύεται πολύ, πριν υπάρξει δυσφορία σταματούν και κάνουν ένα σύντομο διάλειμμα. Μετά το διάλειμμα μπορούν να ασχοληθούν με τις ασκήσεις για την πένα και σταδιακά να επανέλθουν για μια ακόμη προσπάθεια.

Η τοποθέτηση των δακτύλων στο στάδιο που βρίσκεται ο μαθητής, είναι «βηματική» ανά τάστο (ημιτόνιο). Σταδιακά τοποθετούν το 2^ο και το 3^ο δάκτυλο και συνεχίζουν την εξάσκηση με εναλλάξ κτυπήματα της πέννας Π, V. Ο δάσκαλος συνεχίζει μαζί με τον μαθητή και προσπαθεί να συμπαρασύρει τον μαθητή σε έναν νοητό²⁷ αργό παλμό στον οποίο οργανώνει τα κτυπήματα της πέννας. Όταν «ακολουθεί» ο μαθητής ο δάσκαλος μειώνει την ένταση των κτυπημάτων για να έχει την πρωτοβουλία ο μαθητής. Σταδιακά τοποθετούν και το 4^ο δάκτυλο στο 4^ο κατά σειρά τάστο και συνεχίζουν να παίζουν τις νότες σε σταθερό τέμπο.

Στο σημείο αυτό ο δάσκαλος θα υπενθυμίσει ρυθμικούς συνδυασμούς για τα μοτίβα κτυπημάτων από τις ασκήσεις για την πένα με τις κάρτες αλλά μόνο ως αρχική παρατήρηση.

²⁷Ο παλμός δεν υποδεικνύεται με μέτρημα του δασκάλου, αλλά οι φθόγγοι αναπαράγονται διατεταγμένοι σε ένα ρυθμικό πλαίσιο ώστε με την επαναλαμβανόμενη εκτέλεση, επιτυγχάνεται ο συντονισμός στον κοινό παλμό.

1ο δάκτυλο	Π	Π	Π	Π
2ο δάκτυλο	Π	Π	Π	Π
3ο δάκτυλο	Π	Π	Π	Π
4ο δάκτυλο	Π	Π	Π	Π

7ο τάστο   8ο τάστο   9ο τάστο   10ο τάστο

Εικόνα 37: Άσκηση για τα δάκτυλα και την πένα πάντα κάτω με όλα τα δάκτυλα.

1ο δάκτυλο	Π	V	Π	V
2ο δάκτυλο	Π	V	Π	V
3ο δάκτυλο	Π	V	Π	V
4ο δάκτυλο	Π	V	Π	V

Εικόνα 38: Άσκηση για τα δάκτυλα και την πένα εναλλάξ κάτω, πάνω, με όλα τα δάκτυλα.

Στη φάση αυτή ο δάσκαλος θα φτιάξει μελωδικά μοτίβα με 2 ή 3 δάκτυλα με συνδυασμό ανοικτής χορδής και πάτημα δακτύλων με κτύπημα της πένας. Ανάλογα με την πρόοδο του μαθητή, θα επιλέξει τα μοτίβα που θα μάθει ο μαθητής και θα εκτελεί από μνήμης. Τα μοτίβα αυτά και οι εκτέλεση από μνήμης θα αποτελέσουν μέρος του υλικού μελέτης για το σπίτι.

①

5

9

13

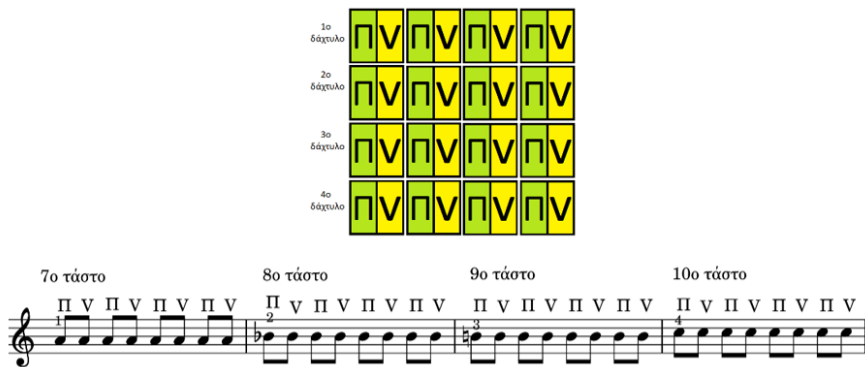
17

21

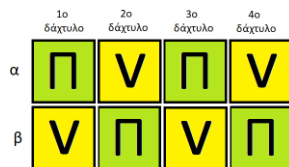
①

Εικόνα 39: Άσκηση για τα δάκτυλα και την πένα με συνδυασμούς ανοικτών χορδών και τάστων.

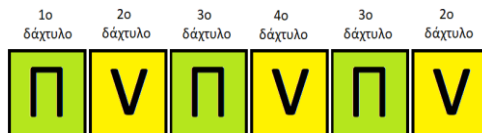
Σταδιακά οι ασκήσεις για τα δάκτυλα θα γίνουν δυσκολότερες. Θα πρέπει να γίνονται περισσότερες και γρηγορότερες εναλλαγές των δακτύλων.

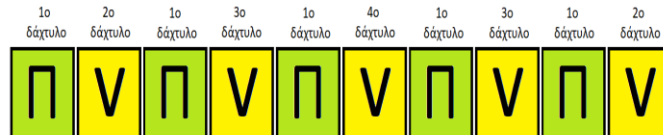
Εικόνα 40: Άσκηση πένα κάτω, πάνω εναλλάξ δυο κτυπήματα σε κάθε τάστο όγδοα.

Εικόνα 41: Άσκηση πένα εναλλάξ κάτω, πάνω, εναλλάξ δάκτυλα σε όγδοα.

Εικόνα 42: Άσκηση, εναλλάξ τα δάκτυλα 1,2,3,4 και προς τα πίσω 3,2,1.

Εικόνα 43: Άσκηση, Εναλλάξ τα δάκτυλα με σταθερό το πρώτο και την πένα εναλλάξ κάτω, πάνω.

Τάστα - δάκτυλο	7 ^ο τάστο	8 ^ο τάστο	9 ^ο τάστο	10 ^ο τάστο	11 ^ο τάστο	12 ^ο τάστο	Τάστα - δάκτυλο	10 ^ο τάστο	11 ^ο τάστο	12 ^ο τάστο	13 ^ο τάστο	14 ^ο τάστο	15 ^ο τάστο	
	1 ^ο δάκτυλο	2 ^ο δάκτυλο	3 ^ο δάκτυλο	4 ^ο δάκτυλο	3 ^ο δάκτυλο	2 ^ο δάκτυλο		A/A	1 ^ο δάκτυλο	2 ^ο δάκτυλο	3 ^ο δάκτυλο	4 ^ο δάκτυλο	3 ^ο δάκτυλο	2 ^ο δάκτυλο
Π	1	ΠΠΠΠ	ΠΠΠΠ	ΠΠΠΠ	ΠΠΠΠ	ΠΠΠΠ	Π	1	ΠΠΠΠ	ΠΠΠΠ	ΠΠΠΠ	ΠΠΠΠ	ΠΠΠΠ	
	2	VVVV	VVVV	VVVV	VVVV	VVVV		2	VVVV	VVVV	VVVV	VVVV	VVVV	VVVV
	3	ΠV	ΠV	ΠV	ΠV	ΠV		ΠV	3	ΠV	ΠV	ΠV	ΠV	ΠV
Ε	4	ΠVΠV	ΠVΠV	ΠVΠV	ΠVΠV	ΠVΠV	Ε	4	ΠVΠV	ΠVΠV	ΠVΠV	ΠVΠV	ΠVΠV	
	5	VΠVΠ	VΠVΠ	VΠVΠ	VΠVΠ	VΠVΠ		5	VΠVΠ	VΠVΠ	VΠVΠ	VΠVΠ	VΠVΠ	
N	6	ΠVΠVΠVΠV	ΠVΠVΠVΠV	ΠVΠVΠVΠV	ΠVΠVΠVΠV	ΠVΠVΠVΠV	N	6	ΠVΠVΠVΠV	ΠVΠVΠVΠV	ΠVΠVΠVΠV	ΠVΠVΠVΠV	ΠVΠVΠVΠV	
	7	Π	V	Π	V	Π		V	7	Π	V	Π	V	Π
A	8	V	Π	V	Π	V	Π	8	V	Π	V	Π	V	Π

Εικόνα 44: Ενδεικτικός συγκεντρωτικός πίνακας αρχικών ασκήσεων για τα δάκτυλα σε 4 τάστα από το 7ο και από το 10ο τάστο. Κοινός για βχορδο ή 8χορδο μπουζούκι.

Επέκταση:

Εφόσον κατακτηθεί από τον μαθητή η γνώση και αποκτήσει κάποια σχετική ευχέρεια για την τοποθέτηση των δακτύλων επάνω στην ταστιέρα αναπαράγοντας

σωστές και δυνατές «νότες» μπορούν να προχωρήσουν στην επέκταση και εφαρμογή δυσκολότερων ασκήσεων σε μεγαλύτερη έκταση της ταστιέρας. Τοποθέτηση των δακτύλων με «άλματα» σε μεγαλύτερες αποστάσεις 2 τάστα (τόνος), 3 τάστα (2^α Μ) 4 τάστα (τρι- ημιτόνιο, 3^η μικρή), 5 τάστα (2 τόνοι, 3^η μεγάλη) ή ακόμα και σε μεγαλύτερα «ανοίγματα» των δακτύλων 6 τάστα (4^η Κ) ανάλογα με τη θέση επάνω στην ταστιέρα και την ικανότητα του μαθητή. Μπορούν να χρησιμοποιηθούν όλοι οι συνδυασμοί πένα, δακτύλων και χορδών²⁸.

Ενδεικτικές ασκήσεις για τα δάκτυλα σε συνδυασμό με την πένα

Τάστο	7°	8°	7°	9°	7°	10°	7°	11°	Τάστο	7°	8°	7°	9°	7°	10°	7°	11°
Δάκτυλο	1°	2°	1°	3°	1°	4°	1°	4°	Δάκτυλο	1°	2°	1°	2°	1°	3°	1°	4°
Πένα (α)	Π	Υ	Π	Υ	Π	Υ	Π	Υ	Πένα (α)	Π	Υ	Π	Υ	Π	Υ	Π	Υ
Πένα (β)	Υ	Π	Υ	Π	Υ	Π	Υ	Π	Πένα (β)	Υ	Π	Υ	Π	Υ	Π	Υ	Π

Εικόνα 45: Άσκηση Νο1 (α) 2^α μ – 3^ηΜ, 3^ο-4^ο δάκτυλα. ----- Άσκηση Νο1 (β) 2^α μ – 3^ηΜ 1^ο-2^ο δάκτυλα

Τάστο	7°	8°	7°	9°	7°	10°	7°	11°	Τάστο	7°	12°	7°	11°	7°	10°	7°	9°	7°	8°
Δάκτυλο	1°	2°	1°	3°	1°	3°	1°	4°	Δάκτυλο	1°	4°	1°	4°	1°	3°	1°	3°	1°	2°
Πένα (α)	Π	Υ	Π	Υ	Π	Υ	Π	Υ	Πένα (α)	Π	Υ	Π	Υ	Π	Υ	Π	Υ	Π	Υ
Πένα (β)	Υ	Π	Υ	Π	Υ	Π	Υ	Π	Πένα (β)	Υ	Π	Υ	Π	Υ	Π	Υ	Π	Υ	Π

Εικόνα 46: Άσκηση Νο1 (γ) 2^αμ-3^ηΜ 3^ο-4^ο δάκτυλα. ---- Άσκηση Νο1 (δ) 2^αμ-4^ηΗε, 4^ο δάκτυλο.

Άσκηση: Νο2

Για τα δάκτυλα και την πένα (συνδυασμός) σε μεγάλη έκταση στην ταστιέρα σε όλες τις χορδές με γλίστρημα του πρώτου δακτύλου (γκλισάντο)

Η παρακάτω άσκηση εκτελείτε με 3 δάκτυλα δείκτη, μέσο, παράμεσο, σε οποιαδήποτε χορδή από την ανοικτή θέση μέχρι το 12^ο διάστημα. Το αριστερό χέρι αλλάζει 10 διαφορετικές τοποθετήσεις (θέσεις) με το χαρακτηριστικό γλίστρημα – σύρσιμο (glissando) σε ανιούσα ή κατιούσα κίνηση του 1^{ου} δακτύλου ενώ η πένα κτυπάει τη χορδή μια κάτω, μια πάνω εναλλάξ.

Τάστο	①	→→	→→	→	②	③	④
Δάκτυλο	1	γλίστρημα στο επόμενο τάστο			1	2	3
Πένα	Π				Υ	Π	Υ

Εικόνα 47: Το γλίστρημα του δακτύλου.

²⁸ Όλες οι ασκήσεις για τα δάκτυλα σε συνδυασμό με την πένα εκτελούνται κυκλικά.

1η θέση Τάστο ① ② ③ ④ Δάκτυλο 0 1 2 3 Πένα Π V Π V	2η θέση Τάστο ① ② ③ ④ Δάκτυλο 1 1 2 3 Πένα Π V Π V	3η θέση Τάστο ② ③ ④ ⑤ Δάκτυλο 1 1 2 3 Πένα Π V Π V
4η θέση Τάστο ③ ④ ⑤ ⑥ Δάκτυλο 1 1 2 3 Πένα Π V Π V	5η θέση Τάστο ④ ⑤ ⑥ ⑦ Δάκτυλο 1 1 2 3 Πένα Π V Π V	6η θέση Τάστο ⑤ ⑥ ⑦ ⑧ Δάκτυλο 1 1 2 3 Πένα Π V Π V
7η θέση Τάστο ⑥ ⑦ ⑧ ⑨ Δάκτυλο 1 1 2 3 Πένα Π V Π V	8η θέση Τάστο ⑦ ⑧ ⑨ ⑩ Δάκτυλο 1 1 2 3 Πένα Π V Π V	9η θέση Τάστο ⑧ ⑨ ⑩ ⑪ Δάκτυλο 1 1 2 3 Πένα Π V Π V
	10η θέση Τάστο ⑨ ⑩ ⑪ ⑫ Δάκτυλο 1 1 2 3 Πένα Π V Π V	

Εικόνα 48: Άσκηση No.2 ανιούσα κίνηση.

1η θέση Τάστο ② ① ④ ③ Δάκτυλο 3 2 1 1 Πένα Π V Π V	2η θέση Τάστο ④ ③ ⑥ ⑤ Δάκτυλο 3 2 1 1 Πένα Π V Π V	3η θέση Τάστο ⑥ ⑤ ⑧ ⑦ Δάκτυλο 3 2 1 1 Πένα Π V Π V
4η θέση Τάστο ⑧ ⑦ ⑩ ⑨ Δάκτυλο 3 2 1 1 Πένα Π V Π V	5η θέση Τάστο ⑩ ⑨ ⑫ ⑪ Δάκτυλο 3 2 1 1 Πένα Π V Π V	6η θέση Τάστο ⑦ ⑥ ⑧ ④ Δάκτυλο 3 2 1 1 Πένα Π V Π V
7η θέση Τάστο ⑤ ⑥ ④ ③ Δάκτυλο 3 2 1 1 Πένα Π V Π V	8η θέση Τάστο ⑤ ④ ⑥ ② Δάκτυλο 3 2 1 1 Πένα Π V Π V	9η θέση Τάστο ④ ③ ② ① Δάκτυλο 3 2 1 1 Πένα Π V Π V 6η θέση
	10η θέση Τάστο ③ ② ① ① Δάκτυλο 3 2 1 1 Πένα Π V Π V	

Εικόνα 49: Άσκηση No.2 κατιούσα κίνηση.

Η άσκηση μπορεί να εκτελεστεί σε οποιαδήποτε χορδή, σε όλη την έκταση της ταστιέρας και είναι ιδανική για να παίζουμε με το μετρονόμο γιατί επαναλαμβάνεται η ίδια δακτυλοθεσία σε διαφορετικές θέσεις. Έτσι ο μαθητής αφού μάθει τις εναλλαγές των θέσεων μπορεί να επικεντρώσει την προσοχή του στο κομμάτι της άσκησης. Στην αρχή μπορούμε να θεωρήσουμε τα κτυπήματα τέταρτα και να ξεκινήσουμε το μετρονόμο με τέταρτα στα 80bpm²⁹. Έπειτα θεωρούμε τις νότες σαν όγδοα όπου η πένα θα παίζει κάτω επάνω, πάντα εναλλάξ. Το τέμπο για αρχή στο 60 bpm με στόχο τα 80

²⁹ Ο δάσκαλος θα πρέπει να κάνει μια παρουσίαση στη λειτουργία του μετρονόμου και στον τρόπο που θα χρησιμοποιηθεί κατά τη διάρκεια της μελέτης.

brm στις 2 εβδομάδες ενασχόλησης τα 120 brm στον 1^ο μήνα ενασχόλησης και σε βάθος χρόνου στα +140 brm.

Στόχοι της δραστηριότητας τοποθέτησης των δακτύλων, είναι να μάθει ο μαθητής να τοποθετεί όλα τα δάκτυλα με τη σωστή θέση στην ταστιέρα και να αναπαράγει δυνατό και καθαρό ήχο για να καταφέρει να τα εναλλάσσει γρήγορα, χωρίς να αλλοιώνεται ο ήχος.

Πειραματισμός

1. Ο μαθητής μπορεί να φτιάξει τον δικό του συνδυασμό τάστων, δακτύλων, πέννας και χορδών. Η δημιουργία θα είναι ένα ρυθμικό μοτίβο που θα επαναλαμβάνεται σε διάφορες θέσεις, χορδές και τάστα. Θα το παρουσιάσει στο επόμενο μάθημα και θα το παίξουν με το δάσκαλο.
2. Ο δάσκαλος μπορεί να δώσει φράσεις ή λέξεις οι συλλαβές των οποίων θα είναι τα ρυθμικά μοτίβα που θα ερμηνεύονται ομαδοποιημένα σε διαφορετικά τάστα με διαφορετικά δάκτυλα. Για παράδειγμα: «Γιό, γιό, γιό, γιό, ακκινάρες με μαγιό και» ή «Μπούμ, μπούμ, μπούμ, μπούμ, τα μπουζούκια μας βροντούν και» 4 τέταρτα και 8 όγδοα (εικόνα 50).

Στο επόμενο μάθημα ο μαθητής θα παίξει τα μοτίβα που δημιούργησε θα τα μελετήσουν με τον δάσκαλο. Ο δάσκαλος θα τραγουδάει τις φράσεις στα μοτίβα.

Γιο γιο και μπούμ μπούμ

The image shows two staves of musical notation in 4/4 time. The first staff has a treble clef and a key signature of one sharp (F#). It contains two measures of music. The first measure has a quarter note G4, a quarter note A4, and a quarter note B4. The second measure has an eighth note C5, an eighth note B4, an eighth note A4, an eighth note G4, an eighth note F#4, an eighth note E4, an eighth note D4, and an eighth note C4. Below the notes are the lyrics: 'Γιο γιο γιο γιο ά γκι νά ρες με μα γιό και'. The second staff has a treble clef and a key signature of one sharp. It contains two measures of music. The first measure has a quarter note G4, a quarter note A4, and a quarter note B4. The second measure has an eighth note C5, an eighth note B4, an eighth note A4, an eighth note G4, an eighth note F#4, an eighth note E4, an eighth note D4, and an eighth note C4. Below the notes are the lyrics: 'Μπούμ μπούμ μπούμ μπούμ τα μπου ζού κια μας βρο ντούν και'. There are circled numbers 1 and 2 above the notes in both staves, indicating fingerings.

@IoannisManolopoulos2023

Εικόνα 50: Ενδεικτικά μοτίβα με νότες, από το μαθητή για να τραγουδήσει ο δάσκαλος.

Ενδεικτικό υλικό μελέτης και χρόνος ενασχόλησης για το σπίτι (οδηγίες προς τους γονείς)

1. Από την 1^η μέρα στον 1^ο πίνακα με τις ασκήσεις για την πένα τις ασκήσεις 3,4,5,6, 6 επαναλήψεις την κάθε γραμμή.
2. Την άσκηση **No1** (όλες τις εκδοχές) 6 επαναλήψεις.
3. Από την Άσκηση **No2** Από τον 1ο πίνακα ανιούσα κίνηση από την 7^η θέση μέχρι την 10^η θέση και επιστροφή από τον 2ο πίνακα από την 1^η θέση μέχρι την 4^η θέση θεωρώντας τα κτυπήματα τέταρτα και τον μετρονόμο τέταρτο στο 80brm «άηχο Glissando».
4. Με τον γονέα μπορούν να κάνουν το παιχνίδι: «Πόσο μπορεί ο καθένας να κρατήσει τον ήχο με ένα κτύπημα». Θα εκτελεί ο μαθητής και θα μετράει ο γονέας και μετά το αντίστροφο.

Ο μαθητής με τη βοήθεια του γονέα θα συνθέσει το δικό του ρυθμομελωδικό μοτίβο με όποια χορδή και δάκτυλα θέλει. Θα γράψει τη σύνθεσή του στο τετράδιο με τη μορφή των ασκήσεων 1 και 2. Τη σύνθεση θα την ερμηνεύσουν στο επόμενο μάθημα.

3-4 φορές κάθε μέρα. Χρόνος ενασχόλησης 6-8 λεπτά την κάθε φορά.

Την 1^η ημέρα μετά το μάθημα θα πρέπει να μελετήσει απευθείας μετά το μάθημα και μετά μπορεί να ασχοληθεί όσο περισσότερο θέλει. Την 2^η ημέρα το πρωί μετά το πρωινό και απευθείας μετά το σχολείο και μετά όποτε και όσο θέλει με ελάχιστο 3 φορές. Κάθε φορά που θα ολοκληρώνει όλη τη μελέτη θα σημειώνει στον πίνακα μελέτης ή θα κολλάει ένα αυτοκόλλητο κ.ο.κ.

Για το γονέα ότι ειπώθηκε στο προηγούμενο και δίνει προσοχή στον τρόπο που κτυπά την πένα, που πατάει τα δάκτυλα στις χορδές και στο ηχητικό αποτέλεσμα. Σε κάθε ευκαιρία οι γονείς φροντίζουν να ακούει τη λίστα ακρόασης.

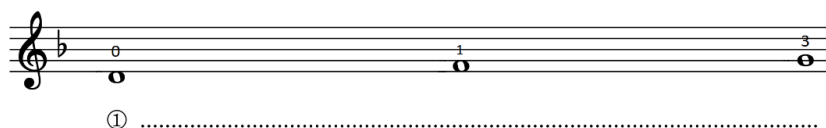
4.3. 3^η Διδακτική ενότητα. Διδασκαλία μελωδιών και τραγουδιών.

4.3.1. Η 1^η μελωδία «Άσπρα κόκκινα κίτρινα μπλε³⁰».

Τυπική διδασκαλία εύκολης μελωδίας (απόσπασμα τραγουδιού). Συνδυασμός της πένας και των δακτύλων σε σύντομη μελωδία. Σε 3 νότες με ολόκληρα μισά, τέταρτα και παύση μισού απλοποιημένο σε 4/4. Στην 1^η χορδή από ανοικτή θέση με 2 δάκτυλα τον δείκτη και τον παράμεσο (1,3). Κοινή εκδοχή για 6χορδο και 8χορδο μπουζούκι.

Το συγκεκριμένο απόσπασμα είναι εύκολο και παίζεται με 3 νότες: Ρε, φα, σολ και μόνο με 2 δάκτυλα τον δείκτη και τον παράμεσο ή τον μέσο. Η θέση είναι στην 1^η χορδή η νότα ρε στην ανοικτή 1^η χορδή, η νότα φα, στο 3^ο τάστο της 1^{ης} χορδής με το 1^ο δάκτυλο και η νότα σολ, στο 5^ο τάστο της 1^{ης} χορδής με το 2^ο ή το 3^ο δάκτυλο.

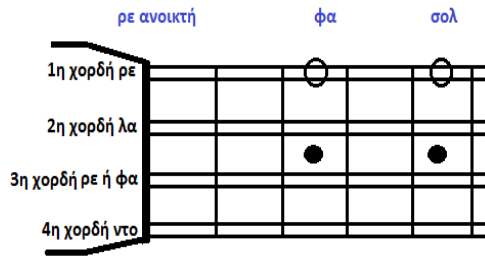
Θέση από ανοικτή 1η χορδή

Εικόνα 51: Η 1η θέση ρε από ανοικτή 1η χορδή για το «Άσπρα κόκκινα».

Στη συγκεκριμένη θέση τα διαστήματα στα τάστα είναι μεγάλα αν ο μαθητής είναι πολύ μικρός θα χρησιμοποιήσει τα 2 δάκτυλα του αριστερού χεριού το δείκτη και τον μέσο, αν μπορεί θα χρησιμοποιήσει το 1^ο και το 3^ο δάκτυλο όπως περιγράφεται στην παραπάνω εικόνα.

³⁰ Μουσική του Δήμου Μούτση και στίχους του Γιάννη λογοθέτη, από το δίσκο «Συννοικισμός Α», του 1972, με ερμηνεύτρια την Βίκυ Μοσχολιού.

Εικόνα 52: Σχηματική απεικόνιση της θέσης ρε στην ταστιέρα για το «Άσπρα κόκκινα».

Η εναλλακτικά θα βάλουν καποτάστο σε κάποια θέση με μικρότερα τάστα. Ο μαθητής κάνει ένα σύντομο ζέσταμα με ασκήσεις για τα δάκτυλα και την πένα από τα 2 προηγούμενα μαθήματα (4-5 λεπτά).

Ακρόαση και παρατήρηση

Ο δάσκαλος προκειμένου να αποσπάσει την προσοχή του μαθητή παίζει ένα τμήμα από το απόσπασμα αργά και καθαρά:

Πένα	Π	Π	Π	Π	Π	
Ήχοι	φα	α	ρε	ε	σο	ολ, σολ

Εικόνα 53: Η αρχή του τραγουδιού «Άσπρα κόκκινα» στον υπονοούμενο παλμό.

Η πένα κτυπάει τις χορδές κάτω στα μισά και στα τέταρτα και στην πορεία. Παίζει όλο το απόσπασμα με χαρακτηριστικές κινήσεις στα πατήματα των δακτύλων στην ταστιέρα και δίνει χρόνο στον μαθητή να παρατηρήσει την πένα, τα δάκτυλα και τον ήχο. Κατά τη διάρκεια της εκτέλεσης εξηγεί ότι η μελωδία είναι με τρεις νότες και ότι πρέπει να ακούγονται όλες οι νότες καθαρά και «μέσα στο χρόνο».

$\text{♩} = 120$

Εικόνα 54: Το τραγούδι «Άσπρα κόκκινα» σε πεντάγραμμα.

Την επόμενη φορά ο δάσκαλος το ξαναπαίζει πιο αργά και μπορεί να τραγουδάει ταυτόχρονα τις νότες: «φα α ρε ε σο ολ σολ σολ φα α ρε ρε σο ολ σολ σολ φα ρε ρε ρε ρε ε ε ε» (εικόνα 54), δίνοντας στις αξίες των μισών και των τετάρτων την ανάλογη φράση μακρά ή σύντομη αντίστοιχα. Στο τέλος της μελωδίας με χαρακτηριστική κίνηση θα ακουμπήσει την 1^η χορδή για να σταματήσει να ακούγεται ο ήχος. Εξηγεί ότι στη μουσική είναι σημαντική η παύση μεταξύ των ήχων και επαναλαμβάνει τη μελωδία κυκλικά ερμηνεύοντας και την παύση.

Μίμηση

Σταματάει και τοποθετεί στο αναλόγιο την 1^η κάρτα για τα κτυπήματα της πέννας στα δυο πρώτα μέτρα του αποσπάσματος ως αρχική παρατήρηση.

Ξεκινάει τον παλμό περίπου στο 90-100 bpm και μετράει για να ξεκινήσει. Κτυπά την πένα στην ανοικτή 1^η χορδή. Ζητά από τον μαθητή να τον μιμηθεί. Επαναλαμβάνουν κυκλικά το ρυθμικό μοτίβο της μελωδίας αρκετές φορές με το μέτρημα μέχρι να καταφέρουν να ξεκινήσουν ταυτόχρονα στον παλμό για να κατακτηθεί η γνώση από τον μαθητή.

Εικόνα 55: Το μοτίβο της πέννας με κάρτες για το «Άσπρα κόκκινα».

Όταν καταφέρουν και ξεκινάνε σωστά στον παλμό συνεχίζουν να επαναλαμβάνουν το μοτίβο κυκλικά από μνήμης. Κατά την διάρκεια των κτυπημάτων ο δάσκαλος χαμηλώνει την ένταση των κτυπημάτων και αφήνει στον μαθητή τη «ρύθμιση της συχνότητας» και της διάρκειες. Αν χρειαστεί δυναμώνει τα κτυπήματα και διορθώνει τη ροή. Επαναλαμβάνουν κυκλικά μέχρι να κατακτηθεί η γνώση από το μαθητή και να παίζει μόνος του. 1-2 λεπτά.

Επειδή υπάρχει εξοικείωση με τα κτυπήματα της πέννας θα προχωρήσουν με τη μελωδία. Αν δεν έχει γίνει μεγάλη πρόοδος από τον μαθητή μπορούν να ολοκληρώσουν το απόσπασμα πρώτα μόνο με πενιές³¹ σε ανοικτή χορδή μετά να δουν τις τοποθετήσεις και της εναλλαγής των δακτύλων και μετά να προχωρήσουν στη μελωδία.

Ο δάσκαλος τοποθετεί το 1^ο δάκτυλο στη νότα φα χωρίς να κτυπάει την πένα και προτρέπει τον μαθητή να κάνει το ίδιο. Κτυπάει την χορδή αφήνει να ακουστεί για αρκετό χρόνο (μισό με $\text{♩} \approx 90$) και μετά κτυπάει την ανοικτή χορδή ρε για να κάνει το ίδιο ο μαθητής. Τέλος τοποθετεί το 3^ο δάκτυλο στη νότα σολ και κτυπάει για να κάνει μιμηθεί ο μαθητής. Επαναλαμβάνουν τα 3 μισά κυκλικά αρκετές φορές για να συντονιστούν διαισθητικά στο αργό τέμπο το οποίο σταδιακά θα ανέβει μέχρι το 110 bpm μέχρι να παίζει από μνήμης ο μαθητής.

Εικόνα 56: Απόσπασμα με 3 μισά που επαναλαμβάνουν κυκλικά για το «Άσπρα κόκκινα».

Αν χρειαστεί ο δάσκαλος χρησιμοποιεί τις ανάλογες κάρτες μόνο ως αρχική παρατήρηση για να δουν οπτικά την κίνηση της πέννας στο ρυθμικό σχήμα και συνεχίζουν κυκλικά το μοτίβο. Επαναλαμβάνουν μέχρι να παίζει με άνεση ο μαθητής.

Ο δάσκαλος ξεκινάει να μετράει και ολοκληρώνει τη φράση προσθέτοντας μια παύση μισού στο τέλος για να μπορεί να εκτελείτε κυκλικά στον παλμό. Κατά την ροή ο μαθητής μαθαίνει την θέση και τα δάκτυλα που θα χρησιμοποιήσει. Μετά από την κατανόηση της πέννας μέσα στον παλμό προσθέτει στη φράση τα 2 τέταρτα στη νότα

³¹ Κάθε πενιά είναι η κάθε φορά που η πένα κτυπά μια χορδή.

σολ (μέτρα 1 &2). Υπενθυμίζει το μοτίβο των κτυπημάτων από τις ασκήσεις για την πένα με τις κάρτες.

Εικόνα 57: Απόσπασμα με 3 μισά που επαναλαμβάνουν κυκλικά για το «Άσπρα κόκκινα».

Παίζουν με το μαθητή αργά και σταδιακά ανεβάζουν στο 120 bpm .

Και συνεχίζουν να παίζουν την φράση αρκετές φορές μέχρι να καταφέρει ο μαθητής να παίζει τις νότες καθαρά και διαισθητικά μέσα στο τέμπο από μνήμης.

Με τον ίδιο τρόπο περνάνε στη 2^η φράση (μέτρα 3 &4)

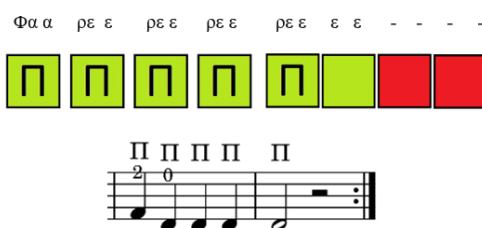
Εικόνα 58: Απόσπασμα με μισά και τέταρτα που επαναλαμβάνουν κυκλικά για το «Άσπρα κόκκινα».

συνεχίζουν να παίζουν την φράση αρκετές φορές μέχρι να καταφέρει ο μαθητής να παίζει τις νότες καθαρά στο τέμπο από μνήμης. Με τον ίδιο τρόπο περνάνε στη 3^η φράση (μέτρα 5 & 6)

Εικόνα 59: Απόσπασμα με τέταρτα και ολόκληρο που επαναλαμβάνουν κυκλικά για το «Άσπρα κόκκινα».

συνεχίζουν να παίζουν την φράση αρκετές φορές, μέχρι να καταφέρει ο μαθητής να παίζει τις νότες καθαρά, στο τέμπο από μνήμης. Με τον ίδιο τρόπο περνάνε στη 4^η φράση (μέτρα 7 & 8). Αν χρειάζεται, υπενθυμίζει το σχετικό μοτίβο κτυπημάτων από τις ασκήσεις με τις κάρτες.

Εικόνα 60: Απόσπασμα με τέταρτα και μισό που επαναλαμβάνουν κυκλικά και σχηματική απεικόνιση μοτίβου με κάρτες για το «Άσπρα κόκκινα».

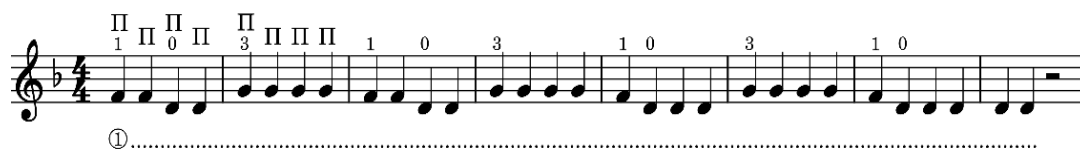
Ο μαθητής έχει παίξει αρκετές φορές όλο το απόσπασμα και έχει κατακτήσει τη θέση των δακτύλων στα τάστα τις νότες και όλο το απόσπασμα. Μένει τώρα να καταφέρουν να δώσουν μια συνεχόμενη ροή του αποσπάσματος επάνω στο τέμπο ως μια ενιαία ρυθμομελωδική δομή.. Ο δάσκαλος πρέπει να δώσει το τέμπο αργά και σταθερά και να ξεκινήσει το απόσπασμα. Κτυπώντας με το πόδι παίζει δυο τρεις φορές την πρώτη φράση και παροτρύνει τον μαθητή να μπουν μαζί στο χρόνο.

Επαναλαμβάνουν το απόσπασμα αρκετές φορές κυκλικά δίνοντας έμφαση στην είσοδο της μελωδίας και στην ερμηνεία της παύσης.

Στόχοι δραστηριότητας είναι ο μαθητής να μάθει το απόσπασμα το οποίο ενσωματώνει όλες τις μέχρι τώρα γνώσεις που σχετίζονται με τα κτυπήματα της πένας κάποιους από τους ρυθμικούς συνδυασμούς κτυπημάτων της πένας την τοποθέτηση των δακτύλων στα τάστα με σκοπό την παραγωγή καθαρού και ποιοτικού ήχου και τέλος την απομνημόνευση της ρυθμομελωδικής δομής του αποσπάσματος, για περαιτέρω εξάσκηση.

Επέκταση – πειραματισμός - παιχνίδι:

1. 2^η εκδοχή εκτέλεσης του αποσπάσματος με τέταρτα σε όλες τις μεγαλύτερες αξίες.

Εικόνα 61: 2η εκδοχή, με τέταρτα σε κάθε παλμό του «Άσπρα κόκκινα».

Θα παίζουν τέταρτα συνεχόμενα για καλύτερη κατανόηση της μελωδίας στον παλμό και καλύτερη εξάσκηση των δακτύλων στα τάστα.

2. Ρυθμικά σχήματα με κάρτες με μισά και παύση μισού.

Εικόνα 62: Ρυθμικά σχήματα με κάρτες.

3. Αν ο μαθητής είναι σε ικανοποιητικό επίπεδο και είναι ικανός να ακολουθήσει ο δάσκαλος θα ξεκινήσει να παίζει το απόσπασμα σε κανονικό ρυθμό 2/4 και την πένα εναλλάξ:

Εικόνα 63: Οι 4 φράσεις του τραγουδιού, σε κανονικό ρυθμό του «Άσπρα κόκκινα».

Απόσπασμα: Άσπρα κόκκινα, κίτρινα μπλέ

Λογοθέτης Γιάννης

Άλμπουμ: Συνοικισμός Α, 1972, Ερμηνεία: Βίκυ Μοσχολιού

Μούσσης Δήμος

Εικόνα 64: 3η εκδοχή. Απόσπασμα «Άσπρα κόκκινα» σε κανονικό ρυθμό 2/4 με τέταρτα και όγδοα.

Παιχνίδι: Με τους ήχους και τις παύσεις.

Ο δάσκαλος θα υποδείξει 4 νότες: ρε, μι, φα και σολ. Η κάθε νότα είναι ολόκληρο και θα ξεκινήσει μετρώντας 4 χρόνους να παίξει την ρε. Μετά από 4 χρόνους στη ρε θα «σβήσει» τις χορδές και θα μετρήσει 4 χρόνους την παύση ολοκλήρου (εικόνα 65). Με την ίδια διαδικασία θα επαναλάβει ο μαθητής και έπειτα ο δάσκαλος θα υποδείξει το ίδιο με παύσεις μισού και τετάρτου και θα φτιάξει όλους τους πιθανούς συνδυασμούς τους οποίους θα εκτελέσουν με το μαθητή.

Εικόνα 65: Ασκήσεις με ήχους και παύσεις.

Νέο Υλικό μελέτης και χρόνος ενασχόλησης για το σπίτι (οδηγίες προς τους γονείς)

Το νέο υλικό, προκύπτει από το μέχρι τώρα και το υλικό του νέου μαθήματος. Οι χρόνοι εξάσκησης ανεβαίνουν σταδιακά, καθώς προστίθενται νέες γνώσεις. Σε κάθε διδακτική ενότητα και μάθημα, ο δάσκαλος υποδεικνύει στον γονιό που έχει αναλάβει το ρόλο του «Κατοίκων δασκάλου».

4.3.2. Το 1^ο τραγούδι «Ο κούκος»³².

Τυπική διδασκαλία τραγούδι σε 5 νότες στις 2 πρώτες χορδές από ανοικτή θέση με 3 ή 4 δάκτυλα τον δείκτη τον μέσο και τον μικρό ή τον παράμεσο [1, 2, (3) 4]. Μισά, τέταρτα και παρεστιγμένο μισό. Κοινή εκδοχή για βχορδο και δχορδο μπουζούκι.

Παραδοσιακή λαϊκή Αγγλική μελωδία σε ρυθμό 3/4. Ο δάσκαλος με το μαθητή κάνουν ένα σύντομο ζέσταμα με ασκήσεις για τα δάκτυλα και την πένα και παίζουν αρκετές φορές το υλικό του προηγούμενου μαθήματος (4-5 λεπτά). Έπειτα θα ξεκινήσουν το μάθημα.

³² Από το βιβλίο «The Suzuki Violinist (Revised)» Starr, W. Kingston Ellis Press, 1976.

Ακρόαση και παρατήρηση

Ο δάσκαλος θέλοντας να αποσπάσει την προσοχή του μαθητή κτυπάει την 1^η χορδή ανοικτή με την πένα συνεχώς κάτω αρκετά γρήγορα πολλές φορές και σταδιακά ρίχνει την συχνότητα των κτυπημάτων στο 80bpm. Θα συνεχίσει κτυπώντας 2 φορές (2 τέταρτα) και μια φορά μισό τα, α, α α:

Πένα	Π -	Π -	Π - - -
Ήχοι	ρε ε,	ρε ε,	ρε ε ε ε
Παλμός	↓	↓	↓ ↓

Εικόνα 66: 2 τέταρτα και μισό, με κίνηση της πέννας στον παλμό.

Μίμηση

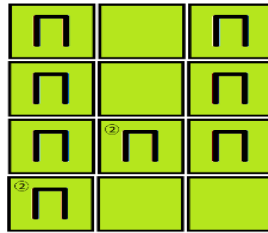
Ο δάσκαλος προτρέπει τον μαθητή να ακολουθήσει το μοτίβο των κτυπημάτων. Κατά την διάρκεια των κτυπημάτων ο δάσκαλος χαμηλώνει την ένταση των κτυπημάτων και αφήνει στο μαθητή τη «ρύθμιση της συχνότητας» και της διάρκειες. Αν χρειαστεί δυναμώνει τα κτυπήματα και διορθώνει τη ροή. Επαναλαμβάνουν κυκλικά μέχρι να κατακτηθεί η γνώση από τον μαθητή και να παίζει από μνήμης. Ενώ ο μαθητής συνεχίζει την εξάσκηση ο δάσκαλος βάζει στο αναλόγιο τις σελίδες με τις κάρτες για τα κτυπήματα της πέννας.

Ακρόαση και παρατήρηση

Ο δάσκαλος ξεκινάει να μετράει στο 80bpm και παίζει κυκλικά τα πρώτα 4 μέτρα (1^η κάρτα). Με χαρακτηριστική κίνηση του αριστερού χεριού τοποθετεί τα δάκτυλα και συνεχίζει να παίζει τη μελωδία λέγοντας κάθε φορά την χορδή στην οποία πατάει τα δάκτυλα θέλοντας να δώσει το χρόνο στο μαθητή να προσέξει τις αλλαγές των δακτύλων και περισσότερο των χορδών. Σταδιακά παίζει όλο το τραγούδι (και 2^η κάρτα) κάποιες φορές προσφωνώντας τις χορδές που θα πατήσει τις νότες. Γενικά η τοποθέτηση των δακτύλων γίνεται με έντονες και χαρακτηριστικές κινήσεις.

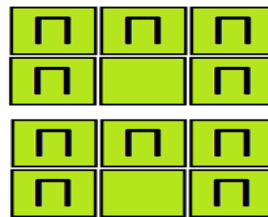
Μίμηση

Ακολούθως παρακινεί τον μαθητή να ξεκινήσουν μαζί τα δυο πρώτα μέτρα. Μετράει τον παλμό και κτυπά το πρώτο τέταρτο, θα επαναλάβει όσες φορές χρειαστεί για να κάνουν ταυτόχρονα την είσοδο στο πρώτο κτύπημα του τέταρτου. Όταν επιτευχθεί το ξεκίνημα της μελωδίας στο ρυθμό ο δάσκαλος θα μετράει και ο μαθητής θα παίζει μόνος του όσες φορές χρειαστεί για να παίζει μόνος του από μνήμης. Ρυθμική εξάσκηση με τις κάρτες (1^η κάρτα). Στην 3^η γραμμή το μεσαίο κτύπημα στη 2^η χορδή και στην 4^η γραμμή το 1^ο κτύπημα στη 2^η χορδή.

Εικόνα 67: Σχηματική απεικόνιση του ρυθμικού μοτίβου του 1^{ου} μέρους του «Ο Κούκος» με κάρτες.

Επαναλαμβάνουν μέχρι να παίξει ο μαθητής μόνος του και προχωράνε στα επόμενα 4 μέτρα με την επόμενη κάρτα (2^η κάρτα)

Εικόνα 68: Σχηματική απεικόνιση του ρυθμικού μοτίβου του 2^{ου} μέρους του «Ο Κούκος» με κάρτες.

Όταν ο μαθητής παίξει όλα τα κτυπήματα μόνος του, προχωράνε στο επόμενο στάδιο να βάλουν τα δάκτυλα στις θέσεις. Ο δάσκαλος παίξει ένα τμήμα από το απόσπασμα αργά και καθαρά:

Εικόνα 69: Το 1ο απόσπασμα από το «ο κούκος».

Υπονοώντας το τέμπο με την κίνηση της πένας και κτυπώντας το ρυθμό με το πόδι, ο δάσκαλος καθοδηγεί τον μαθητή να τοποθετήσει τα 2 δάκτυλα στις 2 πρώτες νότες αν είναι από ανοικτή θέση τα 1^ο και 3^ο αν είναι από άλλη θέση με καποτάστο και τα καταφέρνει θα βάλει τα 1^ο και 4^ο δάκτυλα. Θα παίξει τις δυο νότες όσες φορές χρειαστεί εναλλάξ πάντα με την πένα κάτω για να συνηθίσει την αλλαγή και να ακούγονται δυνατά και καθαρά και οι 2 νότες σολ και μι.

Συνεχίζουν με τον ίδιο τρόπο να τοποθετήσουν το 2^ο δάκτυλο στην 2^η χορδή για να παίξει ο μαθητής εναλλάξ τις δυο νότες ντο στη 2^η χορδή και ρε στην 1^η χορδή ανοικτή. Θα χρειαστεί πολλές επαναλήψεις από τον μαθητή και αν χρειαστεί κατά τη διάρκεια θα παίξει και ο δάσκαλος για να υπενθυμίσει την κίνηση και την τοποθέτηση των δακτύλων. Πρέπει να αποκτηθεί η γνώση για εναλλαγή των χορδών, των δακτύλων και τις πένας και ο μαθητής να εκτελεί μόνος του από μνήμης.

Μεγάλη προσοχή πρέπει να δοθεί στην διάρκεια της νότας ρε στην ανοικτή χορδή η οποία εναλλάσσεται γρήγορα με την νότα ντο στη 2^η χορδή. Ο δάσκαλος θα υποδείξει μια τεχνική με την οποία ο μαθητής θα σταματάει τον ήχο της χορδής στη διάρκεια του τετάρτου για να μην ηχεί η ρε ταυτόχρονα με την ντο.

Η τεχνική του σβησίματος του ήχου.

Όταν το δεύτερο δάκτυλο θα πατάει στο 3^ο τάστο της 2^{ης} χορδής για να παραχθεί η νότα ντο το 1^ο δάκτυλο θα ακουμπήσει απαλά την πρώτη χορδή στην περιοχή του 2^{ου} τάστου για να «σβήσει» ο ήχος της νότας ρε.

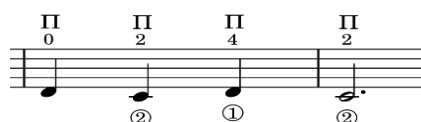
Αυτή η τεχνική θα χρειαστεί αρκετές φορές επανάληψη από τον μαθητή έως ότου επιτευχθεί η κίνηση και κατακτηθεί η γνώση. Για το σκοπό αυτό θα κάνουν ένα παιχνίδι (1^ο παιχνίδι στην επέκταση των δραστηριοτήτων).

Ο δάσκαλος, παίζει όλο το απόσπασμα αργά, με χαρακτηριστικές κινήσεις στα πατήματα των δακτύλων στην ταστιέρα. Εδώ θα χρειαστεί να επισημάνει τη νότα ντο στη 2^η χορδή με το 2^ο δάκτυλο. Παροτρύνει το μαθητή να παίξει την πρώτη φράση αρκετές φορές ενώ ο δάσκαλος κτυπάει τον παλμό.

Εικόνα 70: Η 1η φράση του «Ο Κούκος».

Προχωράνε στη 2^η φράση και επαναλαμβάνουν.

Εικόνα 71: Η 2η φράση του «Ο Κούκος».

Προχωράνε στα επόμενα 2 μέτρα (5 και 6) με την ίδια διαδικασία.

Εικόνα 72: Η 3η φράση του «Ο Κούκος».

Και στα επόμενα μέτρα (6 και 7)

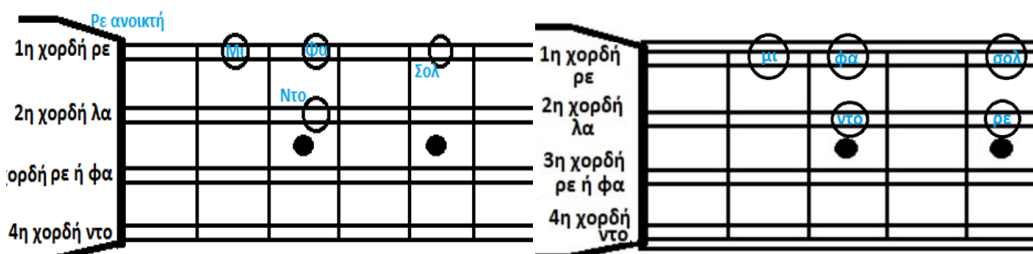
Εικόνα 73: Η 4η φράση του «Ο Κούκος».

Όταν ο μαθητής καταφέρει και παίξει το απόσπασμα μέχρι το 7^ο μέτρο από μνήμης επάνω στον παλμό θεωρούμε ότι κατακτήθηκε η γνώση της θέσης των δακτύλων και τις πένες στο τραγούδι. Μένει τώρα να καταφέρει να παίξει ολόκληρο το τραγούδι σε μια συνεχόμενη ροή με τον παλμό τουλάχιστον στο 90bpm.

Εικόνα 74: «Ο κούκος» στο πεντάγραμμα.

Στόχοι δραστηριότητας είναι αφενός να μάθει ο μαθητής την απλή μελωδία χρησιμοποιώντας και την 2^η χορδή και τη δακτυλοθεσία με 5 νότες σε δυο χορδές αφετέρου να μάθει την τεχνική του «σβησίματος» και τέλος να εξασκήσει τη μνήμη.

Εικόνα 75: Οι παραλλαγές τις θέσης ντο από 2η χορδή, 3ο τάστο.

Επέκταση:

1. **Παιχνίδι – πειραματισμός:** Το παιχνίδι «παίζω – σβήνω». Για να παίξω θα λέω τη φράση «τα» και για να σβήσω, τη φράση «εε» ή «παίζω», σβήνω». Θα πω τέσσερις από αυτές τις φράσεις και πρέπει να εκτελέσεις ακριβώς ότι πω στην 1^η χορδή ανοικτή. Ο δάσκαλος αργά και καθαρά με έναν σταθερό υπονοούμενο παλμό θα πει π.χ.: «τα α ε εε τα α ε εε» και ο μαθητής πρέπει να: κτυπήσει, σβήσει, κτυπήσει, σβήσει, διαδοχικά, ακουμπώντας απλά με τα δάκτυλα την 1^η χορδή. Θα επαναλάβει και μετά ο δάσκαλος θα πεί π.χ.: «τα α ε εε εε εε τα α» και ο μαθητής πρέπει να ανταποκριθεί στις κινήσεις. Σταδιακά θα προσθέτει συλλαβές και μετά θα αντιστρέψουν τους ρόλους, αυτή τη φορά θα ερμηνεύει ο μαθητής δικές του ομαδοποιήσεις και ο δάσκαλος θα πρέπει να βρίσκει τις φράσεις.
2. Ο αυτή τη φορά θα παίζουν την νότα ρε στην 1^η χορδή ανοικτή και όταν θα χρειαστεί να τη «σβήσουν» θα πατάνε μια άλλη νότα χωρίς να κτυπάνε την πένα (κάτι σαν άηχο λεγκάτο). Ο δάσκαλος μετράει το χρόνο και παίζει ρε μισό (ρε) και μετά πατάει στη νότα σολ στο 5^ο διάστημα με το 3^ο δάκτυλο και κρατάει ένα χρόνο ξαναπαίζει την 1^η νότα (ρε) μετράει δυο χρόνους και μετά πατάει την φα στο 3^ο τάστο και κρατάει άλλον ένα χρόνο. Επαναλαμβάνει με τη νότα μι και προτρέπει το μαθητή να παίζει το ίδιο από την αρχή με το τέμπο

του δασκάλου. Θα επαναλάβουν αντίστροφα δηλαδή ξεκινώντας από τις νότες που πατάμε και θα «σβήνουν» απλά σηκώνοντας το δάκτυλο.

3. 2^η εκδοχή τραγουδιού

Θα παίξουν το τραγούδι με τέταρτα σε όλες τις μεγαλύτερες αξίες για καλύτερη κατανόηση της μελωδίας στον παλμό και καλύτερη εξάσκηση.

Ο κούκος

Παραδοσιακό λαϊκό Αγγλικό τραγούδι

Εικόνα 76: 2η εκδοχή τραγουδιού «ο κούκος», με όλα τα τέταρτα του παλμού.

Το παρεστιγμένο

Η τελεία δεξιά από την νότα που προσθέτει στη νότα το μισό της διάρκειάς της. Μπορεί ο δάσκαλος να δώσει ασκήσεις με μισό παρεστιγμένο με κάρτες για την πένα ή με φράσεις που ο μαθητής θα μάθει απ' έξω.

Παιχνίδι με παρεστιγμένο μισό.

Ο δάσκαλος μετράει τέσσερις χρόνους και παίζει τη νότα μι σαν παρεστιγμένο μισό και στον 4^ο χρόνο παίζει την ανοικτή ρε σαν τέταρτο. Επαναλαμβάνει με τις νότες σολ και φα σαν παρεστιγμένα μισά και πάντα στο τελευταίο τέταρτο του μέτρου παίζει την ρε ανοικτή. Επαναλαμβάνει ο μαθητής και παίζει μέχρι να εκτελεί από μνήμης για να χρησιμοποιήσει το υλικό για εξάσκηση στο σπίτι..

Επιπλέον ασκήσεις

1. Ο δάσκαλος μπορεί να υποδείξει ασκήσεις με τέταρτα και την πένα εναλλάξ κάτω και επάνω στη θέση του τραγουδιού. Στην πρώτη εκδοχή της άσκησης η νότα ρε εκτελείται πρώτα στην ανοικτή 1^η και έπειτα στην 2^η χορδή.

Εικόνα 77: Ασκήσεις με τέταρτα και την πένα εναλλάξ, κάτω και επάνω, στη θέση του τραγουδιού «Ο Κούκος».

2. Στην δεύτερη εκδοχή της άσκησης η νότα ρε εκτελείται στο 5^ο τάστο της 2^{ης} χορδής με το 4^ο δάκτυλο.

Εικόνα 78: Ασκήσεις όπως εικόνα 72, με άλλη θέση της ρε.

3. Στην 3^η εκδοχή της άσκησης σε όγδοα η νότα ρε εκτελείται πρώτα στην ανοικτή 1^η και έπειτα στην 2^η χορδή.

Εικόνα 79: Ασκήσεις όπως εικόνα 73, με άλλες θέσεις της ρε.

4. Στην 3^η εκδοχή της άσκησης σε όγδοα με το ρε στην 2^η χορδή στο 5^ο τάστο

Εικόνα 80: Ασκήσεις όπως εικόνα 74, με άλλη θέση της ρε.

Υλικό μελέτης και χρόνος ενασχόλησης για το σπίτι (οδηγίες της της γονείς)

Ο γονέας ότι ειπώθηκε στο προηγούμενο και.....

Δίνει προσοχή στην εκτέλεση του τραγουδιού να ξεκινάει και να τελειώνει χωρίς να σταματάει αλλά αργά και σταθερά. Σε κάθε ευκαιρία οι γονείς φροντίζουν να ακούει τη λίστα ακρόασης με τα 5 πρώτα τραγούδια.

4.3.3. Το 2^ο τραγούδι «Φεγγαράκι μου λαμπρό».

Τυπική διδασκαλία τραγούδι σε μεγαλύτερη έκταση. Η επανάληψη και η δίεση. Η 1^η ολοκληρωμένη θέση μείζονας σκάλας (8 νότες) στις 2 πρώτες χορδές με κύλισμα-σύρσιμο δακτύλου («άηχο» Glissando) μεταξύ τάστων – φθόγγων. Τραγούδι σε λα μείζονα σε ρυθμό 2/4. Κοινή εκδοχή για 3χορδο και 4αχορδο

Εικόνα 81: Το «Φεγγαράκι» στο πεντάγραμμο.

Στο συγκεκριμένο μάθημα θα διδαχθεί η νέα θέση, η σύζευξη διαρκείας, η δίεση και τα σημεία επανάληψης. Το απόσπασμα είναι προσαρμοσμένο σε τονικότητα έτσι ώστε να είναι κοντά στη μέχρι τώρα γνώση των θέσεων της ταστιέρας από τον μαθητή.

Ο δάσκαλος θα επιχειρήσει να ξεκινήσει άμεσα με την θέση χωρίς την εξάσκηση της πέννας στο ρυθμικό μοτίβο και μια «υποτυπώδη» παρτιτούρα του τραγουδιού στο αναλόγιο, με επισημάνσεις σχετικά με τους παλμούς και τα «μέρη» του τραγουδιού ABA. Θα είναι η πρώτη «απόπειρα» να δει ο μαθητής πώς απεικονίζετε η ροή της ρυθμομελωδικής δομής στην παρτιτούρα και ένας τρόπος να καταλάβει την επανάληψη μέρους του τραγουδιού. Αφού κάνουν ένα σύντομο ζέσταμα με ασκήσεις για τα δάκτυλα και την πένα και παίζουν τα τραγούδια από προηγούμενα μαθήματα (4-5 λεπτά).

Ακρόαση και παρατήρηση

Πριν παίξει με το μπουζούκι ο δάσκαλος θα τραγουδήσει δείχνοντας τη ροή στο πεντάγραμμο: Λα α λα α μι ι μι ι φα α φα α μι ι ι ι ρε ε ρε ε ντο ο ντο ο σι ι σι ι λα α

Εικόνα 82: Το «Φεγγαράκι» στο πεντάγραμμο, με επισήμανση του ρυθμού.

Θεωρούμε παγιωμένη την γνώση των κτυπημάτων της πέννας στα ρυθμικά σχήματα για το συγκεκριμένο τραγούδι, αλλά αν υπάρχει δυσκολία θα επανέλθει από την αρχή όπως σε προηγούμενα μαθήματα με την εξάσκηση και μπορεί να χρησιμοποιήσει κάρτες ή σύμβολα πέννας σε κίνηση παλμού. Ξεκινάει ο δάσκαλος να παίζει αργά την πρώτη και την δεύτερη φράση, (1-8 μέτρα) και την επαναλαμβάνει 2-3 φορές, . Προχωράει στα επόμενα μέτρα 9,10,11,12 και εκτελεί το τραγούδι με την επανάληψη.

Μίμηση

Ζητά από τον μαθητή να μιμηθεί τη δακτυλοθεσία όπως βλέπει τα δάκτυλα. Επιμένει στις νότες φα#-μι και ντο#-σι όπου πρέπει να παίζει ο μαθητής με το 3^ο και 1^ο δάκτυλο αντίστοιχα. Παίζει αργά τις νότες φα#-μι εναλλάξ κυκλικά σε τέταρτα στο 60bpm και ο μαθητής πρέπει να μιμηθεί τις κινήσεις των δακτύλων και τις πέννας. Η μεγαλύτερη δυσκολία εδώ είναι να τοποθετηθεί το 3^ο δάκτυλο στη νότα ντο# στη 2^η χορδή μετά από την νότα ρε ανοικτή στην 1^η χορδή. Πρέπει να γίνει πολλές φορές η κίνηση των δακτύλων για αυτές τις νότες. Όταν κατακτηθεί αυτή η κίνηση και η σωστή

τοποθέτηση των δακτύλων σε όλο το τραγούδι θα πρέπει ο μαθητής να παίζει από μνήμης. Ταυτόχρονα πρέπει να χρησιμοποιηθεί και η τεχνική του σβησίματος με το 1^ο δάκτυλο που διδάχθηκε σε προηγούμενο μάθημα.

Η επόμενη επισήμανση έχει να κάνει με την επανάληψη μιας φράσης του τραγουδιού. Η φράση: μι μι ρε ε ρε ε ντο# ο ντο# ο σι ι ι ι, (μέτρα 9-12 εικόνα 82) θα επαναληφθεί αυτούσια και έπειτα θα προχωρήσουν στις 2 τελευταίες φράσεις οι οποίες είναι ίδιες με τις 2 πρώτες για να ολοκληρωθεί το τραγούδι.

Η σύζευξη διαρκείας σε απλή μορφή μεταξύ δυο μισών εκτελείται και επεξηγείται από τον δάσκαλο η μορφή της καμπύλης που την σηματοδοτεί. Μπορούν να δοθούν και άλλα παραδείγματα σύζευξης διαρκείας.

Εφόσον έχει παγιωθεί όλη η γνώση για τις θέσεις και τις κινήσεις των δακτύλων σε συνδυασμό με την σωστή τοποθέτηση της πέννας και το ηχητικό αποτέλεσμα είναι επιθυμητό εκτελούν το κομμάτι από την αρχή με όλα τα χαρακτηριστικά του μέχρι να καταφέρει ο μαθητής να παίζει όλο το τραγούδι στο 80-60bpm, από μνήμης.

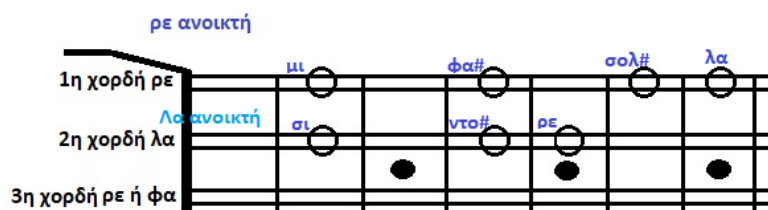
Στόχοι δραστηριότητας είναι να μάθει ο μαθητής το νέο τραγούδι χρησιμοποιώντας περισσότερες νότες (8) στις 1^η και 2^η χορδή, τη νέα δακτυλοθεσία σε δυο χορδές και να εξασκήσει όλη την μέχρι τώρα γνώση εξασκώντας ακόμα περισσότερο τη μνήμη.

Επέκταση:

1. Ο δάσκαλος θα παίζει την κλίμακα λα μείζονα από την ανοικτή 2^η χορδή για περεταίρω εξάσκηση της θέσης των δακτύλων και της πέννας.

Η ιδιαιτερότητα στη μείζονα κλίμακα στη συγκεκριμένη θέση είναι το κύλισμα-σύρσιμο (άηχο glissando) που γίνεται με το 1^ο δάκτυλο προκειμένου το αριστερό χέρι να αλλάξει θέση για να ολοκληρώσει την κλίμακα. Η συγκεκριμένη τεχνική είναι απαραίτητη και χρησιμοποιείται πάρα πολύ στις εναλλαγές των θέσεων του αριστερού χεριού. Για να γίνει γρήγορα κατανοητή η θέση και η δακτυλοθεσία μπορεί να χρησιμοποιήσει την τεχνική «ομαδοποίηση ανά χορδή»³³.

Ο δάσκαλος θα παίζει αρκετές φορές τις νότες που συνδέονται με το γκλισάντο.

Εικόνα 83: Κλίμακα λα μείζονα, από την 2η χορδή ανοικτή.

³³ Βλέπε «Πρακτικές τεχνικές και διδακτικά εργαλεία» κεφάλαιο 5.1.

2. Όταν κατακτηθεί και παγιωθεί η δακτυλοθεσία και η κίνηση των δακτύλων μπορούν να εκτελέσουν την κλίμακα λα μείζονα με όγδοα κυκλικά με το παρακάτω ρυθμο-μελωδικό σχήμα:

κύλισμα-σύρσιμο
του 1ου δακτύλου

Εικόνα 84: Θέση της λα μείζονα, από την 2η χορδή ανοικτή για το «Φεγγαράκι».

Παιχνίδι – πειραματισμός

1. «**Θα συνθέσουμε μουσική.**» Θα φτιάξουμε αφηρημένη μουσική με συνεχόμενα γκλισάντο αυτή τη φορά όμως με το κύλισμα του δακτύλου θέλουμε να παράγουμε ήχο. Ο δάσκαλος παίζει διάφορα ανιόντα και κατιόντα διαστήματα με γκλισάντο και παρακινεί τον μαθητή να δημιουργήσει τη δική του μουσική με τον ίδιο τρόπο. Όποιος καταφέρει και αναπαράγει τη σύνθεση του άλλου θα έχει το καλύτερο σκορ. Ξεκινούν να επιδίδονται σε μια μάχη για την καλύτερη σύνθεση.
2. «Το παιχνίδι με τη δίεση την ύφεση και την αναίρεση»

Ο δάσκαλος εξηγεί το πώς επιδρούν οι αλλοιώσεις στις νότες. Ο μαθητής θα τοποθετήσει όποιο δάκτυλο θέλει στην ταστιέρα. Ο δάσκαλος θα προσφωνεί τετράδες αλλοιώσεων και ο μαθητής θα ερμηνεύει τις νότες με τη σειρά των αλλοιώσεων. Π.χ.: Δίεση, αναίρεση, ύφεση και αναίρεση. Στην περίπτωση της δίεσης μετά την ύφεση πρέπει να σκεφτεί ο μαθητής ποια νότα θα αναπαράγει με δεδομένη την αρχική νότα που τοποθέτησε το δάκτυλο στην οποία επιδρούν οι αλλοιώσεις!

Εικόνα 85: Τετράδα αλλοιώσεων για παιχνίδι με τις αλλοιώσεις.

Υλικό μελέτης και χρόνος ενασχόλησης για το σπίτι (οδηγίες προς τους γονείς).

Μεγάλη προσοχή στις ασκήσεις και ειδικά στην κλίμακα λα και στην εκτέλεση των τραγουδιών να παίζονται χωρίς να σταματάει. Σε κάθε ευκαιρία οι γονείς φροντίζουν να ακούει τη λίστα ακρόασης.

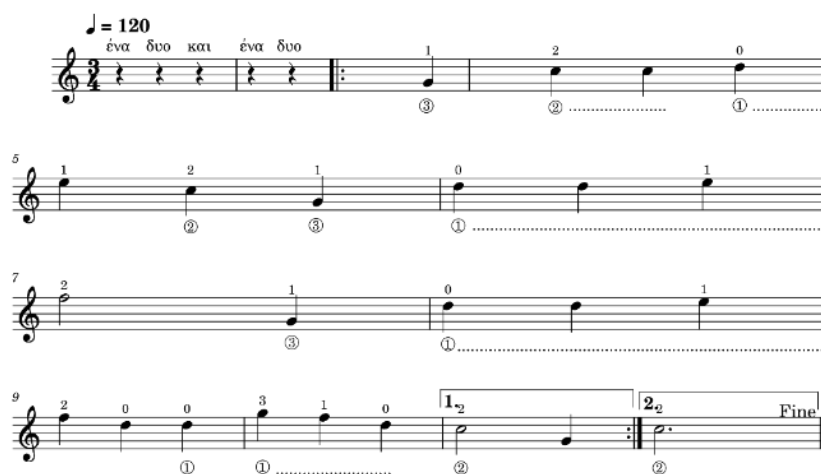
4.3.4. Το 3^ο τραγούδι, «Το τραγούδι γενεθλίων»

Τυπική διδασκαλία τραγουδιού σε 3 χορδές. 1^η 7φθογγη κλίμακα στις 3 πρώτες χορδές. Τραγούδι με ελλιπές μέτρο, επανάληψη και παράλειψη μέτρου (Ρεπερτόριο).

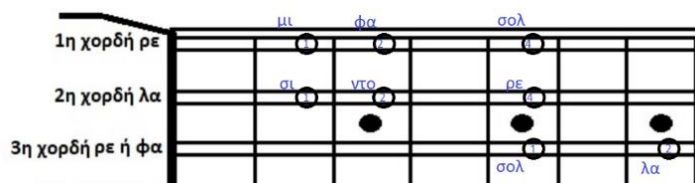
Στο συγκεκριμένο μάθημα, θα επανέλθουν λίγο σε προηγούμενο επίπεδο γνώσης, ρυθμικών συνδυασμών και εκτέλεσης (τέταρτα, μισά), πένα μόνο κάτω για να αφομοιώσει ο μαθητής νέες γνώσεις σχετικά με το ελλιπές μέτρο και την παράλειψη μέτρου. Θα διδαχθεί επίσης το λεγκάτο «Legato» και το στακάτο «Staccato». Το απόσπασμα είναι προσαρμοσμένο σε τονικότητα έτσι ώστε να είναι κοντά στη μέχρι τώρα γνώση των θέσεων της ταστιέρας. Το τραγούδι των γενεθλίων είναι πασίγνωστο και οι μικροί μαθητές ενθουσιάζονται όταν προσπαθούν να το μάθουν και μετά κάθε φορά που το εκτελούν. Έτσι, πέρα από τις νέες γνώσεις τεχνικών και ρυθμικών μοτίβων εμπλουτίζουμε το ρεπερτόριο το οποίο οι μαθητές μπορούν να παίξουν οπουδήποτε.

Εικόνα 86: Θέση σολ Μιξολυδικός για 4χορδο, σε 3 χορδές.

Εικόνα 87: Παρτιτούρα, «Τραγούδι γενεθλίων» σε θέση για 4χορδο, με έμφαση στην είσοδο πριν τον 1ο παλμό.

Εικόνα 88: Θέση σολ Μιξολυδικός για 3χορδο.

$\text{♩} = 120$

ένα δυο και ένα δυο

Εικόνα 89: Παρτιτούρα, «Τραγούδι γενεθλίων» σε θέση για 3χορδο, με έμφαση στην είσοδο πριν τον 1ο παλμό.

Εξάσκηση στη θέση και τη δακτυλοθεσία.

Ακρόαση και παρατήρηση

Αφού έχουν κάνει ζέσταμα με ασκήσεις της πένα τις κλίμακες και τα τραγούδια των προηγούμενων μαθημάτων ο δάσκαλος τοποθετεί τα δάκτυλα στην 3^η χορδή στις νότες σολ και λα. Πρέπει να δείξει τον τρόπο που θα κατέβει χαμηλότερα ο αντίχειρας του χεριού στο μπράτσο για να μπορέσουν τα δάκτυλα να ανέβουν ψηλότερα και να πατήσουν τις νότες τις 3^{ης} χορδής χωρίς να ακουμπάνε στη 2^η και 1^η χορδή. Ο δάσκαλος παίζει τις νότες αργά και δυνατά εναλλάσσοντας το 1^ο με το 3^ο δάκτυλο με χαρακτηριστικές κινήσεις αφήνοντας τον μαθητή να παρατηρεί και να ακούει τις νότες. Κατά τη διάρκεια της εκτέλεσης εξηγεί την τοποθέτηση και παροτρύνει τον μαθητή να βλέπει και την πένα που κτυπά την 3^η χορδή.

Στη συνέχεια παίζει τις νότες τις 2^{ης} χορδής με τα αντίστοιχα δάκτυλα και λέει στο μαθητή τις νότες και τα δάκτυλα. Εξηγεί ότι οι 3 νέες νότες που παίζει συμπληρώνουν με αυτές που ξέρουν από προηγούμενη διδασκαλία, μια κλίμακα στη συγκεκριμένη θέση. Επαναλαμβάνει αρκετές φορές και μετά συνεχίζει με τις υπόλοιπες νότες στην 1^η χορδή και επαναλαμβάνει την κλίμακα ολόκληρη αρκετές φορές.

Μίμηση

Ο δάσκαλος ζητά από τον μαθητή να πάρει θέση και να παίζει τις νότες της κλίμακας. Δεν χρειάζεται τέμπο σε αυτή τη φάση γιατί πρέπει πρώτα ο μαθητής να καταφέρει να πατάει τις χορδές και να παράγει καθαρό ήχο. Μπορεί ο δάσκαλος να γυρίσει την ταστιέρα του δικού του μπουζουκιού κάθετα προς τον μαθητή, για να του δείξει ακριβώς τη θέση του χεριού και των δακτύλων έτσι ώστε να φτάσει γρήγορα στο επιθυμητό αποτέλεσμα. Ξεκινούν τοποθετώντας τα δάκτυλα πρώτα στην 3^η χορδή και παίζοντας εναλλάξ τις νότες κυκλικά. Είναι ευκολότερο για τον μαθητή να τοποθετήσει και τα δυο δάκτυλα (1^ο και 3^ο) και να ξεκινήσει παίζοντας τη λα με το 3ο δάκτυλο και έπειτα να σηκώνει το δάκτυλο για να παίζει τη σολ.

Όταν κατακτηθεί η γνώση, προχωράνε στις 3 νότες της 2^{ης} χορδής με τα τρία δάκτυλα. Τοποθετούν τα δάκτυλα ένα ένα και παίζουν τις νότες σι, ντο, ρε εναλλάξ. Ο

δάσκαλος θα καθοδηγήσει τον μαθητή να πατήσει το 4^ο ή 3^ο δάκτυλο στη νότα ρε και το 1 στη νότα ντο. Θα κτυπήσει την ρε και θα σηκώσει το 3^ο δάκτυλο για να παίξει τη ντο και τέλος θα κυλίσει πίσω στη σι το 1^ο δάκτυλο για να παίξει και τη σι. Τέλος θα παίξουν τις 3 νότες στην 1^η χορδή με τον ίδιο τρόπο.

Σε αυτό το στάδιο θα χρειαστεί να παίξουν όλη την κλίμακα αρκετές φορές για να συνηθίσει ο μαθητής τις εναλλαγές στις χορδές και τα δάκτυλα.

Για γρήγορη κατανόηση των εναλλαγών στα δάκτυλα και τις χορδές θα χρησιμοποιήσουν την τεχνική ομαδοποίηση των θέσεων των δακτύλων ανά χορδή³⁴. Στην τοποθέτηση του χεριού χωρίς καμία μετακίνηση πρέπει να θυμάται ο μαθητής την ομαδοποίηση των δακτύλων:

3^η χορδή : 1^ο, 3^ο
2^η χορδή 1^ο, 2^ο, 4^ο
1^η χορδή 1^ο, 2^ο, 4^ο

Εικόνα 90: Ομαδοποίηση των θέσεων των δακτύλων ανά χορδή, για μείζονα κλίμακα σε 3 χορδές.

Ο δάσκαλος παίζει τις 7 πρώτες νότες (μέτρα 1-3) με έντονες κινήσεις των δακτύλων εστιάζοντας περισσότερο στην καινούρια νότα σολ στην 3^η χορδή με το 1^ο δάκτυλο. Η πένα παίζει μόνο κάτω. Ξεχωρίζει τις 3 πρώτες νότες και τις παίζει κυκλικά τις 3 πρώτες νότες, σολ ντο ντο. Καθοδηγεί τον μαθητή να τοποθετήσει ταυτόχρονα και τα δυο δάκτυλα 1^ο και 2^ο στη σολ της 3^{ης} χορδής και στη ντο 2^{ης} χορδής αντίστοιχα και να παίξει κυκλικά το ίδιο μοτίβο με τις 3 πρώτες νότες αρκετές φορές. Ο δάσκαλος συνεχίζει να παίζει το υπόλοιπο μοτίβο και καθοδηγεί τον μαθητή να παίξει το ίδιο όσες φορές χρειαστεί. Ο μαθητής θα επαναλάβει τα δυο σχήματα μέχρι να πετύχει την καλύτερη τοποθέτηση των δακτύλων και τον απόλυτο συνδυασμό με την πένα και να παίξει μόνος του από μνήμης.

Ο δάσκαλος ξεκινάει να μετράει και ξεκινάει το τραγούδι μέχρι το φα του 4^{ου} μέτρου. Επαναλαμβάνει αργά αρκετές φορές εξηγώντας το σημείο εισόδου στο τραγούδι (ελλίπες μέτρο) και παροτρύνει τον μαθητή να ακολουθήσει όταν είναι έτοιμος. Θα επαναλάβουν όσες φορές χρειαστεί για να κατακτηθεί η γνώση του σημείου εισόδου, απ' το μαθητή.

Αν υπάρχει δυσκολία κατανόησης από τον μαθητή, μπορεί ο δάσκαλος να επανέλθει στις κάρτες μόνο για αρχική παρατήρηση.

Παίζουν κυκλικά :

Εικόνα 91: Σχηματική απεικόνιση. Κυκλική αναπαραγωγή μοτίβου με χρήση καρτών.

Ενναλακτικά και εφόσον κατανοεί ο μαθητής την είσοδο της μελωδίας ο δάσκαλος ξεκινάει με το σολ εκτός μετρήματος και στο ντο μετράει τον 1^ο παλμό.

³⁴ Βλέπε «Πρακτικές τεχνικές και διδακτικά εργαλεία» κεφάλαιο 5.1.

Επαναλαμβάνουν τη διαδικασία μέχρι να «στρώσει» ο μαθητής τη μελωδία με ωραίο ήχο και σωστό μέτρημα και να παίζει μόνος του από μνήμης. Επαναλαμβάνουν την ίδια διαδικασία για τα επόμενα 4 μέτρα και μόλις ολοκληρωθεί το κομμάτι ο δάσκαλος εξηγεί την επανάληψη και τις γραμμές για την παράληψη του προτελευταίου μέτρου, τη δεύτερη φορά. Ο μαθητής επαναλαμβάνει όλο το τραγούδι με όλα τα στοιχεία και τις εκφράσεις μέχρι να κατακτηθεί ολόκληρο και να παίζει από μνήμης.

Άλλη τεχνική που μπορεί να χρησιμοποιήσει ο δάσκαλος για την κατανόηση της εισόδου στον παλμό είναι το μέτρημα του παλμού με κίνηση ή με πενιές³⁵.

Εικόνα 92: Σχηματική απεικόνιση το μέτρημα του παλμού με κίνηση, για τέταρτο παρεστιγμένο με όγδοο.

Στόχοι δραστηριότητας είναι να μάθει ο μαθητής το νέο τραγούδι χρησιμοποιώντας περισσότερες νότες (8) στις 1^η, 2^η και 3^η χορδή, τη νέα δακτυλοθεσία σε 3 χορδές και να κατανοήσει την εισαγωγή στο ρυθμό εκτός μέτρου (ανάκρουση).

Παιχνίδι – πειραματισμός

Εφόσον ο μαθητής εκτελεί το κομμάτι από μνήμης στο ρυθμό ο δάσκαλος θα επιχειρήσει σταδιακά να συνοδεύει το μαθητή με τις ακόλουθες συνοδείες.

Τραγούδι γενεθλίων Συνοδεία I

Τραγούδι γενεθλίων Συνοδεία II

Τραγούδι γενεθλίων Συνοδεία III

@IoannisManolopoulos2020

Εικόνα 93: Συνοδεία για το «Το τραγούδι γενεθλίων».

Υλικό μελέτης και χρόνος ενασχόλησης για το σπίτι (οδηγίες προς τους γονείς)

Μεγάλη προσοχή στις ασκήσεις και ειδικά στις κλίμακες λα, σολ και στην εκτέλεση των τραγουδιών να παίζονται χωρίς να σταματάει. Ιδιαίτερη προσοχή στα: λεγκάτο, στακάτο. Σε κάθε ευκαιρία οι γονείς φροντίζουν να ακούει τη λίστα ακρόασης.

³⁵ Βλέπε «Πρακτικές τεχνικές και διδακτικά εργαλεία» κεφάλαιο 5.2.

4.3.5. Η 1^η μελωδία με όγδοα. «Το πουκάμισο το θαλασσί»³⁶»

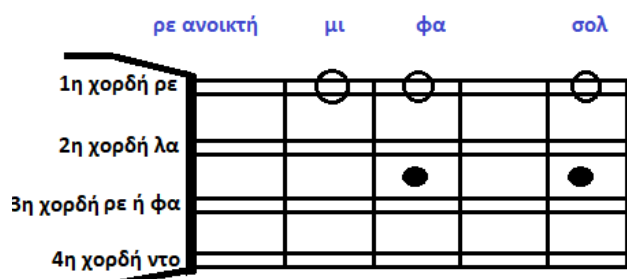
Τυπική διδασκαλία εύκολης μελωδίας (απόσπασμα τραγουδιού) με 4 νότες και 3 δάκτυλα με μισά, τέταρτα, όγδοα και παύση μισού. κοινή εκδοχή για βχορδο ή βχορδο μπουζούκι.

Στη συγκεκριμένη δραστηριότητα θα επιστρέψουν σε απλή θέση μόνο στην 1^η χορδή για να δουλέψουν τα όγδοα στο μέτρημα και την πένα. Η μελωδία του αποσπάσματος του τραγουδιού είναι εύκολη και χρειάζονται 4 νότες: Ρε, μι, φα, σολ.

Εικόνα 94: Παρτιτούρα «Το πουκάμισο το θαλασσί».

Η θέση είναι στην 1^η χορδή η νότα ρε στην ανοικτή 1η χορδή, η νότα μι στο 2^ο τάστο της 1^{ης} χορδής με το 1^ο δάκτυλο, η νότα φα στο 3^ο τάστο της 1^{ης} χορδής με το 2^ο δάκτυλο και η νότα σολ στο 5^ο τάστο της 1^{ης} χορδής με το τέταρτο ή το 3^ο δάκτυλο.

Εικόνα 95: Θέση του τραγουδιού «Το πουκάμισο το θαλασσί».

Εξάσκηση στη θέση και τη δακτυλοθεσία.

Ακρόαση και παρατήρηση, ταυτόχρονα με την εκτέλεση

Αφού έχουν ολοκληρώσει ένα σύντομο ζέσταμα με τις ασκήσεις για τα δάκτυλα και την πένα και έχουν παίξει τα τραγούδια από τα προηγούμενα μαθήματα, ο δάσκαλος παίζει τις νότες διαδοχικά με την πένα μόνο κάτω στην θέση από 1^η ανοικτή χορδή ρε, μι, φα, σολ, (μέτρο 1, εικόνα 94) σε σταθερή συχνότητα και παρακινεί τον μαθητή να κάνει το ίδιο. Σκοπός είναι να συντονιστούν διαισθητικά σε έναν υπονοούμενο παλμό σχετικά αργό αλλά σταθερό και να παίζονται οι νότες δυνατά και καθαρά.

³⁶ «Το πουκάμισο το θαλασσί», σε μουσική Σταύρου Κουγιουμτζή και στίχους Άκου Δασκαλόπουλου, από το Album: Μικρές πολιτείες του 1974. Ερμηνεία Γιώργος Νταλάρας.

Αν χρειαστεί και μόνο για μια αρχική παρατήρηση υπενθυμίζει ταυτόχρονα το σχετικό μοτίβο κτυπημάτων από τις ασκήσεις με τις κάρτες και αντιστοιχεί κάθε νότα από την φθογγική ομάδα αρχικά σε κάθε παλμό.

Εικόνα 96: Σχηματική απεικόνιση ρυθμομελωδικό μοτίβο τετάρτων με κάρτες.

Αντιστρέφει τη φορά της κίνησης σολ, φα, μι, ρε και συνεχίζουν στον ίδιο παλμό. Κτυπά 2 φορές σε κάθε νότα Π, V εναλλάξ δηλαδή σε κάθε παλμό βάζει 2 κτυπήματα (όγδοα) και υπονοεί με τις φράσεις τη διμερή υπόσταση του παλμού³⁷. Υπενθυμίζει ταυτόχρονα, το σχετικό μοτίβο κτυπημάτων από τις ασκήσεις με τις κάρτες και αντιστοιχεί σε κάθε παλμό δυο νότες από την φθογγική ομάδα.

Ρε ρε μι μι φα φα σολ σολ

Εικόνα 97: Σχηματική απεικόνιση ρυθμομελωδικό μοτίβο ογδών με κάρτες.

Αντιστρέφει τη φορά της κίνησης, σολ, φα, μι, ρε και συνεχίζουν κυκλικά , ανιούσα και κατιούσα στον ίδιο παλμό, επαναλαμβάνοντας όσες φορές χρειαστεί για να κατακτηθεί η γνώση. Κρατάει το ίδιο ρυθμικό μοτίβο και αλλάζει τις νότες

Ρε ρε ρε μι ρε ρε ρε μι

Εικόνα 98: Ρυθμομελωδικό μοτίβο ογδών με κάρτες.

Αυτό είναι το μισό ρυθμο-μελωδικό μοτίβο της 1^{ης} φράσης

Εικόνα 99: Η αρχή της 1ης φράσης «Το πουκάμισο το θαλασσί».

Αλλάζει τα κτυπήματα και όσο χρειάζεται, υπενθυμίζει άλλα μοτίβα κτυπημάτων από τις ασκήσεις με τις κάρτες.

³⁷ Βλέπε «Πρακτικές τεχνικές και διδακτικά εργαλεία» κεφάλαιο 5.2.

Εικόνα 100: Ρυθμομελωδικό μοτίβο ογδών και τετάρτων, με ολόκληρη τη φράση «Το πουκάμισο το θαλασσί».

Στο συγκεκριμένο απόσπασμα (ρεφρέν του τραγουδιού) έχουμε μόνο αυτή τη φράση η οποία επανεμφανίζεται 4 φορές. Μετά τις 2 επαναλήψεις και μεταξύ 2^{ης} και 3^{ης} επανεμφάνισης έχουμε μια παύση 2 χρόνων (μισού). Ο δάσκαλος επαναλαμβάνει τις φράσεις και ολοκληρώνει τη δομή του αποσπάσματος.

Εικόνα 101: όλο το απόσπασμα «Το πουκάμισο το θαλασσί» με την επισήμανση της πέννας, στις νότες σε σχέση με τον παλμό.

Στόχοι δραστηριότητας είναι η κατανόηση και εκτέλεση όγδων, τέταρτων και μισών στον παλμό.

Επέκταση

Ο δάσκαλος θα δώσει ασκήσεις σε γνωστές θέσεις και νότες με ολόκληρα, μισά τέταρτα και όγδοα.

Εικόνα 102: Ασκήσεις με μισά, τέταρτα και όγδοα.

Υλικό μελέτης και χρόνος ενασχόλησης για το σπίτι. Όπως περιγράφεται στο κεφάλαιο 5.4.

4.3.6. Η 1^η μελωδία με τέταρτα παρεστιγμένα και όγδοα. «Σήκωσέ το»

Τυπική διδασκαλία εύκολης μελωδίας (απόσπασμα τραγουδιού³⁸) σε 4 νότες.

Μελωδία με τέταρτα παρεστιγμένα τέταρτα, όγδοα, σύζευξη διάρκειας απλοποιημένο σε 4/4³⁹ στην 1^η και 2^η χορδή από ανοικτή θέση με 2 δάκτυλα.

Κοινή εκδοχή για 6χορδο και 8χορδο μπουζούκι.

Απόσπασμα από το Τραγούδι: Τα καβουράκια του Βασίλη Τσιτσάνη.

Σήκωσέ το (Τα καβουράκια)

Διασκευασμένη μελωδία από το τραγούδι του Β. Τσιτσάνη, με στίχο από (σηνθήματα) οπαδών του αθλητισμού.

Θέση ντό από τη 2η χορδή στο 3ο διάστημα

3οΤ 2   Α.Χ. 0   2οΤ 1   3οΤ 2

@IoannisManolopoulos2023

Εικόνα 103: Παρτιτούρα και θέση του «Σήκωσέ το».

Παραμένουν στην εύκολη θέση από ανοικτή 1^η χορδή αλλά προστίθεται άλλη μια νότα στην 2^η χορδή που ξέρουν από προηγούμενα μαθήματα.

Το συγκεκριμένο απόσπασμα είναι εύκολο και παίζεται με 4 νότες: ντο, Ρε, μι, φα, και μόνο με 2 δάκτυλα τον δείκτη και τον μέσο για να είναι ευκολότερο για τον μαθητή προκειμένου να εστιάσει την προσοχή του στη νέα γνώση που είναι το παρεστιγμένο τέταρτο με το όγδοο. Έτσι ο μαθητής όταν παίζει τις 4 πρώτες νότες, φα μι ρε ε ρε ε 9, (1^ο μέτρο εικόνα 103) έχει το χρόνο για να τοποθετήσει το 2^ο δάκτυλο στην ντο της δεύτερης χορδής και μετά κατευθείαν να παίζει στο ίδιο τάστο με το ίδιο δάκτυλο τη νότα φα στην 1^η χορδή.

Η θέση είναι στις 2 πρώτες χορδές η νότα ντο στη 2^η χορδή με το 2^ο δάκτυλο, η νότα ρε στην ανοικτή 1η χορδή, η νότα μι στο 2^ο τάστο της 1^{ης} χορδής με το 1^ο δάκτυλο και η νότα φα στο 3^ο τάστο της 1^{ης} χορδής με το 2^ο δάκτυλο. Στη συγκεκριμένη θέση τα διαστήματα στα τάστα είναι μεγάλα αλλά απαιτούνται μόνο δυο τάστα το 2^ο και το 3^ο, αν ο μαθητής δυσκολευτεί θα βάλουν καποτάστο σε κάποια θέση με μικρότερα τάστα⁴⁰.

³⁸ Απόσπασμα μελωδίας από το τραγούδι «Τα καβουράκια» του 1955, σε μουσική και στίχους του Βασίλη Τσιτσάνη. 1^η ερμηνεία Β. Τσιτσάνης και Μ. Νίνου.

³⁹ Βλέπε «Πρακτικές τεχνικές και διδακτικά εργαλεία» κεφάλαιο 5.2.

⁴⁰ Βλέπε «Πρακτικές τεχνικές και διδακτικά εργαλεία» κεφάλαιο 5.1.

Ακρόαση και παρατήρηση

Ο μαθητής κάνει ένα σύντομο ζέσταμα με ασκήσεις για τα δάκτυλα και την πένα και παίζει τραγούδια από προηγούμενα μαθήματα (4-5 λεπτά). Ο δάσκαλος ξεκινάει να κτυπά την πένα με το ρυθμικό μοτίβο 2 όγδοα, 2 τέταρτα με την πένα κάτω, πάνω, κάτω, κάτω, όπως οι τέσσερις πρώτες νότες του τραγουδιού αλλά μόνο στην 1^η χορδή ανοικτή (εικόνα 103).

Συνεχίζει το ρυθμικό σχήμα και μετά από αρκετές φορές ζητά από τον μαθητή να τον μιμηθεί.

Μίμηση

Επαναλαμβάνουν κυκλικά το ρυθμικό σχήμα αρκετές φορές για να κατακτηθεί η γνώση από τον μαθητή. Κατά την διάρκεια των κτυπημάτων ο δάσκαλος χαμηλώνει την ένταση των κτυπημάτων και αφήνει στο μαθητή τη «ρύθμιση της συχνότητας» και της διάρκειες. Αν χρειαστεί δυναμώνει τα κτυπήματα και διορθώνει τη ροή. Επαναλαμβάνουν κυκλικά μέχρι να κατακτηθεί η γνώση από τον μαθητή και να παίζει μόνος του. Ο δάσκαλος συνεχίζει παρακάτω στη φράση και συνεχίζουν τα κτυπήματα τις πένας στο ρυθμικό μοτίβο: ΠVΠ-Π-ΕςVΠVΠ-Π-⁴¹ (εικόνα 104)

Κατά τη διάρκεια της εκτέλεσης ο δάσκαλος καθοδηγεί τα κτυπήματα της πένας μέσα στον παλμό λέγοντας τη φράση στα τέταρτα και κτυπώντας το πόδι αντίστοιχα. Ο δάσκαλος εξηγεί στο σημείο του παρεστιγμένου τέταρτου η πένα θα κινηθεί προς τα κάτω (ΠVΠV) χωρίς να κτυπήσει τη χορδή και στην επόμενη κίνηση προς τα πάνω θα ξανακτυπήσει τη χορδή. Επαναλαμβάνουν όσες φορές χρειαστεί υπό την καθοδήγηση του δασκάλου να εκτελείται σωστά το σχήμα.

Ακρόαση και παρατήρηση

Ο δάσκαλος παίζει ένα τμήμα από το απόσπασμα αργά και καθαρά και το επαναλαμβάνει κυκλικά:

Πένα	Π	V	Π	Π
Ήχοι	φα,	μι,	ρε ε,	ρε ε

① .....

Εικόνα 104: Η πρώτη φράση του «Σήκωσέ το».

Η πένα κτυπάει τις χορδές κάτω, πάνω στις δυο πρώτες νότες και κάτω στις επόμενες. Παίζει το απόσπασμα με χαρακτηριστικές κινήσεις στα πατήματα των δακτύλων στην ταστιέρα και την πένα με καθαρό ήχο και δίνει χρόνο στο μαθητή να ακούσει και να εξοικειωθεί με το ρυθμομελωδικό σχήμα. Σταδιακά ξεκινάει να κτυπάει στο πόδι τον παλμό έ – να δυ – ο...Μετά από μερικές επαναλήψεις σταματάει και ζητάει από τον μαθητή να τον μιμηθεί.

⁴¹ Βλέπε «Πρακτικές τεχνικές και διδακτικά εργαλεία» κεφάλαιο 5.2.

Πένα	Π	V	Π	Π
Ήχοι	φα,	μι,	ρε ε,	ρε ε
Παλμός	↓	↑	↓	↓

Εικόνα 105: Η πρώτη φράση, επάνω στον παλμό.

Μίμηση

Πριν από κάθε προσπάθεια ο δάσκαλος μετράει ένα μέτρο έξω και κτυπά δυνατά και καθαρά στον πρώτο παλμό και συνεχίζει με τις 4 νότες. Ξεκινάνε να παίζουν κυκλικά τη φράση μέχρι να προσαρμοστεί ο μαθητής στον παλμό⁴² και το τέμπο, σταματάνε όταν κατακτηθεί η γνώση και ο μαθητής παίζει μόνος του από μνήμης.

Πένα	Π	V	Π	Π
Ήχοι	φα,	μι,	ρε ε,	ρε ε

Εικόνα 106: Η Πένα «μετράει τον παλμό».

Ο δάσκαλος με τον ίδιο τρόπο, μέτρημα κ.λπ. προχωράει στην επόμενη φράση. Αργά και σταθερά κτυπάει πλέον την πένα στην άρση του παλμού. Παίζουν κυκλικά τη φράση μέχρι να κατακτηθεί η γνώση από το μαθητή.

Εικόνα 107: Το ρυθμομελωδικό μοτίβο στο πεντάγραμμο του «Σήκωσέ το».

		V	Π	V	Π	Π
Εν – α	δυ – ο	εν, ντο,	φα, μι,	ρε ε,	ρε ε ε	ξ
↓	↑	↓	↓	↓	↓	↓
		↓	↑	↓	↑	↓
					↑	↓
						↑

Εικόνα 108: Η Πένα και το πόδι, συντονισμένα στον παλμό.

V	Π	V	Π	Π
εν, ντο,	φα, μι,	ρε ε,	ρε ε ε	ε
↓	↑	↓	↑	↓
			↑	↓
				↑
				↓
				↑

Εικόνα 109: Η φράση από το «σήκωσέ το» κυκλικά με την πένα και το πόδι, συντονισμένα στον παλμό.

Σταματούν και επαναλαμβάνουν μέχρι ο μαθητής να ξεκινάει μόνος του στο μέτρημα του δασκάλου. Θεωρούμε ότι κατακτήθηκε η γνώση όταν ο μαθητής κάνει σωστά την εισαγωγή στο όγδοο τις άρσης και παίζει όλο το απόσπασμα από μνήμης.

⁴² Βλέπε «Πρακτικές τεχνικές και διδακτικά εργαλεία» κεφάλαιο 5.2.

Στόχοι της Δραστηριότητας είναι η γνώση του παρεστιγμένου τέταρτου, σύζευξη διαρκείας και την εισαγωγή στο ρυθμό εκτός μέτρου (ανάκρουση).

Επέκταση

Ένα τρικ που βοηθάει ακόμα περισσότερο στην κατανόηση του παρεστιγμένου με όγδοο:

Ο δάσκαλος παίζει όγδοα με την πένα εναλλάξ κάτω πάνω, μετρώντας αργά (60bpm). Καθοδηγεί το μαθητή να τον μιμηθεί έως ότου παίζει ο μαθητής και κατευθύνει τη ροή. Καθώς εκτελούν τα όγδοα ο δάσκαλος ομαδοποιεί τα κτυπήματα ανά τέταρτο, μισό και ολόκληρο, λέγοντας ταυτόχρονα με τα κτυπήματα τις ανάλογες φράσεις για να γίνει κατανοητή η ομαδοποίηση. Έπειτα κτυπά την πένα στη θέση του χρόνου κινεί την πένα επάνω και κάτω χωρίς να κτυπήσει και ξανακτυπάει στην 4^η κίνηση προς τα πάνω, λέγοντας ταυτόχρονα τη φράση. Ο δάσκαλος συνεχίζει τα κτυπήματα και τις κούφιες⁴³ (χωρίς κτύπημα) κινήσεις και καθοδηγεί τον μαθητή να μιμηθεί την κίνηση.

Επαναλαμβάνουν όσο χρειαστεί για να κατακτηθεί η γνώση και να γίνονται όλες οι κινήσεις, αλλά μόνο τα κτυπήματα που χρειάζονται.

Η φράση	Τά	α	α	Τά
Όλες οι κινήσεις της πένας	Π	V	Π	V
Μόνο τα κτυπήματα που χρειάζονται	Π	-	-	V

Εικόνα 110: Σχηματική απεικόνιση, για την κατανόηση της ερμηνείας του παρεστιγμένου τέταρτου με τις κινήσεις και τα κτυπήματα της πένας.

The image shows two musical staves in 4/4 time. Above the first staff, the rhythmic pattern Π V Π V Π V Π V Π V Π V is written. The staff contains two measures of music, each starting with a quarter note followed by a dotted quarter note. The first measure is labeled 'Κίνηση χωρίς κτύπημα' and the second is also labeled 'Κίνηση χωρίς κτύπημα'. The second staff shows a similar rhythmic pattern Π V Π V Π V Π V Π V with a single measure of music.

@IoannisManolopoulos2023

Εικόνα 111: Σχηματική απεικόνιση, για την κατανόηση της ερμηνείας του παρεστιγμένου τέταρτου με τις κινήσεις και τα κτυπήματα της πένας, στο πεντάγραμμα.

Επέκταση

Ο δάσκαλος θα δώσει ασκήσεις στη θέση με τέταρτα παρεστιγμένα και όγδοα με ίδια μοτίβα κυκλικά μέχρι να εκτελεί ο μαθητής μόνος του από μνήμης.

⁴³ Βλέπε «Πρακτικές τεχνικές και διδακτικά εργαλεία» κεφάλαιο 5.2.

4.3.7. Τραγούδι «Happy birthday song⁴⁴»

Τυπική διδασκαλία ολόκληρου τραγουδιού με μισά τέταρτα όγδοα. Αρχή μελωδίας με ανάκρουση σε ρυθμό $\frac{3}{4}$ σε 1 οκτάβα και 3 χορδές, με ελλίπες μέτρο (Ρεπερτόριο).

Το τραγούδι των γενεθλίων στα Αγγλικά είναι άλλο ένα πασίγνωστο τραγούδι με το οποίο οι μικροί μαθητές ενθουσιάζονται όταν προσπαθούν να το μάθουν και μετά κάθε φορά που το εκτελούν. Έτσι πέρα από τις νέες γνώσεις τεχνικών και ρυθμικών μοτίβων εμπλουτίζουμε το ρεπερτόριο το οποίο οι μαθητές μπορούν να παίξουν οπουδήποτε. Πρόκειται για τραγούδι σε καινούρια θέση στη μεσαία περιοχή της ταστιέρας (9^ο – 12^ο τάστο) του μπουζουκιού. Για το λόγο αυτό ο δάσκαλος θα υποδείξει τη νέα θέση και τα δάκτυλα που θα πατήσουν τις νότες.

Ακρόαση και παρατήρηση. Εξάσκηση στη θέση και τη δακτυλοθεσία.

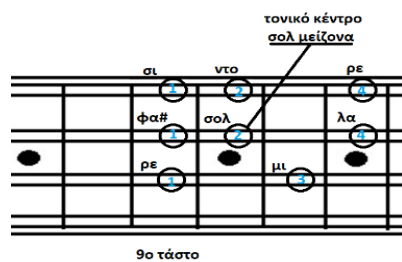
Αφού έχουν κάνει ζέσταμα με ασκήσεις της πέννας και τα τραγούδια των προηγούμενων μαθημάτων ο δάσκαλος τοποθετεί τα δάκτυλα στην 3^η χορδή στις νότες ρε και μι. Πρέπει να υπενθυμίσει τον τρόπο που θα κατέβει χαμηλότερα ο αντίχειρας του χεριού στο μπράτσο για να μπορέσουν τα δάκτυλα να ανέβουν ψηλότερα και να πατήσουν τις νότες τις 3^{ης} χορδής χωρίς να ακουμπάνε στη 2^η και 1^η χορδή. Ο δάσκαλος παίζει τις νότες αργά και δυνατά εναλλάσσοντας το 1^ο με το 3^ο δάκτυλο με χαρακτηριστικές κινήσεις αφήνοντας τον μαθητή να παρατηρεί και να ακούει τις νότες. Κατά τη διάρκεια της εκτέλεσης εξηγεί την τοποθέτηση και παροτρύνει τον μαθητή να βλέπει και την πένα που κτυπά την 3^η χορδή.

Στη συνέχεια παίζει τις νότες τις 2^{ης} χορδής με τα αντίστοιχα δάκτυλα και λέει στο μαθητή τις νότες και τα δάκτυλα. Εξηγεί ότι οι 3 νέες νότες που παίζει συμπληρώνουν με αυτές που έχουν παίζει και τις υπόλοιπες που πρόκειται να παίξουν μια σκάλα η οποία ξεκινάει από το ρε στην 3^η χορδή και εξελίσσεται μέχρι το ρε στην 1^η χορδή στη συγκεκριμένη θέση. Επαναλαμβάνει αρκετές φορές και μετά συνεχίζει με τις υπόλοιπες νότες στην 1^η χορδή.

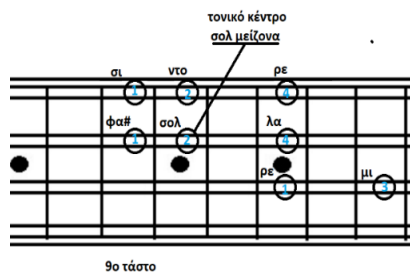

Εικόνα 112: Θέση του τραγουδιού «Happy Birthday song» (Μιξολυδικός από ρε).

⁴⁴ Αμερικάνικη μελωδία από το τραγούδι για μικρά παιδιά, «Good morning to all» των αδελφών Mildred & Patty Hill, του 1912.

Εικόνα 113: Θέση στην ταστιέρα του «Happy Birthday song» για 4χορδο μπουζούκι (Μιξολυδικός από ρε).

Εικόνα 114: Θέση στην ταστιέρα του «Happy Birthday song» για 3χορδο μπουζούκι (Μιξολυδικός από ρε).

Ο δάσκαλος παίζει την κλίμακα από την νέα θέση και ζητά από τον μαθητή να παρατηρήσει τα δάκτυλα καθώς για να επιλέξει όλες τις νότες δεν χρειάζεται να αλλάξει η θέση του χεριού. Όπως έχει αναφερθεί και παραπάνω με την τεχνική «ομαδοποίηση των θέσεων των δακτύλων ανά χορδή» στην τοποθέτηση του χεριού χωρίς καμία μετακίνηση πρέπει να θυμάται ο μαθητής την ομαδοποίηση των δακτύλων:

3^η χορδή : 1^ο, 3^ο
 2^η χορδή 1^ο, 2^ο, 4^ο
 1^η χορδή 1^ο, 2^ο, 4^ο

Εικόνα 115: Ομαδοποίηση των θέσεων των δακτύλων ανά χορδή.

Το 1^ο δάκτυλο βρίσκεται πάντα στο 9^ο διάστημα και τα υπόλοιπα δάκτυλα αλλάζουν όπως στον προηγούμενο πίνακα για οκτάχορδο μπουζούκι ενώ για το τρίχορδο το 1^ο δάκτυλο στην Τρίτη χορδή ξεκινάει από το 10^ο διάστημα και οι υπόλοιπες νότες είναι με το 1^ο δάκτυλο στο 9^ο τάστο. Η γνώση της δακτυλοθεσίας και της κίνησης και τοποθέτησης των δακτύλων θεωρείτε παγιωμένη καθώς η ίδια θέση και η διαδικασία απόκτησης έχει διδαχθεί σε προηγούμενο μάθημα. Ο δάσκαλος ξεκινάει τον παλμό (60bpm) και παίζει από την αρχή το τραγούδι, απαλά και με έκφραση.

Μίμηση

Ο δάσκαλος ζητάει από τον μαθητή να πάρει θέση με το μπουζούκι και να μιμηθεί τις τοποθετήσεις των δακτύλων. Δεν χρειάζεται τέμπο σε αυτή τη φάση γιατί πρέπει πρώτα ο μαθητής να καταφέρει να πατάει τις χορδές και να παράγει καθαρό ήχο. Μπορεί ο δάσκαλος να γυρίσει την ταστιέρα του δικού του μπουζουκιού κάθετα προς τον μαθητή για να του δείξει ακριβώς τη θέση του χεριού και των δακτύλων για να φτάσει γρήγορα στο επιθυμητό αποτέλεσμα. Ξεκινούν τοποθετώντας τα δάκτυλα πρώτα στην 3^η χορδή και παίζοντας εναλλάξ τις νότες κυκλικά. Είναι ευκολότερο για

τον μαθητή να τοποθετήσει και τα δυο δάκτυλα (1^ο και 3^ο) και να ξεκινήσει παίζοντας τη μι με το 3ο δάκτυλο και έπειτα να σηκώνει το δάκτυλο για να παίζει τη ρε.

Όταν κατακτηθεί η γνώση προχωράνε στις 3 νότες της 2^{ης} χορδής με τα τρία δάκτυλα. Τοποθετούν τα δάκτυλα ένα, ένα και παίζουν τις νότες σι, ντο, ρε εναλλάξ. Ο δάσκαλος θα καθοδηγήσει τον μαθητή να πατήσει το 4^ο δάκτυλο στη νότα λα, το 2 στη νότα σολ και το 1^ο στη νότα φα#. Θα κτυπήσει την λα θα σηκώσει το 4^ο δάκτυλο για να παίζει σολ και τέλος θα σηκώσει και το 2^ο δάκτυλο για να παίζει με το 1^ο δάκτυλο την φα#. Τέλος θα παίζουν τις 3 νότες στην 1^η χορδή με τον ίδιο τρόπο.

Σε αυτό το στάδιο θα χρειαστεί να παίζουν όλη την κλίμακα αρκετές φορές για να συνηθίσει ο μαθητής τις εναλλαγές στις χορδές και τα δάκτυλα. Πρόκειται για θέση που ο μαθητής κατέχει την δακτυλοθεσία όμως η θέση της συγκεκριμένης τονικότητας είναι εύκολη γιατί στο 9^ο, 10^ο, 11^ο και 12^ο τάστο οι αποστάσεις είναι μικρότερες. Ο δάσκαλος υπενθυμίζει την ομαδοποίηση των πατημάτων ανά χορδή.

Με αυτή την τεχνική κατά τη διάρκεια της διδασκαλίας παίζουμε την κλίμακα στις 3 χορδές χωρίς να σκεφτόμαστε τις νότες αλλά μόνο τα δάκτυλα καθώς η πένα λειτουργεί περισσότερο «αυτοματοποιημένα» και μπορεί ο μαθητής να επαναλάβει το σχήμα για να παγιωθεί η γνώση της κλίμακας. Εφόσον παγιωθεί η θέση οι εναλλαγές των δακτύλων και τις πένες ο δάσκαλος θα προχωρήσει στην αντιστοίχιση των τάστων με τις νότες. Ο δάσκαλος παίζει τις 6 πρώτες νότες (μέτρα 1-2, εικόνα 116) με έντονες κινήσεις των δακτύλων εστιάζοντας περισσότερο στην καινούρια θέση και τοποθέτηση των δακτύλων. Η πένα παίζει εναλλάξ, κάτω επάνω στα όγδοα και κάτω στα τέταρτα και τα μισά.

Ξεχωρίζει τις 4 πρώτες νότες και τις παίζει κυκλικά. Καθοδηγεί τον μαθητή να τοποθετήσει ταυτόχρονα και τα δυο δάκτυλα 1^ο και 3^ο στη ρε και στη μι της 3^{ης} χορδής και να παίζει κυκλικά το ίδιο μοτίβο αρκετές φορές (μέτρα 1-2). Ο δάσκαλος συνεχίζει να παίζει το υπόλοιπο μοτίβο (μέτρα 2-3) και καθοδηγεί το μαθητή να παίζει το ίδιο όσες φορές χρειαστεί.

Ο μαθητής θα επαναλάβει τα δυο σχήματα μέχρι να πετύχει την καλύτερη τοποθέτηση των δακτύλων και τον απόλυτο συνδυασμό με την πένα. Ο δάσκαλος ξεκινάει να μετράει και μπαίνει στο κομμάτι μέχρι το σολ του 5^{ου} μέτρου. Επαναλαμβάνει αργά αρκετές φορές εξηγώντας το σημείο εισόδου στο τραγούδι (ελλιπές μέτρο), και παροτρύνει τον μαθητή να ακολουθήσει όταν είναι έτοιμος.

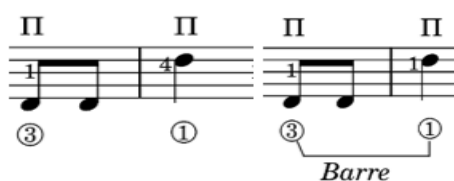

Εικόνα 116: Απόσπασμα από το «Happy Birthday song» για κυκλική επανάληψη.

Θα επαναλάβουν όσες φορές χρειαστεί για να κατακτηθούν οι γνώσεις από τον μαθητή. Αν υπάρχει δυσκολία κατανόησης από τον μαθητή, μπορεί ο δάσκαλος να επανέλθει στις κάρτες. Επαναλαμβάνουν τη διαδικασία μέχρι να «στρώσει» ο μαθητής

τη μελωδία με ωραίο ήχο και σωστό μέτρημα και να παίζει μόνος του από μνήμης. Επαναλαμβάνουν την ίδια διαδικασία για τα επόμενα 4 μέτρα.

Η δυσκολία εδώ είναι στην τοποθέτηση του 4^{ου} δάκτυλου στην ρε της 1^{ης} χορδής μετά την τοποθέτηση του 1^{ου} δάκτυλου στη ρε της 3^{ης} χορδής (εικόνα 117) και για να επιτευχθεί η τοποθέτηση θα χρειαστεί να δουλέψουν λίγο τα 2 όγδοα ρε τις 3^{ης} χορδής με το ένα τέταρτο ρε της 1^{ης} χορδής. Στην περίπτωση του 3χορδου μπουζουκιού αυτό το σχήμα θα εκτελεστεί με μπαρέ (Barre). Το 1^ο δάκτυλο θα πατήσει όλες τις χορδές ταυτόχρονα δηλαδή θα «ξαπλώσει» κάθετα επάνω στις χορδές για να πατήσει από την 3^η χορδή μέχρι την 1^η με την τεχνική μπαρέ. Η τεχνική Barre χρησιμοποιείται πολύ στις συγχορδίες.

Εικόνα 117: 3η χορδή μέχρι την 1η με την τεχνική μπαρέ.

Οι επόμενες νότες σι, σολ, φα# και μι στην 1^η, 2^η και 3^η χορδή (μέτρα 5-6 εικόνα 120) θα χρειαστούν λιγότερη εξάσκηση καθώς είναι τέταρτα βρίσκονται σε γειτονικά τάστα και η τοποθέτηση των δακτύλων δεν απαιτεί «άνοιγμα» όπως οι δυο ρέ στην προηγούμενη φράση.

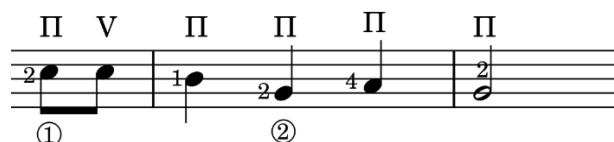
Ωστόσο η δεύτερη γραμμή του κομματιού στο σύνολό της χρειάζεται γρήγορη ανταπόκριση για την τοποθέτηση των δακτύλων και τις αλλαγές χορδών της πέννας γιατί είναι συνεχόμενες σε διαφορετικές χορδές. Αυτή η δυσκολία μειώνετε από ένα πλεονέκτημα που προκύπτει από τη φύση της μελωδίας. Δεν μας ενδιαφέρει τα δάκτυλα να μην ακουμπάνε άλλες χορδές από εκείνες που πατάνε καθώς η κίνηση της μελωδίας είναι κατιούσα και οι νότες εκτελούνται από τις κάτω προς τις επάνω χορδές. Όταν δηλαδή το 1^ο δάκτυλο παίζει την σι στην 1^η χορδή, το 2^ο δάκτυλο θα τοποθετηθεί στη σολ της 2^{ης} χορδής και το 1^ο δάκτυλο στο φα# της 2^{ης} χορδής. Το 3^ο δάκτυλο θα τοποθετηθεί στη μι της 3^{ης} χορδής και το 2^ο δάκτυλο στη ντο της 1^{ης} χορδής (μέτρα 7-9 εικόνα 120) θα απομονώσουν ένα απόσπασμα και θα επιμείνουν στην εξάσκηση, κυκλικά μέχρι να κατακτηθεί η γνώση.

Εικόνα 118: Απόσπασμα από το «Happy Birthday song» για κυκλική επανάληψη.

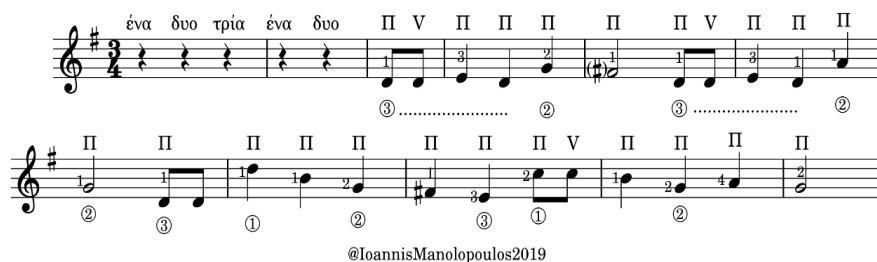
Ο δάσκαλος δείχνει την τοποθέτηση των δακτύλων παίζοντας αργά και καθαρά και ο μαθητής επαναλαμβάνει νότα, νότα μέχρι να κατακτηθεί η γνώση. Ο δάσκαλος προσθέτει την υπόλοιπη μελωδία και παίζει αργά και καθαρά για να παρατηρεί ο μαθητής και να μιμείται τις κινήσεις.

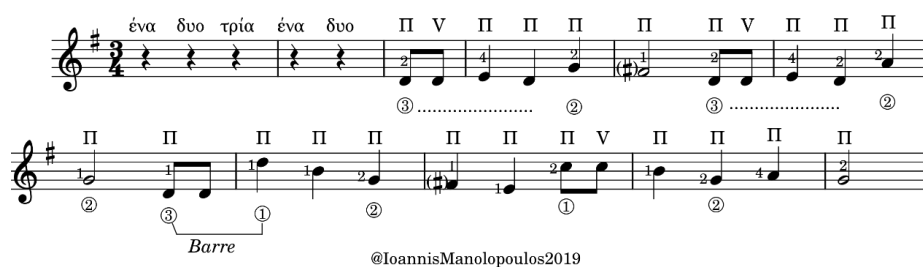

Εικόνα 119: Επόμενο απόσπασμα από το «Happy Birthday song» για κυκλική επανάληψη.

Μόλις ολοκληρωθεί το κομμάτι και κατακτηθεί η γνώση ο μαθητής επαναλαμβάνει όλο το τραγούδι με όλα τα στοιχεία μέχρι να καταφέρει μια συνεχόμενη ροή σε γρηγορότερο τέμπο περίπου μέχρι το τέταρτο στο 60bpm και να παίζει από μνήμης.

Εικόνα 120: Το τραγούδι «Happy Birthday song» στο πεντάγραμμο, για 4χορδο.

Εικόνα 121: Το τραγούδι «Happy Birthday song» στο πεντάγραμμο, για 3χορδο.

Στόχοι της Δραστηριότητας είναι η διεύρυνση του ρεπερτορίου και των μέχρι τώρα γνώσεων σε μεγαλύτερο χώρο και θέσεις της ταστιέρας και η εξάσκηση της μνήμης.

Επέκταση - Πειραματισμός – παιχνίδι

Ο δάσκαλος επαναλαμβάνει τη διαδικασία και αυτή τη φορά τραγουδάει τα λόγια που συνοδεύουν τη μελωδία. Την επόμενη φορά παροτρύνει τον μαθητή να τραγουδήσουν μαζί και επαναλαμβάνουν 2-3 φορές ακόμα. Έπειτα καθοδηγεί τον μαθητή να κτυπάει παλαμάκι σε κάθε παλμό που ο δάσκαλος κτυπάει με το πόδι. Στη συνέχεια να κτυπάει τον πρώτο παλμό δυνατά και τους άλλους δυο απαλά. Όταν καταφέρει ο μαθητής και παίζει το ρυθμικό σχήμα X - - (πούμ - τα- τα), ο δάσκαλος προσαρμόζει τη μελωδία στο μέτρημα του μαθητή το επαναλαμβάνει 2-3 φορές και σταματά. Σκοπός είναι να διασκεδάσουν και ταυτόχρονα ο μαθητής αντιληφθεί την τριμερή μορφή του ρυθμικού σχήματος.

1. Ενώ παίζει ο μαθητής το τραγούδι ο δάσκαλος θα προσπαθήσει σταδιακά να συνοδεύσει με συγχορδίες ή με παράλληλη μελωδία.

2. Θα μεταφέρουν τη θέση με την ίδια δακτυλοθεσία για να παίξουν άλλες κλίμακες στην έκταση της ταστιέρας

Πλέον ο μαθητής έχει παγιώσει κάποια γνώση σχετικά με κλίμακες και την ανάπτυξή τους επάνω στην ταστιέρα καθώς στο παρόν μάθημα έμαθε άλλη μια θέση επάνω σε γνωστή δακτυλοθεσία. Θα χρησιμοποιήσει τη συγκεκριμένη δακτυλοθεσία «Ομαδοποίηση των θέσεων των δακτύλων ανά χορδή και θα προσπαθήσει να βρει άλλες κλίμακες από οποιαδήποτε θέση της 3^{ης} χορδής. Ο δάσκαλος του υποδεικνύει κάποια παραδείγματα και τον παροτρύνει να προσπαθήσει μαζί του.

4.3.8. Τραγούδι «Ήταν ένα μικρό καράβι».

Τυπική διδασκαλία τραγουδιού με μισά, τέταρτα, παρεστιγμένα τέταρτα, όγδοα, παύσεις μισού, τετάρτου και ογδού. Αρχή μελωδίας με ανάκρουση σύζευξη διάρκειας και συγκοπή με προσαγωγή. Ρυθμός 2/4, σε 1 οκτάβα και 3 χορδές με επανάληψη, παράλειψη μέτρου και ελλιπές μέτρο (Ρεπερτόριο).

Συγκοπή με προσαγωγή: Είναι ο όρος με τον οποίο περιγράφεται η μεταβολή του κανονικού τονισμού του μέτρου με χρήση σύζευξης διάρκειας. (Πυργιώτης 2004)

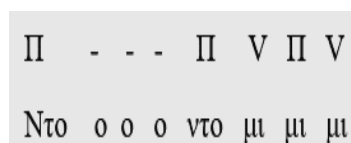

Εικόνα 122: Συγκοπή με σύζευξη διάρκειας.

Το τραγούδι είναι διασκευή με παραδοσιακό στίχο από παραδοσιακή Γαλλική μελωδία. Ο δάσκαλος με τον μαθητή κάνουν ένα σύντομο ζέσταμα με ασκήσεις για τα δάκτυλα και την πένα και παίζουν τραγούδια από προηγούμενα μαθήματα (4-5 λεπτά). Έχουν διδαχθεί όλα τα χαρακτηριστικά και οι τεχνικές που εμπεριέχει το νέο τραγούδι εκτός από την συγκοπή. Για να διδαχθεί η συγκοπή ο δάσκαλος θα ξεκινήσει να μετράει 2/4 σε 80 bpm.

Ακρόαση και Παρατήρηση

Ο δάσκαλος τοποθετεί το 2^ο δάκτυλο στην 2^η χορδή στο 3^ο τάστο στη νότα ντό και το 1^ο δάκτυλο στο 2^ο τάστο στην 1^η χορδή στη νότα μι. Θα ξεκινήσει να παίζει το μοτίβο: ντό ο ο ο / ντο μι μι μι, μισό ντό 1 όγδοο ντο και 3 όγδοα μι με την πένα:

Εικόνα 123: Ρυθμομελωδικό μοτίβο με μέτρηση της πέννας⁴⁵.

Ο δάσκαλος παίζει κυκλικά κάθε φορά από την αρχή και θα ζητήσει από τον μαθητή να παρατηρήσει καλά την δακτυλοθεσία και τις νότες πριν επιχειρήσει να μιμηθεί το μοτίβο. Καθώς παίζει ο δάσκαλος εξηγεί ότι μπορεί να έχει από την αρχή και τα 2 δάκτυλα που αντιστοιχούν στις νότες τοποθετημένα στα τάστα για να

⁴⁵ Βλέπε «Πρακτικές τεχνικές και διδακτικά εργαλεία» κεφάλαιο 5.2.

επικεντρώσει την προσοχή του στην εκτέλεση του μισού με τα όγδοα. Συνεχίζει να παίζει το μοτίβο με χαρακτηριστική κίνηση της πέννας και όταν δεν κτυπάει τις χορδές.

Εικόνα 124: Ρυθμομελωδικό μοτίβο με μέτρηση της πέννας, για την κατανόηση της εισόδου στον παλμό «Ήταν ένα μικρό καράβι»

Στη συνέχεια εξηγεί ότι δεν θα παίζει και το 2^ο κτύπημα του ντο μετά το μισό.

Εικόνα 125: Ρυθμομελωδικό μοτίβο με μέτρηση της πέννας, για την κατανόηση της εισόδου στον παλμό «Ήταν ένα μικρό καράβι»

Έπειτα εξηγεί ότι δεν θα παίζει και το 1^ο κτύπημα του ντο στην αρχή

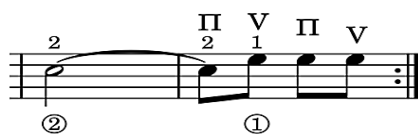

Εικόνα 126: Ρυθμομελωδικό μοτίβο με μέτρηση της πέννας, για την κατανόηση της εισόδου στον παλμό «Ήταν ένα μικρό καράβι»

Συνεχίζει να κινεί την πένα με βάση τον παλμό αλλά κτυπάει μόνο στα σημεία που έχουν καταλήξει. Επαναλαμβάνει αρκετές φορές για να δώσει χρόνο στο μαθητή να παρατηρήσει και να ακούσει το μοτίβο μέσα στο μέτρηση και σταματάει.

Μίμηση

Ο δάσκαλος ξεκινάει να μετράει ξεκινώντας το μοτίβο. Καθοδηγεί τον μαθητή να μιμηθεί τα κτυπήματα στον παλμό και θα του «δώσει χώρο» να πάρει την ροή των κτυπημάτων της πέννας και θα αφήσει λίγο τη ροή να εξελιχθεί για να αφομοιωθεί το μοτίβο επάνω στον παλμό. Ενώ ο μαθητής συνεχίζει να παίζει το μοτίβο στο μέτρηση του δασκάλου ο δάσκαλος, θα αφαιρέσει από τα δικά του κτυπήματα της πέννας το όγδοο που ακολουθεί μετά το μισό ντο και θα κτυπήσει λίγο δυνατότερα το μι με την πένα επάνω στην άρση του χρόνου. Παροτρύνει και καθοδηγεί το μαθητή να μιμηθεί το μοτίβο και σταδιακά αφήνει τη ροή των κτυπημάτων στο μαθητή. Ο μαθητής και ο δάσκαλος συνεχίζουν την επανάληψη του μοτίβου μέχρι να κατακτηθεί η γνώση του ρυθμού και της πέννας και ο μαθητής να εκτελεί μόνος του από μνήμης.

Εικόνα 127: Ρυθμομελωδικό μοτίβο με μέτρηση της πέννας, για την κατανόηση της εισόδου στον παλμό «Ήταν ένα μικρό καράβι».

Εξάσκηση στη θέση και τη δακτυλοθεσία.

Ακρόαση και παρατήρηση

Στη συνέχεια ο δάσκαλος θα ξεκινήσει να μετράει 2/4 σε 80 bpm και επάνω στο μέτρο με το πόδι θα μετρήσει λέγοντας τη γνωστή φράση στον παλμό και θα ξεκινήσει το τραγούδι από την αρχή με τη νότα μι στο 2^ο διάστημα της 1^{ης} χορδής και η πένα θα κτυπήσει προς τα πάνω (άρση) μιας και το πρώτο όγδοο της μελωδίας βρίσκεται στην άρση. Θα παίξει τη μελωδία μέχρι το 5^ο μέτρο την νότα φα και θα επαναλάβει από την αρχή. Όσες φορές εκτελεί την φράση μετράει με χαρακτηριστικό τρόπο και κτυπά την πένα με έμφαση στην άρση.

Εικόνα 128: Ρυθμομελωδικό μοτίβο με μέτρο της πένας, για την κατανόηση της εισόδου στον παλμό «Ήταν ένα μικρό καράβι»

Μίμηση

Θα καθοδηγήσει τον μαθητή να συμμετέχει και θα παίξουν αρκετές φορές έως ότου να πάρει ο μαθητής τη ροή του σχήματος επάνω στο ρυθμό.

Εικόνα 129: Το «Ήταν ένα μικρό καράβι» με μέτρο της πένας, για την κατανόηση της εισόδου στον παλμό.

Σταδιακά θα προχωρήσουν μέχρι το 13^ο μέτρο όπου έχουμε ένα άρπισμα σε μείζονα συγχορδία σε 3 χορδές.

Εικόνα 130: Άρπισμα σε ντο μείζονα.

Εικόνα Νο.129- Ρυθμομελωδικό μοτίβο με μέτρο της πένας.

Ο δάσκαλος θα δώσει λίγο παραπάνω χρόνο στο συγκεκριμένο μοτίβο αφού καθοδηγήσει το μαθητή για τη θέση των δακτύλων και θα επαναλάβουν αρκετές φορές μέχρι να ακούγονται καθαρά όλες οι νότες. Σταδιακά θα ανεβάσουν το τέμπο και θα συνεχίσουν επαναλαμβάνοντας το κομμάτι από την αρχή με σκοπό να φτάσουν περίπου στο τέμπο στο τέταρτο=60 bpm.

Στόχοι της Δραστηριότητας είναι η διεύρυνση των μέχρι τώρα γνώσεων σε μεγαλύτερο χώρο και θέσεις της ταστιέρας. Ο εμπλουτισμός του ρεπερτορίου και η εξάσκηση της μνήμης.

Ήταν ένα μικρό καράβι

παραδοσιακό γαλλικό τραγούδι

IoannisManiopoulos2023

Εικόνα 131: Το τραγούδι «ήταν ένα μικρό καράβι» με όλα τα κτυπήματα της πέννας με έμφαση στην είσοδο στην άρση. Για 3χορδο και 4χορδο μπουζούκι.

Επέκταση

Με αφορμή το άρπισμα στη ντο μείζονα που εμπεριέχει το νέο τραγούδι ο δάσκαλος θα δείξει την άσκηση με αρπισμούς σε 4 μείζονες συγχορδίες ντο, ρε, μι και φα. Με την τεχνική της «ομαδοποίησης ανά χορδή»⁴⁶ ο μαθητής θα απομνημονεύσει τη θέση, τα δάκτυλα και τις αποστάσεις των τάστων. Έπειτα θα μεταφέρει το άρπισμα στα 4^ο, 6^ο, και 7^ο, τάστα αντίστοιχα.

Εικόνα 132: Αρπίσματα σε μείζονες συγχορδίες για 3χορδο.

⁴⁶ Βλέπε «Πρακτικές τεχνικές και διδακτικά εργαλεία» κεφάλαιο 5.1.

C
 τάστα 3ο 2ο 3ο 2ο 5ο 2ο 3ο 2ο
 2 1 1 4 1 2 1
 ② ③ ② ① ② ③
 D
 5ο 4ο 5ο 4ο 7ο 4ο 5ο 4ο
 ② ③ ② ① ② ③
 E
 7ο
 F
 8ο

Εικόνα 133: Αρπίσματα σε μείζονες συγχορδίες για 4χορδο.

άρσης.

4.3.9. Ομαδικό μάθημα.

Το λεγκάτο (Legato). Το Στακάτο (Staccato). Το πιτσικάτο «Pizzicato»

Ο μίστερ «Λεγκάτος» και η Μις «Στακάτη»

Η δεμένη άρθρωση (Legato) έχει σύμβολο την καμπύλη που ονομάζεται σύζευξη προσωδίας και δηλώνει ότι τα φθογγόσημα θα εκτελεστούν συνδεδεμένα με ελάχιστη αύξηση (επιμήκυνση) της διάρκειάς τους. (Πυργιώτης 2004):

9 2 0 0 3 1 0

Εικόνα 134: Σύζευξη προσωδίας, δεμένη άρθρωση Λεγκάτο (Legato)

Η διαχωρισμένη άρθρωση (Staccato) έχει σύμβολο τη στιγμή προσωδίας (.) και δηλώνει ότι τα φθογγόσημα θα εκτελεστούν διαχωρισμένα με ελάχιστη μείωση (βράχυνση) της διάρκειάς τους. (Πυργιώτης 2004):

Εικόνα 135: Στιγμή προσωδίας, διαχωρισμένη άρθρωση στακάτο (Staccato).

Το πιτσικάτο «Pizzicato» Επιτυγχάνεται ακουμπώντας τη βάση του αντίχειρα επάνω στις χορδές.

Ο δάσκαλος θα εξηγήσει, στην περίπτωση της Μις Στακάτη όπου οι νότες θα ξεχωρίζουν και στην περίπτωση του Μίστερ Λεγκάτου που θα παίζονται ενωμένες. Για να γίνει κατανοητή η διαφορά θα παίξουν νότες σε ανοικτές χορδές για τον Μίστερ Λεγκάτο και νότες σε τάστα για τη Μις Στακάτη. Ο δάσκαλος θα παίζει

Ο Μίστερ Λεγκάτος και η Μις Στακάτη

@IoannisManolopoulos2020

Εικόνα 136: Ο Μίστερ Λεγκάτος και η Μις Στακάτη.

και οι μαθητές θα επαναλάβουν με την καθοδήγηση του δασκάλου. Ο δάσκαλος θα ζητήσει από τους μαθητές να χωριστούν σε ομάδες και να φτιάξουν τη δική τους εκδοχή σε όποιες χορδές και διαστήματα θέλουν.

Εφόσον έχει κατακτηθεί η γνώση από όλους τους μαθητές θα παίξουν όλοι μαζί το «ήταν ένα μικρό καράβι» και αυτή τη φορά θα χρησιμοποιήσουν τα λεγκάτο και στακάτο.

Ο δάσκαλος δίνει αργό τέμπο και παροτρύνει τους εμπειρότερους μαθητές να ξεκινήσουν το τραγούδι. Σταδιακά παρατηρεί όλους τους νέους μαθητές και τους ενθαρρύνει να ενσωματωθούν στην ομάδα. Αν χρειαστεί ρίχνει το τέμπο και όταν όλοι οι μαθητές παίζουν σαν μια ομάδα επαναφέρει σταδιακά το τέμπο. Θα κάνουν αρκετές επαναλήψεις ξεκινώντας από την αρχή για να ξεκινούν όλοι μαζί.

Έπειτα θα χωριστούν σε ομάδες, οι λεγκάτοι και οι στακάτοι. Θα παίξουν το απόσπασμα του τραγουδιού που αναλογεί σε κάθε ομάδα όπως σημειώνεται στην παρτιτούρα (Εικόνα Νο.134) με τις διαφορετικές ερμηνείες και στο 3^ο μέρος θα παίξουν όλες οι ομάδες μαζί. Θα ανταλλάξουν ιδιότητες (ομάδες) και θα επαναλάβουν.

Ήταν ένα μικρό καράβι

παραδοσιακό γαλλικό τραγούδι

IoannisManolopoulos2023

Εικόνα 137: Το «Ήταν ένα μικρό καράβι» με, αρθρώσεις, λεγκάτο και στακάτο.

Όταν καταφέρουν όλοι οι μαθητές να παίζουν επάνω στο τέμπο θα μοιράσει «ρόλους» ο σολίστας και οι συνοδεία. Οι μαθητές που θα συνοδεύουν θα παίζουν πιτσικάτο και ο σολίστας δυνατά θα καθοδηγεί την ομάδα.

Ήταν ένα μικρό καράβι

παραδοσιακό γαλλικό τραγούδι

$J = 100$ (Π) *pizz.*

έ-να δυ-ο ές

IoannisManolopoulos2023

Εικόνα 138: Το «Ήταν ένα μικρό καράβι» με, άρθρωση πιτσικάτο.

Στόχοι της Δραστηριότητας είναι το ομαδικό παιχνίδι, η ενσωμάτωση στην ορχήστρα και εκτέλεση με συνοδεία. Ο εμπλουτισμός του ρεπερτορίου και η εξάσκηση της μνήμης.

4.3.10. Εισαγωγή στο μουσικό κείμενο 1η ομάδα φθογγόσημων.

Ολόκληρα, Μισά (και παρεστιγμένα), τέταρτα (και παρεστιγμένα), όγδοα, παύσεις. Παραδείγματα με τραγούδια.

Όπως περιγράφεται στο: «Πρακτικές τεχνικές και διδακτικά εργαλεία» κεφάλαιο 5.5.

Ασκήσεις για ανάγνωση φθογγόσημων στο πεντάγραμμο

Π Παλμός: 1, 2, 3, 4 Παλμός: 1, 2, 3, 4 Παλμός: 1, 2, 3, 4

@IoannisManolopoulou2019

Εικόνα 139: Ασκήσεις για την ανάγνωση φθογγόσημων στο πεντάγραμμο.

ρε ανοικτή

1η χορδή ρε
2η χορδή λα
3η χορδή ρε ή φα
4η χορδή ντο

Λα μείζονα απο 2η χορδή ανοικτή με ολόκληρα

35

Λα μείζονα απο 2η χορδή ανοικτή με μισά

37

@IoannisManolopoulos2019

Εικόνα 140: Ανάγνωση φθογγόσημων, σε γνωστή θέση και κλίμακα.

2^η Χορδή: 0, 1^ο, 3^ο

1^η Χορδή: 0, 1^ο, 1^ο, 2^ο, 4^ο

Ομαδοποίηση δακτύλων ανα χορδή

Λα μείζονα απο 2η χορδή ανοικτή με τέταρτα

41

Λα μείζονα απο 2η χορδή ανοικτή με όγδοα

45

@IoannisManolopoulos2019

Εικόνα 141: Ανάγνωση φθογγόσημων, σε γνωστή θέση και κλίμακα, με χρήση και της ομαδοποίησης δακτύλων ανά χορδή.

Στόχοι της Δραστηριότητας είναι η κατανόηση του πενταγράμμου και των θέσεων των φθόγγων του μπουζουκιού στο πεντάγραμμο.

4.3.11 Εισαγωγή στο μουσικό κείμενο 2η ομάδα φθογγόσημων.

Όγδοα παρεστιγμένα, δέκατα έκτα, τρίηχα(τρίλια), τρέμολο. 3η ομάδα: Σημεία επανάληψης, άρθρωσης, παρτιτούρα για περισσότερα όργανα. Παραδείγματα με τραγούδια.

Αρπίσματα σε μείζονες και ελάσσονες συγχορδίες σε τρεις και 4 χορδές. Ασκήσεις τεχνικής και εκγύμνασης, των δακτύλων και της πέννας. Βαθμίδες της κλίμακας. Αρπίσματα με τρίηχα ογδού.

Στόχοι της Δραστηριότητας είναι η κατανόηση του πενταγράμμου και των πληροφοριών του και η σχηματοποίηση των ρυθμομελωδικών δομών στο μουσικό κείμενο.

Δε ρωτώ ποια είσαι

45άρια 1966. Ερμηνευτές:Χαρούλα Λαμπράκη, Δημήτρης ευσταθίου

Βασίλης Τσιτσάνης

Βασίλης Τσιτσάνης

@IoannisManolopoulos2022

Εικόνα 142: Παράδειγμα τραγουδιού για την εξάσκηση των όγδων παρεστιγμένων. «Δε ρωτώ ποια είσαι» του Βασίλη Τσιτσάνη.

4.4. 4^η Διδακτική ενότητα. Μακροσκελής ρυθμομελωδικές δομές.

4.4.1. Τραγούδι «Τα ψέματα»

Τυπική διδασκαλία τραγουδιού με τέταρτα παρεστιγμένα, τέταρτα και όγδοα. Αρχή μελωδίας με ανάκρουση. Σε ρυθμό 2/4 σε 1 οκτάβα και σε 3 χορδές, με ελλιπές μέτρο. Σε καινούργια θέση της ταστιέρας. Λα μείζονα (Ρεπερτόριο).

Πρόκειται για τραγούδι σε καινούργια θέση στη μεσαία περιοχή της ταστιέρας του μπουζουκιού. Για το λόγο αυτό ο δάσκαλος θα υποδείξει τη νέα θέση και τα δάκτυλα με τα οποία θα πατήσουν τις νότες. Η δακτυλοθεσία είναι ίδια με την κλίμακα που διδάχθηκε σε προηγούμενη διδακτική ενότητα αλλά από το 4^ο τάστο τις 3^{ης} χορδής μέχρι το 7^ο τάστο της 1^{ης} χορδής. Θεωρείτε παγιωμένη η γνώση της δακτυλοθεσίας. Θα χρειαστεί κάποιες επαναλήψεις με τις υποδείξεις του δασκάλου για να εξοικειωθεί ο μαθητής με τα μεγαλύτερα τάστα. Η εισαγωγή της μελωδίας στην άρση επίσης θεωρείτε παγιωμένη γνώση αλλά σε αυτό το μάθημα θα δουλέψουν λίγο την είσοδο στην άρση του τελευταίου ογδού του μέτρου.

Μετά από ζέσταμα στη σκάλα μείζονα σε 3 χορδές και μια μικρή επανάληψη κάποιων τραγουδιών θα ξεκινήσουν το νέο τραγούδι. Ο δάσκαλος θα ζητήσει από τον μαθητή να μεταφέρει την ίδια δακτυλοθεσία της κλίμακας που διδάχθηκε και παίζει από το 9^ο διάστημα της 3^{ης} χορδής στο 4^ο διάστημα της ίδιας χορδής. Με τη μέθοδο ομαδοποίηση των θέσεων των δακτύλων ανά χορδή στην τοποθέτηση του χεριού χωρίς καμία μετακίνηση, πρέπει να θυμάται ο μαθητής την ομαδοποίηση των δακτύλων. Έτσι εφαρμόζοντας την ίδια δακτυλοθεσία θα παίξει εύκολα τη νέα θέση.

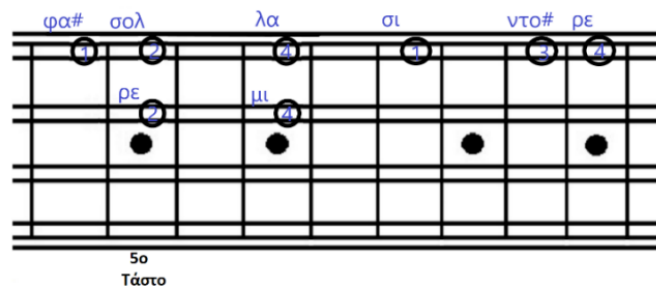
Ακρόαση και παρατήρηση

Έπειτα ο δάσκαλος μετρώντας με το πόδι (60bpm) θα πει τη γνωστή πλέον φράση και θα ξεκινήσει να παίζει το νέο τραγούδι αργά και καθαρά και θα υποβάλει το μαθητή σε ακρόαση και παρατήρηση του νέου τραγουδιού με την είσοδο στην άρση.

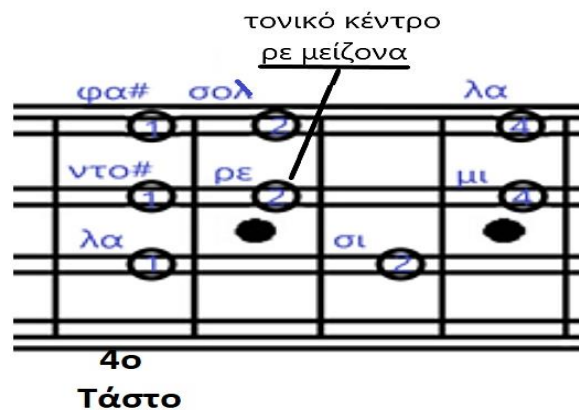
Ανάκρουση, είναι ο όρος με τον οποίο περιγράφεται η εισαγωγή μιας μελωδίας σε ασθενές μέρος του παλμού και όχι σε ισχυρό. Ξεκινάει σε ασθενές του προηγούμενου μέτρου, το οποίο δεν είναι ολόκληρο μέτρο γι' αυτό το λόγο ονομάζεται «ελλιπές μέτρο» και συνήθως στο τελευταίο μέτρο του κομματιού συμπληρώνεται το υπόλοιπο του μέτρου (Πυργιώτης, 2004).

Πειραματισμός

Μετά από 2-3 επαναλήψεις, ο δάσκαλος μπορεί να τραγουδάει και το στίχο και να παροτρύνει τον μαθητή να τραγουδήσουν μαζί. Καθώς τραγουδάνε ο δάσκαλος μπορεί να συνοδεύει το τραγούδι με συγχορδίες και στην αρχή να φωνάζει λίγο περισσότερο τη μελωδία και σταδιακά να την «αφήσει» στο μαθητή. Μπορεί να έχει τους στίχους του τραγουδιού στο αναλόγιο.

Εικόνα 143: Η δακτυλοθεσία στην ταστιέρα «Τα ψέματα», κοινή για 3χορδο και 4χορδο..

Εικόνα 144: Θέση του τραγουδιού στην ταστιέρα για 4χορδο μπουζούκι(Μιζολυδικός από λα).

Τα ψέματα (βασιτισέλο βασιτισό)

Θέση φθόγγων στην ταστιέρα 1^η εκδοχή για 3χορδο και 4χορδο

Θέση φθόγγων στην ταστιέρα 2^η εκδοχή για 4χορδο

Θέση φθόγγων στην ταστιέρα 2^η εκδοχή για 3χορδο

Κύρια θέση 5 φθόγγι Pe μείζονα

Εικόνα 145: Θέσεις του τραγουδιού «Τα ψέματα» στο πεντάγραμμα και στην ταστιέρα, για 3χορδο και 4χορδο μπουζούκι.

Ακρόαση και παρατήρηση

Ο δάσκαλος ξεκινάει το μέτρημα και παίζει από την αρχή το τραγούδι μέχρι το όγδοο μέτρο αργά και καθαρά με χαρακτηριστικές κινήσεις των δακτύλων στις εναλλαγές τοποθέτησης και στις κινήσεις της πέννας. Παίζει το απόσπασμα και επαναλαμβάνει κυκλικά μέχρι το μέτρο 8 αρκετές φορές.

Η δυσκολία στη θέση και τη δακτυλοθεσία είναι στο 3^ο μέτρο όπου έχουμε όγδοα συνεχόμενα και εναλλάσσονται τα δάκτυλα σε τάστα και χορδές και η πένα Π, V, Π, V, Π. Για το λόγο αυτό ο δάσκαλος θα εστιάσει στο μοτίβο τεσσάρων ογδών και ενός τετάρτου (εικόνα 146) και θα το παίζει κυκλικά πολλές φορές ξεκινώντας με αργό τέμπο μέχρι ο μαθητής να παρατηρήσει όλες τις κινήσεις των δακτύλων και της πέννας.

Εικόνα 146: Μοτίβο πέννας με 4 όγδοα και 1 τέταρτο, «Τα ψέματα»

Μίμηση

Μετρώντας το τέμπο ο δάσκαλος ξεκινάει να μετράει και παίζει το τρίτο και την αρχή του τέταρτου μέτρου κυκλικά σαν ένα μοτίβο κάνοντας χαρακτηριστικά τις κινήσεις της πέννας και την τοποθέτηση των δακτύλων. Παροτρύνει τον μαθητή να μιμηθεί το μοτίβο. Παίζουν αρκετές φορές και ο δάσκαλος καθοδηγεί την ροή και τις κινήσεις μέχρι να κατανοηθούν από τον μαθητή και έπειτα αφήνει τη ροή στο μαθητή. Επαναλαμβάνει αρκετές φορές ο μαθητής μόνος του με την καθοδήγηση του ρυθμού από το δάσκαλο μέχρι να «στρώσει» η μελωδία και οι τοποθετήσεις των δακτύλων στο μέτρημα.

Μετρώντας το τέμπο ο δάσκαλος ξεκινάει να μετράει και παίζει τα τρία πρώτα μέτρα κανονικά στο μέτρημα με άρση της 1^{ης} νότας λα.

Εικόνα 147: Τα 3 πρώτα μέτρα με την πένα στο μοτίβο «Τα ψέματα».

Επαναλαμβάνει την ίδια διαδικασία αρκετές φορές δίνοντας έμφαση στις κινήσεις τις πένα στο μέτρημα. Παροτρύνει τον μαθητή να μιμηθεί το μοτίβο. Παίζουν αρκετές φορές και ο δάσκαλος καθοδηγεί την ροή και τις κινήσεις μέχρι να κατανοηθούν από τον μαθητή και έπειτα αφήνει τη ροή στο μαθητή. Επαναλαμβάνει αρκετές φορές ο μαθητής μόνος του με την καθοδήγηση του ρυθμού από τον δάσκαλο μέχρι να «στρώσει» η μελωδία και οι τοποθετήσεις των δακτύλων στο μέτρημα.

Ο δάσκαλος καθορίζει νέο κυκλικό ρυθμομελωδικό μοτίβο μέχρι το 5^ο μέτρο και παροτρύνει τον μαθητή να επαναλάβουν τη διαδικασία.

Εικόνα 148: Ρυθμομελωδικό Μοτίβο μέχρι το 5ο μέτρο, «Τα ψέματα».

Ο δάσκαλος καθορίζει νέο κυκλικό ρυθμομελωδικό μοτίβο, μέτρα 9-12 και παροτρύνει τον μαθητή να επαναλάβουν τη διαδικασία.

Εικόνα 149: Μέτρα 9-12, «Τα ψέματα».

Η μικρότερη και τελευταία δυσκολία στο τραγούδι, είναι στα μέτρα 11-12, στις νότες σολ, φα#, μι.

Εικόνα 150: Μέτρα 11-12 «Τα ψέματα».

Μετά τις νότες σολ και φα# στην 1^η χορδή, με το 2^ο και 1^ο δάκτυλο αντίστοιχα, πρέπει να τοποθετηθεί το 4^ο δάκτυλο στη νότα μι στη 2^η χορδή. Για το λόγο αυτό θα δουλέψουν επαναλαμβανόμενα το συγκεκριμένο σημείο, μέχρι να κατακτηθεί η γνώση.

Εφόσον ο μαθητής έχει διδαχθεί όλα τα σημεία της θέσης και τις τοποθετήσεις των δακτύλων θα επαναλάβει αρκετές φορές όλο το τραγούδι με την ρυθμική καθοδήγηση του δασκάλου μέχρι να παγιωθεί η γνώση από τον μαθητή, για το σύνολο του τραγουδιού και να εκτελεί από μνήμης.

Εικόνα 151: Το τραγούδι «Τα ψέματα», σε πεντάγραμμα, με επισήμανση της πέννας και της εισόδου της μελωδίας για 3χορδο και 4χορδο.

Στόχοι της Δραστηριότητας είναι η διεύρυνση του ρεπερτορίου με μεγαλύτερα και απαιτητικά τραγούδια και η περαιτέρω εξάσκηση όλων των γνώσεων καθώς και η εξάσκηση εκτέλεσης από το μουσικό κείμενο.

Επέκταση

Ο δάσκαλος θα δείξει το τραγούδι με όγδοα σε κάθε παλμό για περαιτέρω εξάσκηση.

Τα ψέματα με όγδοα

@IoannisManolopoulos2023

Εικόνα 152: Τα ψέματα με όγδοα.

4.4.2. Τραγούδι «Κάλαντα Χριστουγέννων»

Τυπική διδασκαλία τραγουδιού σε μια οκτάβα, με μισά, τέταρτα, όγδοα, τέταρτο παρεστιγμένο, σε 3 χορδές. Ελλιπές μέτρο. Ντο μείζονα 2/4 (Ρεπερτόριο).

Τα περισσότερα παιδιά γνωρίζουν τα κάλαντα και πολλά από αυτά από μικρή ηλικία τα έχουν τραγουδήσει τα Χριστούγεννα επειδή συνδέονται με το έθιμο της παραμονής των Χριστουγέννων να λένε τα κάλαντα και να μαζεύουν χρήματα. Έτσι θεωρούμε ότι είναι αρκετά εξοικειωμένα στο άκουσμα της μελωδίας.

Η θέση που εκτελείται το τραγούδι είναι γνώριμη καθώς είναι η Τρίτη φορά που την συναντάμε.

1η κύρια θέση, σολ απο 2η χορδή 10ο Τάστο

2η κύρια θέση, ρε απο 3η χορδή 9ο Τάστο

Συνδετική θέση

Εικόνα 153: Οι θέσεις του τραγουδιού «Κάλαντα Χριστουγέννων».

Λίγη εξάσκηση στις θέσεις και στη σύνδεση μεταξύ τους για ζέσταμα και επανάληψη κάποια προηγούμενα τραγούδια και ασκήσεις.

Ακρόαση και παρατήρηση.

Πειραματισμός – παιχνίδι.

Ο δάσκαλος αρχίζει να μετράει τον παλμό και παίζει όλη τη μελωδία 1-2 φορές και μετά συνεχίζει τραγουδώντας και το στίχο. Ο δάσκαλος προτρέπει τον μαθητή να παίζει το τρίγωνο που έχει από την αρχή στο αναλόγιο. Ενώ ο δάσκαλος μετράει τον παλμό λέει στο μαθητή να κτυπάει το τρίγωνο όπως νομίζει για να συνοδεύει τη μελωδία και το στίχο που θα ερμηνεύει ο δάσκαλος. Ιδανικά, εφόσον ο μαθητής έχει τη μέχρι τώρα εκπαίδευση του παλμού θα πρέπει να κτυπάει το καμπανάκι στα όγδοα του παλμού λόγω της διμερούς ανάλυσης. Το πιθανότερο είναι να παρασυρθεί από τον παλμό και να κτυπάει σε τέταρτα. Ο δάσκαλος παίζει κυκλικά όσες φορές χρειαστεί προκειμένου ο μαθητής να συντονιστεί και να ακολουθεί με όποιο τρόπο μπορεί αρκεί να είναι «μέσα στον παλμό».

Ο δάσκαλος θα σταματήσει και θα εξηγήσει στο μαθητή τον τρόπο να κτυπήσει το καμπανάκι με δέκατα έκτα. 4 κτυπήματα ανά παλμό 2 κτυπήματα στη θέση του χρόνου και 2 κτυπήματα στην άρση.

Έ	-	να	δυ	-	ο
↓↑		↓↑	↓↑		↓↑

Εικόνα 154: Σχηματική απεικόνιση, δέκατα έκτα στον παλμό.

Ο δάσκαλος ξεκινάει να μετράει τον παλμό με το πόδι αργά σε σχέση με την αρχή κτυπάει το στυλό στο τραπέζι σε δέκατα έκτα και παροτρύνει το μαθητή να κτυπήσει το καμπανάκι με τη ροή των κτυπημάτων. Όταν ο μαθητής καταφέρει να έχει μια ροή

ο δάσκαλος σταματάει τα κτυπήματα στο τραπέζι συνεχίζει να μετράει τους παλμούς και ξεκινάει πάλι να παίζει τα κάλαντα. Θα επαναλάβουν την διαδικασία έως ότου καταφέρει ο μαθητής να συνοδεύει το δάσκαλο που θα μετράει τους παλμούς, θα παίζει τη μελωδία με το μπουζούκι και θα τραγουδάει το στίχο ανεβάζοντας σταδιακά το τέμπο μέχρι το τέταρτο περίπου στο 80bpm.

Ακρόαση- παρατήρηση – μίμηση.

Ο δάσκαλος αρχίζει το μέτρημα και λέγοντας τη χαρακτηριστική φράση «έ-να δυ-ο ες» (εικόνα 155) ξεκινάει τη μελωδία μέχρι το 1^ο όγδοο σολ. Είσοδο στο 2^ο όγδοο του παλμού.

Εικόνα 155: Η 1η και 2η φράση, με επισήμανση δακτύλων και χορδών, «Κάλαντα Χριστουγέννων».

Επαναλαμβάνει 2-3 φορές δίνοντας έμφαση στα τάστα, τα δάκτυλα και την πένα με τις χαρακτηριστικές «έντονες κινήσεις» για να παρατηρήσει την τοποθέτηση και τη ροή ο μαθητής. Προτρέπει τον μαθητή να ξεκινήσουν μαζί.

Μίμηση

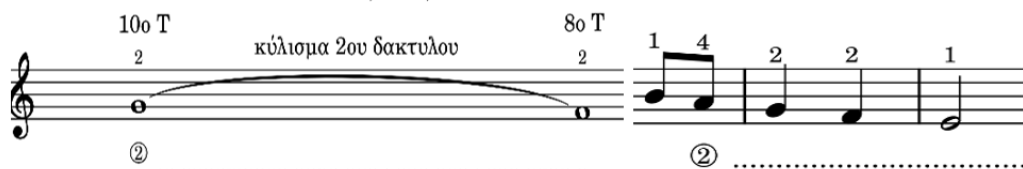
Μέτρημα του δασκάλου και αρχίζουν. Θα επαναλάβουν όσες φορές χρειαστεί για να παίζεται από μνήμης η μελωδία. Ο δάσκαλος δίνει έμφαση στη φορά της πέννας στην άρση του 1^{ου} παλμού στο σολ και επαναλαμβάνουν τις τέσσερις πρώτες νότες κυκλικά για να κατανοηθεί από τον μαθητή η ρυθμική κατανομή και μετά η μελωδία με την τοποθέτηση των δακτύλων.

Εικόνα 156: Το μοτίβο για την είσοδο στην άρση. «Κάλαντα Χριστουγέννων».

Συνεχίζουν στα μέτρα 3-4. Στο 3^ο μέτρο έχουμε αλλαγή της θέσης με κύλισμα του 2^{ου} δακτύλου από τη σολ στη φα.

Συνδετική θέση

Εικόνα 157: Το κύλισμα του δακτύλου για την αλλαγή θέσης. «Κάλαντα Χριστουγέννων».

Ο δάσκαλος προχωράει παρακάτω παίζοντας μέχρι το μέτρο 8. Η δυσκολία εδώ είναι το όγδοο ρε μετά το τέταρτο παρεστιγμένο ρε. Θα πρέπει να επαναλάβουν αρκετές

φορές τη φράση από το όγδοο ρε στην 3^η χορδή μέχρι το μεθεπόμενο μέτρο το σολ στη 2^η χορδή: Ρε μι φα σολ λα α σο ολ (εικόνα 158) ή φράση πρέπει να παίζεται μεμιάς και ομοιόμορφα παρόλο που χρειάζεται τοποθετήσεις στις 3 πρώτες χορδές και όλα τα δάκτυλα. Θα χρειαστούν πολλές επαναλήψεις με αργό μέτρημα και σταδιακά θα ανεβάσουν μέχρι να κατακτηθεί η γνώση από τον μαθητή και να εκτελεί μόνος από μνήμης.

Εικόνα 158: Φράση με σύνθετη δακτυλοθεσία σε 3 χορδές «Κάλαντα Χριστουγέννων».

Η μελωδία επαναλαμβάνεται όλη μαζί όσες φορές χρειαστεί για να συμπληρώσει το στίχο.

Κάλαντα Χριστουγέννων

Πανελλήνια

@IoannisManolopoulos2019

Εικόνα 159: Τα «Κάλαντα Χριστουγέννων» στο πεντάγραμμα, με επισήμανση δακτύλων και χορδών.

Στόχοι της Δραστηριότητας είναι η διεύρυνση του ρεπερτορίου με μεγαλύτερα και απαιτητικά τραγούδια. Μετά την καλή εκτέλεση του τραγουδιού ο μαθητής να καταφέρει να παίζει συμμετέχοντας σε ομάδα παιδιών που θα παίζουν και θα τραγουδούν τα κάλαντα.

Επέκταση: Ο δάσκαλος θα δείξει τα κάλαντα με όγδοα σε κάθε παλμό για περισσότερη εξάσκηση και κατανόηση της θέσης και των εναλλαγών των δακτύλων..

4.4.3. Τραγούδι «Κάλαντα πρωτοχρονιάς»

Τυπική διδασκαλία τραγουδιού με μισά, τέταρτα, τέταρτο παρεστιγμένο όγδοα, συγκοπή και ελλιπές μέτρο σε μια οκτάβα σε 2 χορδές. Ρυθμός 2/4 και ελλιπές μέτρο. Λα ελάσσονα. Η 1^η ελάσσονα κλίμακα. Κοινή εκδοχή για 3χορδο και 4χορδο μπουζούκι (Ρεπερτόριο).

Άλλη μια γνωστή και οικεία μελωδία που τα παιδιά είναι εξοικειωμένα στο άκουσμα της. Η θέση που εκτελείτε το τραγούδι είναι γνώριμη καθώς την έχουμε δουλέψει σε άλλα τραγούδια. Η διαφορά σε αυτήν την περίπτωση είναι ότι αλλάζουν κάποιες τοποθετήσεις δακτύλων καθώς πρόκειται για ελάσσονα σκάλα ενώ μέχρι τώρα έχουμε δει σε αυτή τη θέση μείζονα και Μιζολυδικό.

Κάλαντα Πρωτοχρονιάς

Πανελλήνια
για 3χορδο & 4χορδο

@icamnisManolopoulos2018

Εικόνα 160: Το τραγούδι «Κάλαντα πρωτοχρονιάς» για 3χορδο και 4χορδο, με επισήμανση, πένας, δακτύλων και χορδών στο πεντάγραμμο.

Ακρόαση πειραματισμός - παιχνίδι

Ο μαθητής κάνει λίγο ζέσταμα με προηγούμενα τραγούδια και ασκήσεις. Ο δάσκαλος αρχίζει να παίζει τη μελωδία τραγουδώντας το στίχο και παρακινεί τον μαθητή να τραγουδήσουν μαζί. Επαναλαμβάνουν 2 φορές το στίχο και σταματούν. Θα χρειαστεί να υπάρχει στο αναλόγιο σελίδα με το στίχο.

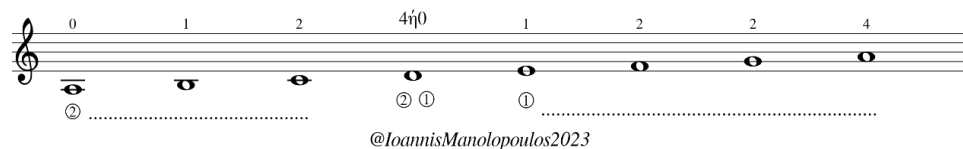
Ακρόαση και παρατήρηση.

Ο δάσκαλος παίζει την κλίμακα κυκλικά (ανιούσα-κατιούσα), λα ελάσσονα αργά και σταθερά σε ένα υπονοούμενο τέμπο χωρίς να μετράει. Προσφωνεί τις χορδές και τα δάκτυλα που πρόκειται να παίζει. Δίνει χρόνο στο μαθητή να ακούσει τον ελάσσονα τρόπο και να παρατηρήσει τις τοποθετήσεις των δακτύλων στις χορδές.

Μίμηση

Ο δάσκαλος παρακινεί τον μαθητή να πάρει θέση και να παίξουν μαζί τη νέα κλίμακα. Πρώτα στη 2^η χορδή ανοικτή λα, σι, ντο ρε, (εικόνα 161) επαναλαμβάνουν 3-4 φορές τις νότες. Προχωράνε στις επόμενες μι, φα, σολ, λα (εικόνα 161) και ο δάσκαλος υπενθυμίζει το σύρσιμο του 2^{ου} δάκτυλου από τη φα στη σολ. Παίζουν αρκετές φορές κυκλικά ανιούσα και κατιούσα κλίμακα και επαναλαμβάνουν από την αρχή όσες φορές χρειαστεί για να κατακτηθεί η νέα θέση και οι τοποθετήσεις των δακτύλων από τον μαθητή.

Η λα ελάσσονα απο 2η χορδή ανοικτή
κοινή για 3χορδο και 4χορδο μπουζούκι

@IoannisManolopoulos2023

Εικόνα 161: Η θέση του «Κάλαντα πρωτοχρονιάς». Λα ελάσσονα από 2η χορδή ανοικτή, για 3χορδο και 4χορδο μπουζούκι.

Ακρόαση- παρατήρηση – μίμηση.

Ο δάσκαλος αρχίζει το μέτρημα και λέγοντας τη χαρακτηριστική φράση «έ-να δυ-ο ες» ξεκινάει τη μελωδία στην άρση του 1^{ου} παλμού (2^ο όγδοο) και παίζει μέχρι το 1^ο μισό λα. Επαναλαμβάνει 3-4 φορές με χαρακτηριστικές κινήσεις της πέννας και τις τοποθέτησης των δακτύλων. Για να κάνει ευκολότερη την εκτέλεση, ο δάσκαλος θα παίξει τη νότα ρε στην 1^η χορδή ανοικτή και όχι στο 5^ο διάστημα της 2^{ης} χορδής. Έτσι μέχρι το μέτρο 10, θα χρησιμοποιήσουν μόνο τα 2 δάκτυλα του αριστερού (1 και 2).

Μίμηση

Ο δάσκαλος παροτρύνει και καθοδηγεί τον μαθητή να μιμηθεί το μελωδικό μοτίβο επάνω στο μέτρημα. Θα επαναλάβουν από την αρχή όσες φορές χρειαστεί κυκλικά με το μέτρημα του δασκάλου σε αργό τέμπο, μέχρι να καταφέρει ο μαθητής να παίζει όλη τη φράση από μνήμης. Προχωρούν στην επόμενη φράση που είναι ίδια με την πρώτη αλλά πρέπει ο δάσκαλος να δώσει λίγο χρόνο στη σύνδεση των φράσεων (4 και 5 μέτρα). Ο δάσκαλος συνεχίζει να μετράει τον παλμό και όταν φτάσει στο λά του 4^{ου} μέτρου λέει και τη φράση: έ-να δυ-ο και παίζει το λα στην άρση του 1^{ου} παλμού (εικόνα 162), εξηγώντας ενδιάμεσα στις επαναλήψεις για το τι ακριβώς πρέπει να πετύχουν.

Λα	α	α	α	α	μι	μι	μι
Έ - να	δυ - ο	έν - α	δυ - ο				
↓	↑	↓	↑	↓	↑	↓	↑

Εικόνα 162: Μέτρημα του παλμού με κίνηση του ποδιού.

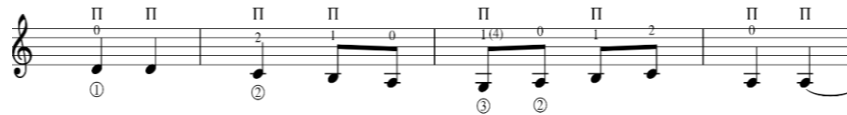
Επαναλαμβάνουν κυκλικά και ο δάσκαλος μετράει λέγοντας τη φράση: έ-να δυ-ο και (μι) στην είσοδο κάθε φορά που ξεκινούν απ' την αρχή και στη μετάβαση στη 2^η φράση μέχρι ο μαθητής να παίζει τη μελωδία από την αρχή μόνο με το μέτρημα του δασκάλου χωρίς τις φράσεις (εικόνα 160).

Ο δάσκαλος παίζει από το μέτρο 11 μέχρι το 14 την επόμενη φράση συνεχίζοντας να μετράει τον παλμό και τοποθετεί επιδεικτικά τα δάκτυλα στα τάστα κινώντας έντονα την πένα, εναλλάξ (κάτω, πάνω).

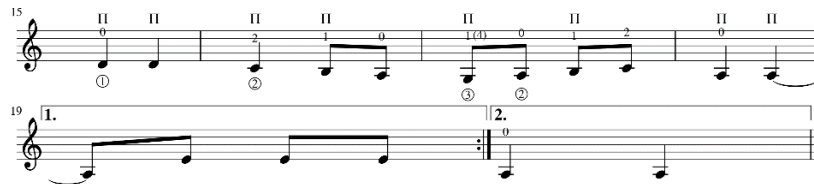
Εικόνα 163: Μέτρα 9-12 με επισήμανση των δακτύλων, των χορδών και της πέννας, για την κατανόηση της μελωδίας με τον παλμό. «Κάλαντα πρωτοχρονιάς».

Στο 12^ο μέτρο ο δάσκαλος θα δώσει λίγο χρόνο για επαναλήψεις για να εκτελεστεί το παρεστιγμένο τέταρτο με το όγδοο. Θα επαναλάβουν αρκετές φορές μέχρι το 14^ο μέτρο και θα προχωρήσουν στα μέτρα 15 μέχρι τέλος

Εικόνα 164: Μέτρα 13-16 με επισήμανση των δακτύλων, των χορδών και της πέννας, για την κατανόηση της μελωδίας με τον παλμό. «Κάλαντα πρωτοχρονιάς»

Ο δάσκαλος θα ξεχωρίσει τη φράση με τα όγδοα από το 2^ο μισό του 16^{ου} μέτρου μέχρι το 1ο λα του 18^{ου}: σι λα σολ λα σι ντο λα α λα α.

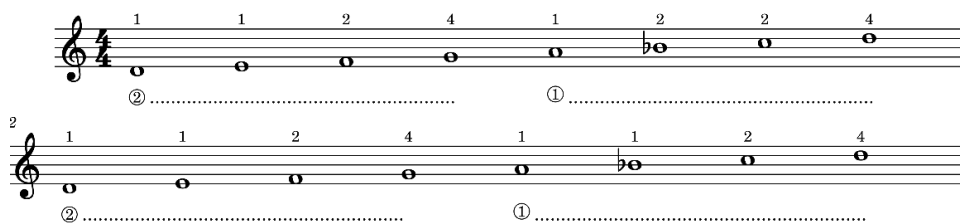
Εικόνα 165: απόσπασμα του «κάλαντα πρωτοχρονιάς».

Επαναλαμβάνουν τη φράση με το μέτρημα του δασκάλου. Σταδιακά ο δάσκαλος ανεβάζει το τέμπο για να επιτευχθεί η ερμηνεία των όγδων μεταξύ των 2 χορδών. Όταν ο μαθητής παίζει τη φράση και όλη την τελευταία γραμμή ξεκινούν από την αρχή να παίζουν όλα τα μέρη για να «βγει η ερμηνεία», η ταχύτητα και οι φράσεις ολόκληρου του τραγουδιού.

Στόχοι της Δραστηριότητας είναι η διεύρυνση του ρεπερτορίου με μεγαλύτερα και απαιτητικά τραγούδια. Η κατανόηση της ελάσσονας κλίμακας στις θέσεις της ταστιέρας. Μετά την καλή εκτέλεση του τραγουδιού ο μαθητής να καταφέρει να παίζει συμμετέχοντας σε ομάδα παιδιών που θα παίζουν και θα τραγουδούν τα κάλαντα.

Επέκταση - πειραματισμός.

Ο δάσκαλος θα δώσει τα κάλαντα με όγδοα σε κάθε παλμό για περισσότερη εξάσκηση και κατανόηση της θέσης και των εναλλαγών των δακτύλων. Η δακτυλοθεσία για την ελάσσονα κλίμακα σε άλλες τονικότητες (θέσεις).

Εικόνα 166: Η ελάσσονα κλίμακα, σε δυο χορδές και οι δακτυλοθεσίες της

4.4.4. Τραγούδι «Τρίγωνα κάλαντα».

Τυπική διδασκαλία τραγουδιού σε ρυθμό 2/4, σε 1 & ½ οκτάβα και σε όλες τις χορδές, με ελλειπές μέτρο, με μισά, τέταρτα, όγδοα και δέκατα έκτα (Ρεπερτόριο).

Στην ίδια θέση με το προηγούμενο τραγούδι στη μεσαία περιοχή της ταστιέρας στη Θέση ντο από 3^η χορδή, 7^ο διάστημα.

Πρόκειται για ένα από τα δημοφιλέστερα Χριστουγεννιάτικα τραγούδια που εκτελείται στην ίδια κλίμακα και θέση με τα «Κάλαντα πρωτοχρονιάς» που διδάχθηκε στο προηγούμενο μάθημα. Το συγκεκριμένο τραγούδι αρέσει πολύ στα παιδιά. Θα εκμεταλλευτούμε τη γνώση που υπάρχει σχετικά με τη θέση και την τονικότητα και την προτίμηση των παιδιών στο συγκεκριμένο τραγούδι για να διευρύνουμε το ρεπερτόριο και να εξασκηθούμε καλύτερα σε όλες τις γνώσεις που έχουν κατακτηθεί μέχρι τώρα, τοποθέτησης δακτύλων και ρυθμικών σχημάτων.

Κάνουν λίγο ζέσταμα με κλίμακες ασκήσεις για την πένα και κάποια από τα τραγούδια που ξέρει ο μαθητής. Παίζουν αρκετές φορές την σολ Μιξολυδικός από το 3^ο ή το 5^ο τάστο της 3^{ης} χορδής (4χορδο ή τρίχορδο) και ξεκινούν τη διδασκαλία του νέου τραγουδιού.

Ακρόαση και παρατήρηση

Ο δάσκαλος αρχίζει να μετράει και ξεκινάει τα πρώτα δεκαέξι μέτρα. Τη δεύτερη φορά θα προσφωνεί τις χορδές που εκτελεί τις νότες και θα επαναλάβει 2-3 φορές για να δώσει χρόνο στο μαθητή να παρατηρήσει την κίνηση του χεριού και τις τοποθετήσεις των δακτύλων. Τονίζει την τοποθέτηση του 2^{ου} και του 4^{ου} δακτύλου στην 2^η χορδή και παίζει κυκλικά αυτές τις 2 νότες 4-5 φορές, μετά τοποθετεί το 1^ο δάκτυλο στη μι το 2^ο δάκτυλο στο φα και το 4^ο στη σολ της 1^{ης} χορδής και επαναλαμβάνει όλες τις 5 νότες συνεχίζοντας να προσφωνεί τις χορδές που εναλλάσσει. Παίζει από την αρχή το τραγούδι και σταματάει.

Μίμηση

Ο δάσκαλος αρχίζει να μετράει και παίζει τα πρώτα 4 μέτρα. Προτρέπει τον μαθητή να παίζει μαζί του. Το 3^ο μέτρο θα το επαναλάβουν αρκετές φορές πρώτα αργά και σταδιακά στο τέμπο και θα επαναλάβουν απ' την αρχή ολοκληρώνοντας τη φράση μέχρι το μι.

Εικόνα 167: Τα πρώτα 4 μέτρα από το «Τρίγωνα κάλαντα».

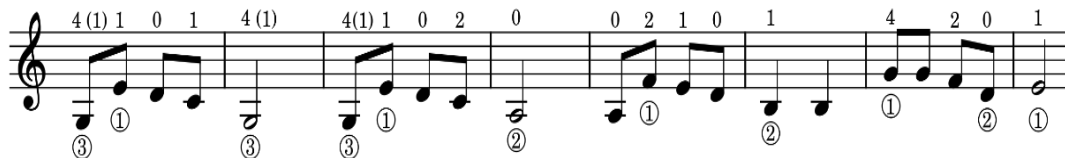
Θα προχωρήσουν στα επόμενα 2 μέτρα θα επαναλάβουν με το μέτρημα και θα δώσουν λίγο προσοχή κάνοντας παραπάνω εξάσκηση στα συνεχόμενα όγδοα.

Εικόνα 168: Μέτρα 6-8 από το «Τρίγωνα κάλαντα».

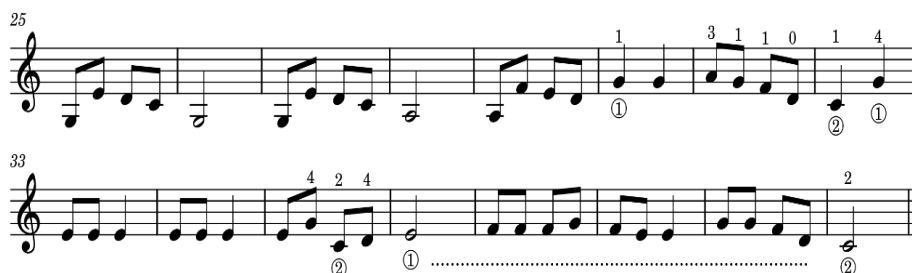
Ολοκληρώνουν την 1^η γραμμή και προχωρούν στα μέτρα 9-16. Η φράση επαναλαμβάνεται αυτούσια μέχρι τα μέτρα 15 και 16 όπου κλείνει στην τονική με τις 2 τελευταίες νότες 1^η ανοικτή ρε και ντο στη 2^η χορδή. Θα επαναλάβουν από την αρχή μέχρι το 16^ο μέτρο με το μέτρημα του δασκάλου μέχρι να κατακτηθεί η γνώση της μελωδίας και οι τοποθέτηση των δακτύλων από τον μαθητή και να παίζει το απόσπασμα από μνήμης.

Στο μέτρο 17 έχουμε τη φράση που εμπεριέχει και τις 3 πρώτες χορδές. Ο δάσκαλος εξηγεί πως οι 2 πρώτες νότες σολ και μι μπορούν να πατηθούν με το 1^ο δάκτυλο βηματικά, δηλαδή το δάκτυλο να πατήσει στην σολ και μετά στη μι.

Εικόνα 169: Μέτρα 17-24, με επισήμανση των δακτύλων και των χορδών, «Τρίγωνα κάλαντα».

Επαναλαμβάνουν αρκετές φορές και προχωρούν στις επόμενες 2 και τελευταίες γραμμές.

Εικόνα 170: Μέτρα 25-40, «Τρίγωνα κάλαντα».

Στόχοι της Δραστηριότητας είναι η διεύρυνση του ρεπερτορίου με μεγαλύτερα και απαιτητικά τραγούδια. Μετά την καλή εκτέλεση του τραγουδιού ο μαθητής να καταφέρει να παίζει συμμετέχοντας σε ομάδα παιδιών που θα παίζουν και θα τραγουδούν.

Επέκταση

Στο μέτρο 17 έχουμε τη φράση που εμπεριέχει και τις 3 πρώτες χορδές τις οποίες ο δάσκαλος υπέδειξε να πατηθούν με το πρώτο δάκτυλο βηματικά, δηλαδή το δάκτυλο να πατήσει στην σολ και μετά στη μι. Για το σχήμα αυτό θα μιλήσουν για την τεχνική του «μπαρέ» η οποία στην προκειμένη περίπτωση ισχύει για το 4χορδο μπουζούκι αλλά και για το 3χορδο σε άλλες περιπτώσεις.

Το 1^ο δάκτυλο θα πατήσει όλες τις χορδές ταυτόχρονα, δηλαδή θα «ξαπλώσει» κάθετα επάνω στις χορδές για να πατήσει από την 3^η χορδή μέχρι την 1^η με την τεχνική μπαρέ. Η τεχνική αυτή χρησιμοποιείται πολύ στις συγχορδίες.

Εικόνα 171: Η τεχνική μπαρέ σε 2 χορδές για 4χορδο μπουζούκι.

Τρίγωνα κάλαντα

Παραδοσιακό Αμερικάνικο Χριστουγεννιάτικο τραγούδι
Για 3χορδο και 4χορδο μπουζούκι

Εικόνα 172: Το «Τρίγωνα κάλαντα», με επισήμανση των δακτύλων και των χορδών, για 3χορδο και 4χορδο μπουζούκι.

Τέλος θα παίξουν το τραγούδι με όγδοα σε κάθε παλμό για περισσότερη εξάσκηση και κατανόηση της θέσης και των εναλλαγών των δακτύλων.

4.4.5. Τραγούδι «Το πουκάμισο το θαλασσί»⁴⁷.

Τυπική διδασκαλία τραγουδιού σε μια χορδή, με μισά, τέταρτα, παρεστιγμένα όγδοα, όγδοα, δέκατα έκτα, παύσεις μισού, τετάρτου και ογδού. Αρχή μελωδίας με ανάκρουση. Ρυθμός 2/2. (Ρεπερτόριο)

Επανερχονται σε οικεία θέση για να ερμηνεύσουν ένα τραγούδι που εμπεριέχει τις περισσότερες από τις γνώσεις που έχουν κατακτηθεί και να κατανοηθούν τα παρεστιγμένα όγδοα και τα δέκατα έκτα.

Το πουκάμισο το θαλασσί

Άκος Δασκαλόπουλος   Άλμπουμ: "Μικρές πολιτείες", 1976, ερμηνευτής Γιώργος Νταλάρας   Σταύρος Κουγιουμτζής

$\text{♩} = 120$ Εισαγωγή

Dm

6   Refrain   0 1 2 1 4 0

13

22   Couplet

29

Εικόνα 173: Το «Το πουκάμισο το θαλασσί», παρτιτούρα χωρίς καμία επισήμανση, δακτύλων, πέννας και χορδών.

Εξάσκηση στη θέση και τη δακτυλοθεσία.

Ακρόαση και μίμηση

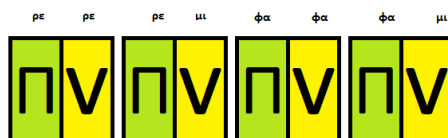
Ο δάσκαλος θα παίζει όλο το τραγούδι σε ένα υπονοούμενο αργό τέμπο (χωρίς να μετράει) με όλα τα χαρακτηριστικά του και θα προσπαθήσει η ερμηνεία να είναι «αισθαντική». Θα επαναλάβει και κάποιες φορές μπορεί να τραγουδάει τους στίχους αλλά μπορεί και να συνοδεύει με συγχορδίες το τραγούδι και να μην παίζει τη μελωδία θα δώσει χρόνο στο μαθητή να εξοικειωθεί με το ρυθμομελωδικό μοτίβο, το ρυθμό και το «χαρακτήρα του τραγουδιού».

Μίμηση

Ο δάσκαλος θα ξεκινήσει να μετράει 2/4 σε 80 bpm. Στην 1^η χορδή ανοικτή (ρε) θα ξεκινήσει να παίζει με όγδοα: ρε ρε ρε μι φα φα μι, (εικόνα 174) κυκλικά κάθε φορά από την αρχή και θα ζητήσει από το μαθητή να μιμηθεί το μοτίβο. Θα «δώσει χώρο» στο μαθητή να πάρει την ροή των κτυπημάτων της πέννας και θα αφήσει λίγο τη ροή να εξελιχθεί για να αφομοιωθεί το μοτίβο επάνω στον παλμό.

⁴⁷ Από το άλμπουμ "Μικρές πολιτείες" του 1976, σε μουσική Σταύρου Κουγιουμτζή και στίχους Άκου Δασκαλόπουλου. 1^η ερμηνεία, Γιώργος Νταλάρας.

Εικόνα 174: Σχηματική απεικόνιση. Το μοτίβο σαν κυκλική ρυθμομελωδική δομή (ostinato) για εξάσκηση της πέννας, «Το πουκάμισο το θαλασσί».

Ενώ ο μαθητής συνεχίζει να παίζει το μοτίβο στο μέτρημα του δασκάλου, ο δάσκαλος, θα χρησιμοποιήσει τη φράση ές, για την θέση του 1^{ου} χρόνου και θα παίζει από την άρση το 2^ο ρε στην ανοικτή χορδή. Μπορεί να συμπληρώσει τη φράση λέγοντας: ές τα τα τα - τα τα τα τα και να λέει κυκλικά τη φράση κτυπώντας δυνατά στην άρση του 1^{ου} χρόνου και στο 1^ο τα του 2^{ου} μέτρου: ές **ΡΕ** ρε μι **ΦΑ** φα φα μι.

Θα παίζουν αρκετές φορές το σχήμα επάνω στο τέμπο και μετά ο δάσκαλος θα αλλάξει τις νότες παίζοντας τη μελωδία, από την αρχή του τραγουδιού μέχρι το 5^ο μέτρο. Χρησιμοποιώντας τις φράσεις: ές ρε μι φα σο ο ολ σολ φα σολ μι ρε / φα α α α ές ρε μι φα / σο ο ολ σολ φα σολ μι ρε / ρε ε ε ε. Αυτή η μελωδία μέχρι το 5^ο μέτρο είναι ουσιαστικά το νέο ρυθμο-μελωδικό μοτίβο που διδάχθηκε (ανάκρουση).

Εικόνα 175: Σχηματική απεικόνιση. Το μοτίβο σαν κυκλική ρυθμομελωδική δομή για εξάσκηση της πέννας, «Το πουκάμισο το θαλασσί».

Εικόνα Νο. –

Στο 4^ο μέτρο θα δουλέψουν το όγδοο μι με τα δέκατα έκτα ρε, μι και θα παίζουν κυκλικά το απόσπασμα (Εικόνα Νο 173) όσες φορές χρειαστεί. Θα χρησιμοποιήσουν τεχνικές που προαναφέρθηκαν για την κατανόηση του ρυθμικού μοτίβου⁴⁸.

Εικόνα 176: Απόσπασμα με όγδοο παρεστιγμένο και δέκατα έκτα. «Το πουκάμισο το θαλασσί».

Στη συνέχεια, ο δάσκαλος θα εξηγήσει τα υπόλοιπα χαρακτηριστικά του τραγουδιού παύσεις και αλλαγές ρυθμού για να ξεκινήσουν να παίζουν με τον μαθητή ολόκληρο το τραγούδι και σταδιακά θα ανεβάσουν το τέμπο μέχρι το 100 bpm.

Στόχοι της Δραστηριότητας είναι η διεύρυνση του ρεπερτορίου με μεγαλύτερα και απαιτητικά τραγούδια, για την κατανόηση των γνώσεων και των μέχρι τώρα τεχνικών.

⁴⁸ Βλέπε «Πρακτικές τεχνικές και διδακτικά εργαλεία» κεφάλαιο 5.2.

4.4.6. Τραγούδι «Κερκυραϊκός (Η ρούγα)».

Τυπική διδασκαλία τραγουδιού με μισά, τέταρτα παρεστιγμένα, τέταρτα και όγδοα σε ρυθμό 2/4, σε 1 οκτάβα και 3 χορδές, με ελλιπές μέτρο. Η ντο μείζονα σε 3 χορδές από το 7^ο ή 10^ο τάστο τις 3^{ης} χορδής (4χορδο ή 3χορδο μπουζούκι). Με χρήση όλων των δακτύλων και συνδυασμό βασικών και συνδετικών θέσεων⁴⁹ (Ρεπερτόριο).

Παραδοσιακό τραγούδι από την περιοχή της Κέρκυρας. Πρόκειται για τραγούδι σε καινούρια θέση στη μεσαία περιοχή της ταστιέρας του μπουζουκιού. Για το λόγο αυτό ο δάσκαλος θα υποδείξει τη νέα θέση και τα δάκτυλα με τα οποία θα πατήσουν τις νότες. Η 1^η θέση αποτελείται από 5 νότες και είναι στις 3^η, 2^η και τη 1^η χορδές.

Ακρόαση-παρατήρηση

Ο δάσκαλος παίζει αρκετές φορές τις νότες ντο, ρε στην 3^η χορδή με 1^ο και 3^ο δάκτυλο αντίστοιχα. Μετά τις νότες μι, φα και σολ με 1^ο, 2^ο και 4^ο δάκτυλο, ξανά τις νότες σολ, λα με 2^ο και 4^ο δάκτυλο στη 2^η χορδή και τέλος τις νότες σι, ντο, ρε στην πρώτη χορδή στο 9^ο, 10^ο, και 12^ο τάστο αντίστοιχα. Έχει τοποθετήσει την παρτιτούρα με τις νότες και τις θέσεις της κλίμακας.

Για 3χορδό μπουζούκι

1η θέση απο 3η χορδή
10ο τάστο, 2ο δάκτυλο

2η θέση απο 2η χορδή
10ο τάστο, 2ο δάκτυλο

Συνδυασμός των δυο θέσεων

Εικόνα 177: Οι θέσεις των δακτύλων στην ταστιέρα, για 3χορδο μπουζούκι «Κερκυραϊκός».

Παροτρύνει τον μαθητή να παρατηρήσει, τις 2 διαφορετικές θέσεις, τις τοποθετήσεις των δακτύλων και τα κτυπήματα της πέννας.

⁴⁹ Βλέπε «Πρακτικές τεχνικές και διδακτικά εργαλεία» κεφάλαιο 5.1.

1η θέση απο 3η χορδή
7ο τάστο, 1ο δάκτυλο

2η θέση απο 2η χορδή
10ο τάστο, 2ο δάκτυλο

Συνδυασμός των δυο θέσεων

Εικόνα 178: Οι θέσεις των δακτύλων στην ταστιέρα, για 4χορδο μπουζούκι «Κερκυραϊκός».

Πειραματισμός.

Περνά στο επόμενο στάδιο παίζοντας και τραγουδώντας τις νότες με τη μορφή κλίμακας ανιούσα και κατιούσα καθώς πρόκειται για την 1^η μείζονα κλίμακα σε αρκετά βολική θέση, που θα βοηθήσει τον μαθητή να κατακτήσει την γνώση τις μείζονας διαδοχής των ήχων με το γνώριμο άκουσμα της φυσικής οκτάβας. Ταυτόχρονα ο δάσκαλος χρησιμοποιεί χαρακτηριστικές κινήσεις για να τοποθετήσει όλα τα δάκτυλα και να κτυπά την πένα. Επαναλαμβάνει αρκετές φορές και σταματά. Ο δάσκαλος ζητά από τον μαθητή να επιχειρήσει να παίξει τις νότες στη θέση και να χρησιμοποιήσει κάποιο από τα «κόλπα»⁵⁰ που χρησιμοποιούν για να μαθαίνουν εύκολα τις θέσεις. Ιδανικά θα πρέπει ο μαθητής να καταφέρει μόνος του να διακρίνει την ομαδοποίηση «νότες ανά χορδή» και να εκτελέσει την κλίμακα.

Αν δεν ανταποκριθεί άμεσα ο μαθητής ο δάσκαλος επαναλαμβάνει την κλίμακα και παροτρύνει τον μαθητή να επαναλάβουν τις νότες αρκετές φορές αλλά αυτή τη φορά καθώς αλλάζει τις νότες προσφωνεί και τις χορδές στις οποίες παίζονται υπονοώντας την ομαδοποίηση ανά χορδή. Αν δεν ανταποκριθεί ξανά ο μαθητής τοποθετεί στο αναλόγιο τη σελίδα με την ομαδοποίηση ανά χορδές και υπενθυμίζει την τεχνική με βάση το 7^ο τάστο του μπουζουκιού.

3^η χορδή 1^ο, 3^ο,
2^η χορδή 1^ο, 2^ο, 4^ο
1^η χορδή 1^ο, 3^ο, 4^ο,

Εικόνα 179: Ομαδοποίηση ανά χορδές της μείζονας κλίμακας από 3^η χορδή

Επαναλαμβάνουν τη θέση για εξάσκηση και μετά αλλάζουν τη θέση για να παίξουν τον συνδυασμό των δυο θέσεων που χρειάζεται για να ερμηνευτεί το τραγούδι.

⁵⁰ Ομαδοποίηση ανά χορδή, δάκτυλα κ.λπ. «Πρακτικές τεχνικές και διδακτικά εργαλεία» κεφάλαιο 5.1.

Μίμηση

Ο δάσκαλος ξεκινάει τον συνδυασμό των 2 αρχικών θέσεων στις οποίες παίζεται το τραγούδι και υπενθυμίζει από προηγούμενο μάθημα τη συνδετική θέση με το κύλισμα του 2^{ου} δακτύλου από τη νότα φα στη σολ.

Εικόνα 180: Οι θέσεις με τη συνδετική, στην ταστιέρα, «Κερκυραϊκός».

Η τεχνική εμπεριέχει την τεχνική του «άηχου γκλισάντο» (σύρσιμο) του 2^{ου} δακτύλου από την νότα φα στη σολ. Αυτή η αλλαγή αποτελεί και το χαρακτηριστικό για την «ένωση» των 2 θέσεων (δευτερεύουσα θέση για να συνδέσει τις δυο κύριες)⁵¹ για τις απαιτήσεις του τραγουδιού. Επαναλαμβάνουν τη θέση μέχρι ο μαθητής να παίζει μόνος του την ανιούσα και κατιούσα κίνηση, από μνήμης.

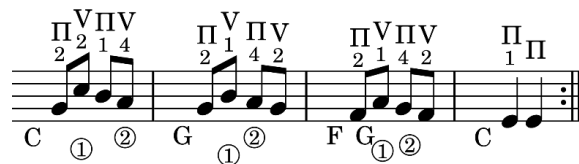
Ο δάσκαλος αρχίζει να μετράει και ξεκινάει το τραγούδι μέχρι το 4^ο μέτρο όπου όλη η φράση είναι εφαρμογή της προηγούμενης εξάσκησης της θέσης, ανιούσα μέχρι το ντο και κατιούσα μέχρι το σολ.

Εικόνα 181: Τα 4 πρώτα μέτρα από το «Κερκυραϊκός», με επισήμανση των δακτύλων, των χορδών και της πέννας.

Εικόνα 182

Ο μαθητής επαναλαμβάνει με τη ρυθμική καθοδήγηση του δασκάλου. Ο δάσκαλος συνεχίζοντας πιο αργά τον παλμό παίζει τα επόμενα μέτρα 5-8 με χαρακτηριστικές κινήσεις τοποθέτησης των δακτύλων και φοράς της πέννας. Η πρώτη δυσκολία είναι στις πρώτες δυο νότες σολ και ντο στις 2^η και 1^η χορδή αντίστοιχα, όπου θα επιμείνει ο δάσκαλος μαζί με τον μαθητή για την σωστή τοποθέτηση των δακτύλων και της πέννας. Η δεύτερη μικρότερη δυσκολία είναι μεταξύ των 6^{ου} και 7^{ου} μέτρων όπου η τελευταία νότα του 6^{ου} μέτρου σολ θα εκτελεστεί με το 2^ο δάχτυλο και θα κάνει ένα σύρσιμο προς τα πίσω για να εκτελέσει την φα έτσι ώστε να αλλάξει και η θέση των δακτύλων για να ολοκληρωθεί η φράση.

⁵¹ Βλέπε «Πρακτικές τεχνικές και διδακτικά εργαλεία» κεφάλαιο 5.1.

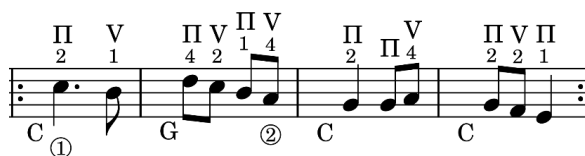
Εικόνα 183: Τα μέτρα 5-8 από το «Κερκυραϊκός», με επισήμανση των δακτύλων, των χορδών και της πένας.

Προχωράνε στις επόμενες φράσεις. Στα μέτρα 9-12 δεν υπάρχει ιδιαίτερη δυσκολία εκτός από μια γρήγορη κίνηση που χρειάζεται από τα δυο πρώτα δάκτυλα για να εκτελεστή η νότα ντο μετά τη λα στην 1^η χορδή, με 1^ο και 2^ο δάχτυλα αντίστοιχα.

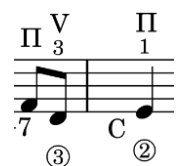
Εικόνα 184: Μέτρο 11, «Κερκυραϊκός».

Παραλείπουν τα μέτρα 13-16 καθώς είναι ίδια μελωδία με τα μέτρα 9-12. Προχωράνε στις επόμενες φράσεις στα μέτρα 17-20

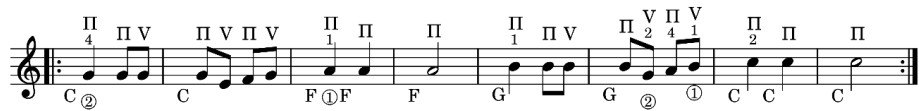
Εικόνα 185: Μέτρα 17-20, «Κερκυραϊκός».

Ο δάσκαλος θα μετρήσει το τέμπο και θα ξεκινήσει από το παρεστιγμένο τέταρτο. Καθοδηγεί τον μαθητή να μιμηθεί τη ρυθμομελωδική δομή στο τέμπο. Η μικρή ιδιαιτερότητα σε αυτά τα μέτρα είναι στο μέτρο 20 όπου το 2^ο δάχτυλο θα κάνει το μικρό κύλισμα προς τα πίσω για να εκτελέσει τη φα και κατόπιν το 1^ο δάκτυλο τη μι. Προχωράνε στις επόμενες φράσεις στα μέτρα 21-24. Στα μέτρα 23-24 έχουμε την κίνηση από τη νότα φα στη 2^η χορδή στη νότα ρε της 3^{ης} χορδής και επιστροφή με το 1^ο δάκτυλο στη μι της 2^{ης} χορδής. Θα δώσουν λίγο χρόνο για εξάσκηση της δακτυλοθεσίας.

Εικόνα 186: Μέτρα 23-24, «Κερκυραϊκός».

Στα μέτρα 25-32, δεν υπάρχουν δύσκολες αλλαγές στα δάκτυλα και στις θέσεις. Η πρώτη φράση που συμπληρώνετε στα μέτρα 25-28 εκτελείτε στην 1^η θέση του τραγουδιού και η επόμενη φράση εκτελείται στη 2^η θέση του τραγουδιού μια 4^η ψηλότερα.

Εικόνα 187: Μέτρα 25-32. Τα 2 ίδια μοτίβα σε 2 διαφορετικές θέσεις, «Κερκουραϊκός».

Εφόσον ολοκληρώσουν τη διδασκαλία των θέσεων, των δακτύλων και των ρυθμικών σχημάτων θα επαναλάβουν το τραγούδι όσο χρειαστεί μέχρι να αποκτηθεί η ευχέρεια από τον μαθητή και να παίζει όλες τις φράσεις. Είναι το 1ο μακροσκελές τραγούδι με 4 διαφορετικά μέρη σε δυο θέσεις με γρήγορες εναλλαγές ογδών και θα χρειαστεί αρκετή προσπάθεια και πολύ εξάσκηση από τον μαθητή, για να καταφέρει να το ερμηνεύσει από μνήμης.

Κερκουραϊκός

Παραδοσιακό Κέρκυρας

$\text{♩} = 120$

@IoannisManolopoulos2019

Εικόνα 188: Το τραγούδι «Κερκουραϊκός», με επισήμανση για τα δάκτυλα, τις χορδές, την πένα και τις συγχορδίες. Για 4χορδο μπουζούκι.

Επέκταση - Πειραματισμός: Ο δάσκαλος θα δώσει την κλίμακα φυσική μείζονα σε μια οκτάβα, από οποιαδήποτε νότα από την θέση της 3^{ης} χορδής

3^η χορδή 1^ο, 3^ο,
 2^η χορδή 1^ο, 2^ο, 4^ο
 1^η χορδή 1^ο, 3^ο, 4^ο,

Εικόνα 189: «Ομαδοποίηση δακτύλων ανά χορδή». Η φυσική μείζονα κλίμακα, για 4 χορδο μπουζούκι.

3^η χορδή 2^ο 4^ο
 2^η χορδή 1^ο, 2^ο, 4^ο
 1^η χορδή 1^ο, 3^ο, 4^ο

Εικόνα 190: «Ομαδοποίηση δακτύλων ανά χορδή». Η φυσική μείζονα κλίμακα, για 3χορδο μπουζούκι.

Με τη δακτυλοθεσία της θέσης της μείζονα κλίμακα ο μαθητής θα μεταφέρει σε οποιοδήποτε τάστο της 3^{ης} χορδής προκειμένου να παίζει οποιαδήποτε τονικότητα της κλίμακα.

Στόχοι της Δραστηριότητας είναι η διεύρυνση του ρεπερτορίου με μεγαλύτερα και απαιτητικά τραγούδια, για την κατανόηση των γνώσεων και των μέχρι τώρα τεχνικών. Η κατανόηση και η εκτέλεση της μείζονας κλίμακας από όλες τις θέσεις, από την 3^η χορδή.

4.4.7. Τραγούδι «Το ζειμπέκικο της Ευδοκίας»⁵².

Τυπική διδασκαλία τραγουδιού σε 1 οκτάβα, σε 4 θέσεις, (μεγάλη έκταση της ταστιέρας) με μισά, τέταρτα, όγδοα, δέκατα, τρίηχα δέκατων έκτων και τρέμολο με τριακοστά δευτέρα. Οι πρώτες συγχορδίες. Σε όλες τις χορδές. Ρυθμός 9/4 απλοποιημένο από 9/8 (Ρεπερτόριο).

Το ζειμπέκικο της Ευδοκίας
1979 Μάνος Λοΐζος

$\text{♩} = 70$
Gm *Επ-τά* *Οκ-τό* *ε - νιά*

The musical score consists of 11 staves of guitar notation. It begins with a treble clef, a key signature of two flats (G minor), and a 9/4 time signature. The tempo is marked as quarter note = 70. The score includes various rhythmic patterns such as eighth notes, quarter notes, and triplets. There are also indications for techniques like palm muting (Π) and vibrato (V). The score is annotated with circled numbers 1, 2, and 3, likely indicating specific fret positions or techniques. The piece concludes with a double bar line and repeat dots.

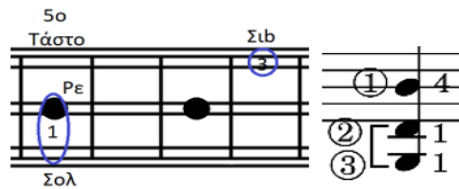
@IoannisManolopoulos2018

Εικόνα 191: Σχηματική απεικόνιση των θέσεων επάνω στην παρτιτούρα και η σημειογραφία των συγχορδιών για το «Το ζειμπέκικο της Ευδοκίας» για 4χορδο μπουζούκι.

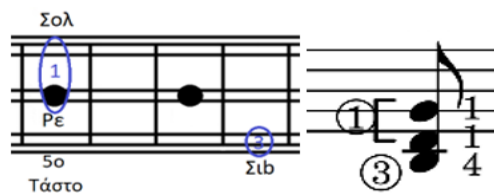
⁵² Συνθέτης: Μάνος Λοΐζος, 1971, για την ταινία «Ευδοκία».

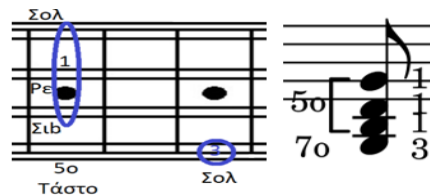
Εικόνα 192: Οι θέσεις και η σημειογραφία των συγχορδιών για το «Το ζεϊμπέκικο της Ευδοκίας», για 3χορδο μπουζούκι.

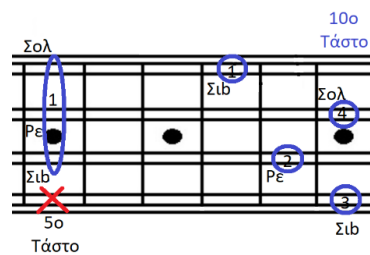
Εικόνα 193: Η συγχορδία σολ ελάσσονα σε «ευθεία κατάσταση» στο 3χορδο μπουζούκι, «Το ζεϊμπέκικο της Ευδοκίας».

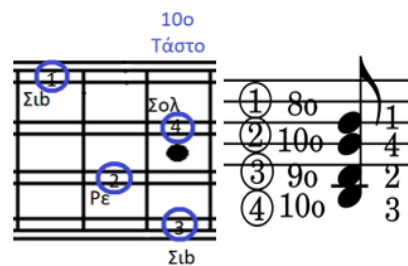
Εικόνα 194: Η συγχορδία σολ ελάσσονα σε 1η αναστροφή, στο 3χορδο μπουζούκι, «Το ζεϊμπέκικο της Ευδοκίας».

Εικόνα 195: Η συγχορδία σολ ελάσσονα σε ευθεία κατάσταση στο 4χορδο μπουζούκι, «Το ζεϊμπέκικο της Ευδοκίας».

Εικόνα 196: Δυο θέσεις της συγχορδίας σολ ελάσσονα σε 1η αναστροφή, στο 4χορδο μπουζούκι, «Το ζεϊμπέκικο της Ευδοκίας».

Εικόνα 197: Σολ ελάσσονα σε 1η αναστροφή, στο 4χορδο μπουζούκι. Σχηματική απεικόνιση στην ταστιέρα και στο πεντάγραμμα. «Το ζεϊμπέκικο της Ευδοκίας».

Πρέπει να δοθεί ιδιαίτερη προσοχή στις συγχορδίες οι οποίες παίζονται στις κατάλληλες αναστροφές⁵³, προκειμένου να αποδοθεί το τραγούδι όπως πρέπει.

Ακρόαση - παρατήρηση

Ο δάσκαλος παίζει το 1^ο μέτρο αργά με τον παλμό και δίνει έμφαση στην εκτέλεση της συγχορδίας και έπειτα στα δέκατα έκτα τα οποία εδώ ερμηνεύονται ως όγδοα. Για το λόγο αυτό πρέπει να γίνουν οι απαραίτητες διευκρινήσεις σχετικά με την νέα κατανομή των φθογγόσημων μέσα στον παλμό.

Κατανόηση και εκτέλεση δέκατων έκτων τριακοστών δευτέρων και εξηκοστών τέταρτων, τρέμολο και τρίηχα.

Δέκατα έκτα, τριακοστά δεύτερα και εξηκοστά τέταρτα.

Μετράμε τέσσερις χρόνους με τέμπο γύρω στο 30-40/τέταρτο. Προσαρμόζουμε πρώτα την αντίληψή μας και κατόπιν, τα κτυπήματα των τετάρτων στο τέμπο. Για να το πετύχουμε αυτό λέμε τους αριθμούς των τεσσάρων χρόνων με τραβηγμένες φράσεις και υπονοώντας την «διμερή» δομή του κάθε τέταρτου π.χ. έε – να δυο – ο τρί – α τέσ – ρα και προσπαθούμε να παίζουμε σε κάθε μέρος από τα δυο του ενός χρόνου, 2 δέκατα έκτα.

Μέτρηση Εε – ναα δυο – οο τρι – αα τεσ – ραα
Πένα Τι κι τι κι τι κι τι κι τι κι τι κι τι κι

Επαναλαμβάνουμε την προηγούμενη διαδικασία και προσπαθούμε να παίζουμε σε κάθε μέρος από τα δυο του ενός χρόνου, 4 τριακοστά δεύτερα.

Εε – ναα δυο – οο τρι – αα τεσ – ραα
Τίκίτικί τίκίτικί Τίκίτικί τίκίτικί Τίκίτικί τίκίτικί Τίκίτικί τίκίτικί

Επαναλαμβάνουμε την προηγούμενη διαδικασία και προσπαθούμε να παίζουμε σε κάθε μέρος από τα δυο του ενός χρόνου, 8 εξηκοστά τέταρτα.

Εε – ναα δυο – οο
Τίκίτικίτικίτικί Τίκίτικίτικίτικί Τίκίτικίτικίτικί Τίκίτικίτικίτικί

Εικόνα 198: Το τρέμολο με τριακοστά δεύτερα όπως εκτελείτε. «Το ζεϊμπέκικο της Ευδοκίας».

⁵³ Για περισσότερες πληροφορίες σχετικά με τον τρόπο κατασκευής τριτοκόνων συγχορδιών και τις αναστροφές τους, βλέπε: Kostka, S. *Materials and Techniques of Post Tonal Music* (4th ed.). Routledge (2011).

Εικόνα 199: Το τρέμολο με τριακοστά δεύτερα όπως γράφεται για το «Το ζεϊμπέκικο της Ευδοκίας».

Κατά την διάρκεια των διαδοχικών κτυπημάτων κάτω, πάνω της πέννας φροντίζουμε η πένα να μην απομακρύνετε πολύ από τις χορδές αλλά η κίνηση να είναι όσο το δυνατόν κοντά. Η πένα να κτυπάει τις χορδές αν είναι δυνατόν στην άκρη της στο 1 χιλ. σαν να «γλιστράει» στην επιφάνεια της χορδής.

Ο καρπός να είναι όσο το δυνατόν χαλαρός και συγκεντρωμένος γύρω από τις χορδές κάνοντας γρήγορες και αποφασιστικές κινήσεις και να υπάρχει μια κατά κάποιο τρόπο «περιστροφική» κίνηση. Πάντα ξεκινάμε από μικρές αξίες όπως τα δέκατα έκτα και μετά σταδιακά προχωράμε σε τριακοστά δεύτερα εξηκοστά τέταρτα και σύνθετες ρυθμικές δομές, 5άχηα 6άχηα, 7άχηα κ.λπ

Όσο πιο αργά και συγκεντρωμένα παίζουμε τις ασκήσεις τόσο βαθύτερη θα είναι η κατανόηση και θα αποτελέσει τη βάση για την ολοκλήρωση και την εκτέλεση των μικρότερων αξιών σε μεγαλύτερης διάρκειας ρυθμομελωδικές δομές. Σκοπός στο τρέμολο δεν είναι μόνο η ταχύτητα και ο καθαρός ήχος, αλλά και η διάρκεια. Να μπορεί δηλαδή ο μουσικός να εκτελεί το τρέμολο καθαρά μέσα στο ρυθμικό πλαίσιο σε μεγάλες ρυθμομελωδικές δομές χωρίς να κουράζεται.

Εικόνα 200: Τα τρίχηα δέκατων έκτων, με δυο διαφορετικές εκτελέσεις της πέννας. «Το ζεϊμπέκικο της Ευδοκίας».

Κατανόηση του τραγουδιού με απλοποίηση ρυθμού⁵⁴.

Μπορούμε να απλοποιήσουμε το ρυθμό και να δώσουμε το τραγούδι σε ρυθμό 9/2.

Εικόνα 201: Το ζεϊμπέκικο της ευδοκίας σε 9/2.

⁵⁴ Βλέπε «Πρακτικές τεχνικές και διδακτικά εργαλεία» κεφάλαιο 5.2.

Στόχοι της Δραστηριότητας είναι η διεύρυνση του ρεπερτορίου με μεγαλύτερα και απαιτητικά τραγούδια, για την κατανόηση των γνώσεων και των μέχρι τώρα τεχνικών. Κατανόηση και εκτέλεση της συγχορδίας και σύνθετων ρυθμικών σχημάτων, τρέμολο κλπ.

4.5. Ανακεφαλαίωση διδακτικών ενοτήτων και διδαχθέντων.

Γνώσεις που έχουν κατακτηθεί μέχρι τώρα

- Η τοποθέτηση και η εκτέλεση της πένας.
- Η τοποθέτηση των δακτύλων στην ταστιέρα.
- Καθαρός ήχος σε μεγάλη έκταση της ταστιέρας σε όλες τις χορδές.
- Ασκήσεις για την πένα και τα δάκτυλα.
- Χρήση μετρονόμου.
- Η σύζευξη διάρκειας. Το λεγκάτο (Legato).
- Το στακάτο (Staccato).
- Το Pizzicato.
- Το ελλιπές μέτρο (ανάκρουση).
- Ο παλμός και το μέτρημα.
- Ολόκληρα, μισά, παρεστιγμένο, τέταρτα, όγδοα και παύσεις.
- Δέκατα έκτα, τρίηχα και τρέμολο.
- Θέσεις: Μείζονες και ελάσσονες κλίμακες σε συγκεκριμένες θέσεις σε μεγάλη έκταση της ταστιέρας.
- Συγχορδίες.
- Αποσπάσματα μελωδίας από «Άσπρα κόκκινα» και «Το πουκάμισο το θαλασσί».
- Τραγούδια «Ο κούκος», «Φεγγαράκι», «Τραγούδι γενεθλίων», «Ήταν ένα μικρό καράβι», «Happy birthday».
- «Κάλαντα πρωτοχρονιάς» «Κάλαντα Χριστουγέννων», «Τρίγωνα κάλαντα», «Σήκωσέ το», «Τα ψέματα», «Κερκυραϊκός»
- Το Ζεϊμπέκικο της Ευδοκίας.
- Συμμετοχή σε ομαδικά μαθήματα.
- Παιχνίδια και πειραματισμός.

Όλα τα παραπάνω αποτελούν ένα αρχικό «υλικό μελέτης» στο οποίο μπορεί ο μαθητής να δίνει αρκετό χρόνο ενασχόλησης, 30-40 λεπτά.

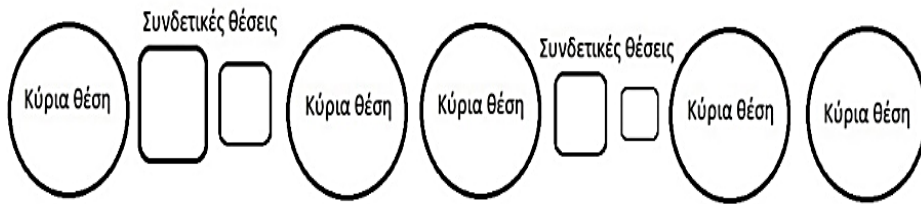
5. ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ ΤΕΧΝΙΚΕΣ ΚΑΙ «ΔΙΔΑΚΤΙΚΑ ΕΡΓΑΛΕΙΑ» ΠΟΥ ΧΡΗΣΙΜΟΠΟΙΟΥΝΤΑΙ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΡΟΦΟΡΙΚΗ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ.

5.1. Οι θέσεις στο μπουζούκι. Ομαδοποίηση ανά χορδή. Μεταφορά θέσεων με καποτάστο.

Όπως σε όλα τα έγχορδα όργανα έτσι και στο μπουζούκι οι χορδές είναι τοποθετημένες και χορδισμένες με τέτοιο τρόπο για να δίνουν την δυνατότητα στον εκτελεστή, με ελάχιστη κίνηση του χεριού, τα δάχτυλα μπορούν να επιλέξουν πολλές νότες από μια φθογγική ομάδα (κλίμακα - ογδόη) οι οποίες απαιτούνται για να ερμηνευτεί ένα μακρύ (μεγάλο) ρυθμομελωδικό τμήμα του μουσικού έργου (μεγάλης διάρκειας). Οι θέσεις είναι οι προσδιορισμένες περιοχές σε διάφορα σημεία της ταστιέρας του μπουζουκιού. Όλες αυτές τις στάσεις και τις κινήσεις τις αναγνωρίζουμε σαν «δομή θέσεων του κομματιού».

Οι θέσεις μπορούν να διακριθούν σε δυο κατηγορίες: Οι βασικές (κύριες) και οι δευτερεύουσες (συνδετικές). Βασικές ή κύριες θέσεις θεωρούμε εκείνες με τις οποίες με ελάχιστη ή καθόλου κίνηση του χεριού, μπορούμε να ερμηνεύσουμε μεγάλα ρυθμομελωδικά αποσπάσματα, ενώ δευτερεύουσες εκείνες που χρησιμοποιούμε για να μετακινηθούμε μεταξύ των βασικών θέσεων. Μπορεί να χρειαστεί να μετακινηθούμε σε πολλές δευτερεύουσες θέσεις και να ερμηνεύσουμε μεγάλα ρυθμομελωδικά αποσπάσματα μέχρι να επανέλθουμε σε μια κύρια θέση ή και το αντίθετο, δηλαδή να χρησιμοποιήσουμε πολλές κύριες θέσεις και λιγότερες δευτερεύουσες.

Δεν υπάρχει προσδιορισμός για το μέγεθος των βασικών θέσεων έναντι των δευτερευουσών καθώς υπάρχει μεγάλη διαφοροποίηση και ποικιλία στις συνθέσεις και όλα εξαρτώνται από το ύφος και τα επιμέρους χαρακτηριστικά των συνθέσεων. Μπορεί δηλαδή η ίδια θέση για διαφορετικές συνθέσεις να ερμηνεύεται με άλλη δακτυλοθεσία ή για την ίδια τονικότητα σε διαφορετικές συνθέσεις οι θέσεις να αλλάζουν για να αποδοθεί άλλο ύφος. Ωστόσο σε κάθε σύνθεση μπορούμε να εντοπίσουμε και να χαρακτηρίσουμε τις κύριες από τις δευτερεύουσες. Βασικό κριτήριο είναι τι προηγείται και τι ακολουθεί σε κάθε συγκεκριμένη θέση σε ένα τραγούδι. Η διάκριση και η κατηγοριοποίηση των θέσεων είναι πολύ σημαντική διαδικασία και πρέπει ο δάσκαλος να οργανώσει με τέτοιο τρόπο την διδασκαλία των μελωδιών και των τραγουδιών ώστε να βοηθούν στην κατανόηση και απομνημόνευση από το μαθητή.

Εικόνα 202: Σχηματική απεικόνιση της δομής των θέσεων ενός τραγουδιού

θέσεις (2ης 8ν), Ντο Ματζόρε απο 3η και 2η χορδή

Θέση Ντο Ματζόρε απο την 2η χορδή 3ο τάστο κοινή για 6χορδο & 8άχορδο

Θέση Ντο Ματζόρε απο 3η χορδή 7ο τάστο 8άχορδο

Θέση Ντο Ματζόρε απο 3η χορδή 10ο τάστο 6άχορδο

Θέση Ντο Ματζόρε απο 3η χορδή 10ο τάστο 6άχορδο

Θέση Ντο Ματζόρε (Λα Μινόρε) απο 3η χορδή 4ο τάστο 8άχορδο

Εικόνα 203: Κάποιες από τις διαφορετικές θέσεις, για την ίδια κλίμακα (φθογγική ομάδα) της ντο μείζονα από 3η και 2η χορδή

θέσεις (1ης 8ν), Ντο Ματζόρε απο 4η χορδή

1η Θέση, 1η 8ν, Ντο Ματζόρε απο 4η χορδή ανοικτή 8άχορδο

2η Θέση, 1η 8ν, Ντο Ματζόρε απο 4η χορδή ανοικτή 8άχορδο

Εικόνα 204: θέσεις 1ης οκτάβας, ντο μείζονα από 4η χορδή.

Κλίμακα σολ ελάσσονα 1+1/2 οκτάβα σε 4 χορδές μια θέση

Εικόνα 205: Κλίμακα σολ ελάσσονα σε 1 ½ οκτάβα σε 4 χορδές, με μια θέση του αριστερού χεριού.

Συνηθίζουμε να ξεκινάμε την διδασκαλία ενός τραγουδιού καθορίζοντας πρώτα την τονικότητα, οριοθετώντας την κλίμακα (ογδόη) σε συγκεκριμένη θέση ή θέσεις, επάνω στην ταστιέρα για να εξυπηρετεί τα ερμηνευτικά χαρακτηριστικά του τραγουδιού αλλά να είναι λειτουργική και απομνημονεύσιμη. Καθορίζουμε τις θέσεις κύριες και δευτερεύουσες και εξασκούμαστε στη δακτυλοθεσία των θέσεων για να κατανοήσουμε την δομή, την έκταση και τις ιδιαιτερότητες όλου του έργου.

Ομαδοποίηση των θέσεων των δακτύλων ανά χορδή.

Ένας τρόπος γρήγορης κατανόησης και απομνημόνευσης των εναλλαγών στα δάκτυλα και τις χορδές όταν πρόκειται να εκτελεστούν μεγάλες ρυθμο-μελωδικές δομές σε προκαθορισμένες θέσεις του χεριού της ταστιέρας, είναι η ομαδοποίηση των θέσεων των δακτύλων ανά χορδή.

Στην τοποθέτηση του χεριού στην προκαθορισμένη θέση χωρίς καμία μετακίνηση ορίζουμε με αριθμούς στις τοποθετήσεις σε κάθε χορδή. Γράφουμε τα δάκτυλα ανά χορδή σε ένα πινακάκι για να αποστηθίσουμε οπτικά την πληροφορία, δίνουμε τις ανάλογες τοποθετήσεις στα τάστα που πρέπει να παίζουμε και εξασκούμε τη θέση π.χ.:

4 ^η χορδή	0 (Α.Χ.), 1 ^ο , 3 ^ο
3 ^η χορδή	0 (Α.Χ.), 1 ^ο
2 ^η χορδή	0 (Α.Χ.), 1 ^ο , 2 ^ο
1 ^η χορδή	0 (α.χ.), 1 ^ο , 2 ^ο , 4 ^ο

Εικόνα 206: Εικόνα Νο 25- Ομαδοποίηση δακτύλων ανά χορδή, Για την 1 κλίμακα ντο μείζονα 1ης οκτάβας (1 ½ οκτάβα ντο-ντο-σολ) από 4η χορδή ανοικτή στο οκτάχορδο

θέσεις (1ης 8ν), Ντο Ματζόρε από 4η χορδή
1η Θέση, 1η 8ν, Ντο Ματζόρε από 4η χορδή ανοικτή 8άχορδο

Εικόνα 207: Θέση 1ης οκτάβας, ντο μείζονα από 4η χορδή.

4^η χορδή 0 (Α.Χ.), 1^ο, 3^ο, 4^ο
3^η χορδή 1^ο, 3^ο,
2^η χορδή 1^ο, 2^ο, 4^ο
1^η χορδή 1^ο, 2^ο, 4^ο,

Εικόνα 208: Ομαδοποίηση δακτύλων ανά χορδή, για την 2 κλίμακα ντο μείζονα 1ης οκτάβας από 4η χορδή ανοικτή στο οκτάχορδο.

2η Θέση, 1η 8ν, Ντο Ματζόρε από 4η χορδή ανοικτή 8άχορδο

Εικόνα 209: 2η Θέση 1ης οκτάβας, ντο μείζονα από 4η χορδή, 4χορδο μπουζούκι.

Με αυτή την τεχνική κατά τη διάρκεια της διδασκαλίας παίζουμε την κλίμακα χωρίς να σκεφτόμαστε τις νότες αλλά μόνο τα δάκτυλα καθώς η πένα λειτουργεί περισσότερο «αυτοματοποιημένα» και μπορεί ο μαθητής να επαναλάβει το σχήμα για να παγιωθεί η γνώση της κλίμακας.

Μεταφορά θέσεων με καποτάστο

Ένας πρακτικός τρόπος να αλλάζουμε τις θέσεις των τραγουδιών είναι το καποτάστο. Πρόκειται για ένα μεταλλικό εξάρτημα το οποίο τοποθετείται στην ταστιέρα του μπουζουκιού με σκοπό να μικρύνει την απόσταση ταλάντωσης των χορδών. Πρακτικά «αντικαθιστά» το μικρό καβαλάρη επάνω στο μπράτσο μετά την κεφαλή και μεταφέρει το σημείο που θα παίζουμε τις ανοικτές χορδές σε όποιο σημείο της ταστιέρας επιθυμούμε.

Μετά το μικρό καβαλάρη τα τάστα ξεκινούν από το μέγιστο μέγεθος και σταδιακά όσο πλησιάζουν στο σκάφος το μέγεθός τους μειώνεται. Όταν ο μαθητής είναι σε μικρή ηλικία και έχει μικρή σωματική διάπλαση θα δυσκολευτεί με τα μικρά δάκτυλα που έχει να παίξει σε μεγάλα τάστα με μεγάλες αποστάσεις στις θέσεις με τις ανοικτές χορδές.

Η ευκολία σε αυτή την τεχνική έχει να κάνει με τη μεταφορά της ανοικτής θέσης σε περιοχή με μικρότερου μεγέθους τάστα. Έτσι ενώ αλλάζει η τονικότητα του τραγουδιού η δακτυλοθεσία παραμένει η ίδια.

θέση με απο
1η χορδή ανοικτή

Ντί λι ντι λι ντι λι ντί λι το κα ντή λι που έ φε γγε και κέ ντα γε η

Εικόνα 210: Το τραγούδι "Ντίλι το καντήλι", σε Ρε ελάσσονα.

Καποτάστο στο
7ο τάστο

Ντί λι ντι λι ντι λι ντί λι το κα ντή λι που έ φε γγε και κέ ντα γε η

Εικόνα 211: Το τραγούδι "Ντίλι το καντήλι" σε Λα ελάσσονα με μεταφορά θέσης με τη χρήση καποτάστου.

5.2. Χρόνος, μέτρημα και παλμός με κίνηση. Απλοποίηση ρυθμού και κάρτες με ρυθμικά σχήματα.

Σε κάθε διδασκαλία από την αρχή μέχρι κάποια στιγμή που ο μαθητής θα παγιώσει κάποιες γνώσεις για τις διάρκειες των φθόγγων, ξεκινάμε πρώτα την κατανομή των κτυπημάτων της πένας φτιάχνοντας ρυθμικά μοτίβα από τη μελωδία ή το τραγούδι που θα διδάξουμε και δίνουμε πολύ χρόνο για να μεταδοθεί μέσω της ακοής και της οπτικής παρατήρησης και των σχεδίων η υπόσταση (μονομερή, διμερή μορφή) του παλμού στο τέμπο (μέτρημα).

Για να μεταδώσει τον παλμό και τις διαφορές στις διάρκειες ο δάσκαλος θα δώσει έμφαση στην κίνηση στη φορά της πένας και στη συχνότητα σε συνδυασμό με τα κτυπήματα και τις φράσεις που θα λέει. Χωρίς να χρειάζεται να εξηγήσει εξ' αρχής ή να κατευθύνει το μαθητή η όλη διαδικασία θα μεταδοθεί «διαισθητικά» και πάντα με την καθοδήγηση του.

Τουλάχιστον για την αρχή όταν θέλουμε να μετρήσουμε τέταρτα η πένα θα πρέπει να κτυπάει σε όλα τα τέταρτα κατά την ίδια φορά (κίνηση) η δε φράση θα πρέπει να υπονοεί την μονομερή υπόσταση του παλμού (στον παλμό χωράει κάτι μεγάλο) τά α, τά α ή έ(ε)να, δύ(υ)ο. Όταν θέλουμε να μετρήσουμε όγδοα η πένα θα κτυπά τις χορδές εναλλάξ κάτω, πάνω (2 κινήσεις) και η φράση θα υπονοεί τη διμερή υπόσταση του παλμού (ο παλμός χωρίζεται σε 2 μικρότερα μέρη), τά-τα, τά-τα ή έ-να, δυ-ο ή τι-τα, τι-τα κ.ο.κ. Τέλος, όταν θέλουμε να μετρήσουμε μικρότερες αξίες σε ρυθμικά σχήματα όπως τρίηχα, πεντάηχα, επτάηχα, κ.λπ., ο παλμός υποδιαιρείτε ανάλογα με το πλήθος των φθογγόσημων του κάθε σχήματος.

Ο δάσκαλος για να δώσει το τέμπο και το σημείο εισαγωγής στην 1^η νότα και εφόσον με τα χέρια πρέπει να κρατάει το μπουζούκι για να παίζει χρησιμοποιεί φράσεις οι οποίες προκύπτουν από το ίδιο το ρυθμικό πλαίσιο (πόσοι παλμοί; - τι αξία ο κάθε παλμός; ανά μέτρο π.χ. 4 τέταρτα) και πρέπει να τις προσαρμόζει επάνω στο τέμπο. Οι φράσεις ανάλογα με το ρυθμικό πλαίσιο μπορεί να είναι: Έ-να και-αι για ρυθμό 2/4, έ-να δυ-ο και-αι για ρυθμό 3/4, έ-να δυ-ο τρι-α και-αι για ρυθμό 4/4 ή επτά οκτώ και για

9/8 κ.ο.κ. Οι λέξεις είναι προσαρμοσμένες σε μια “υπονοούμενη” ταχύτητα του τέταρτου στα bpm του τέμπο του τραγουδιού και η κάθε λέξη αντιστοιχεί σε κάθε παλμό από τους (ν) παλμούς που παίζεται το απόσπασμα.

Κατά την διαδικασία της διδασκαλίας συνηθίζουμε να μετράμε κινώντας το χέρι μας σχηματικά στον κάθε ρυθμό, ή κτυπώντας το χέρι μας στο τραπέζι, ή στο μηρό μας, ή και το πόδι στο πάτωμα. Η ανάγκη για να υιοθετήσουμε έναν δικό μας τρόπο διαχείρισης του παλμού και του ρυθμού προκύπτει και από τη φύση της επιτέλεσης καθώς πάντα κρατάμε το όργανο και παίζουμε. Ενώ στην θεωρία της μουσικής έχουμε διδαχθεί να σχηματοποιούμε το μέτρημα ανάλογα με το μέτρο και το ρυθμό π.χ. για μέτρο 4/4 θα κινήσουμε το χέρι κάτω για το ένα αριστερά για το δυο, δεξιά για το τρία και επάνω για το τέσσερα, στην περίπτωση μας θα ξεκινήσουμε με δυο διακριτές κινήσεις:

A. Την προς τα κάτω και

B. Την προς τα επάνω κίνηση.

Αυτές τις δυο κινήσεις τις θεωρούμε ένα χρόνο ο οποίος αποτελείται από δυο μέρη την θέση (κάτω) και την άρση (επάνω) διμερής παλμός. Κάθε κτύπος του χεριού ή του ποδιού σηματοδοτεί έναν παλμό. Όταν το χέρι κτυπήσει κάτω ξεκινάει ο παλμός και όταν το χέρι ανεβαίνει επάνω ολοκληρώνετε ο παλμός και το χέρι ξανακατεβαίνει για να κτυπήσει τον επόμενο παλμό κ.ο.κ.

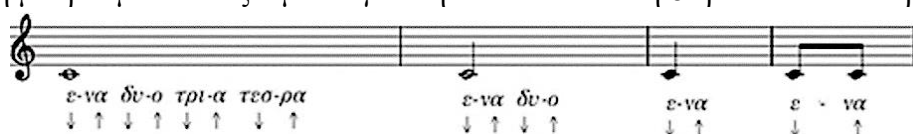
Χωρίζουμε τις κινήσεις του χεριού ή ποδιού σε δυο, θέση (κάτω) και άρση (επάνω).

Πόδι ή Χέρι:	κάτω - επάνω	κάτω - επάνω	κάτω - επάνω	κάτω - επάνω
παλμός:	έ - να	δύ - ο	τρι - α	τέσ - ρα
	↓ ↑	↓ ↑	↓ ↑	↓ ↑

Εικόνα 212: Σχηματική απεικόνιση. Ο παλμός με κίνηση.

Τον παλμό, που ολοκληρώνετε σε μια θέση και μια άρση του χεριού ή του ποδιού μας θα τον λέμε (για την αρχή τουλάχιστον) ένα χρόνο.

Το ολόκληρο ηχεί (ακούγεται) για τέσσερις τέτοιους χρόνους, το μισό για δυο χρόνους, το τέταρτο για έναν χρόνο και το όγδοο για μισό χρόνο. Σε ένα χρόνο δηλαδή μπορούμε να παίζουμε 2 όγδοα ή 4 δέκατα έκτα ή 8 τριακοστά δεύτερα κ.ο.κ.

Εικόνα 213: Σχηματική απεικόνιση. Οι διάρκειες των φθογγόσημων.

Στην αρχή της προφορικής διδασκαλίας η διαχείριση των ήχων και του παλμού σε οποιαδήποτε ρυθμο-μελωδική δομή επιτυγχάνεται «διαισθητικά» μέσα από παρατήρηση ακρόαση και συνεχόμενη εξάσκηση του μαθητή μαζί με το δάσκαλο. Κατά την διάρκεια της εκτέλεσης, μπορεί ο δάσκαλος να κινεί και τον κορμό του σώματος εμπρός για το κάτω του παλμού και πίσω για το πάνω του παλμού.

Έχοντας κατανοήσει τα σύμβολα τις πέννας, Π, V και της φοράς του παλμού ↓↑ μπορούμε να καταγράψουμε διάφορα ρυθμικά σχήματα κατά την προφορική διδασκαλία για άμεση κατανόηση ρυθμικών σχημάτων και ρυθμών. Κάποιες φορές θα

χρειαστεί να παίζουμε στα σημεία του παλμού που χρειάζεται και άλλες φορές θα κινήσουμε το χέρι της πένα στις κατευθύνσεις που χρειάζονται χωρίς να κτυπάμε τη νότα «κενές ή κούφιας πενιές».

Εικόνα 214: Σχηματική απεικόνιση, το μέτρημα του παρεστιγμένου τέταρτου, με τις κινήσεις της πένα.

Εικόνα 215: Εικόνα 209: Σχηματική απεικόνιση, το μέτρημα του τέταρτου και των ογδών, με τις κινήσεις της πένα.

Εικόνα 216: Εικόνα 209: Σχηματική απεικόνιση, το μέτρημα των δέκατων έκτων και των ογδών, με τις κινήσεις της πένα.

Απλοποίηση ρυθμο-μελωδικών δομών (τραγουδιών).

Πολλές φορές κατά τη διάρκεια των μαθημάτων χρειάζεται να επιστρέφουμε σε προηγούμενο επίπεδο γνώσης για να κατακτήσουμε νέες πιο απαιτητικές τεχνικές. Για παράδειγμα για να μάθουμε να εκτελούμε τρίηχα ογδού μπορούμε να ρίξουμε λίγο το τέμπο από την ταχύτητα που κατέχουμε για να εκτελούμε όγδοα και τέταρτα ή για να μάθουμε την είσοδο τις μελωδίας στην άρση του ογδού μπορούμε να απλοποιήσουμε το ρυθμό και μετά να προχωρήσουμε στο πραγματικό ρυθμικό πλαίσιο. Μπορούμε επίσης για να διδάξουμε το παρεστιγμένο όγδοο να το παρουσιάσουμε στην αρχή σαν παρεστιγμένο τέταρτο σε απλοποιημένο χρόνο.

Μια κοινή πρακτική που χρησιμοποιείτε από τους περισσότερους δασκάλους μουσικής στους αρχάριους μαθητές για να κατανοήσουν μακροσκελή και σύνθετες ρυθμο-μελωδικές δομές, είναι η απλοποίηση του κομματιού με την τεχνική του «διπλασιασμού του παλμού». Με αυτόν τον τρόπο η μελωδία μεγαλώνει και διακρίνονται καλύτερα οι σχέσεις και οι διάρκειες των ήχων. Το τέμπο θα μετρηθεί πιο αργά και οι διάρκειες των ήχων θα είναι μεγαλύτερες για να κατανοηθούν πιο εύκολα.

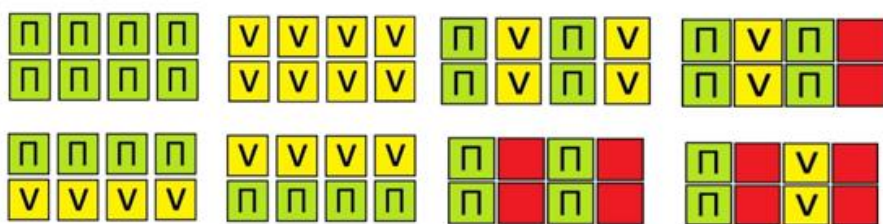
Αν για παράδειγμα στη μελωδία του τραγουδιού «σου μιλώ και κοκκινίζεις» του Διονύση Σαββόπουλου που είναι σε 2 παλμούς τετάρτων 2/4, την απλοποιήσουμε σε 4 παλμούς τετάρτων 4/4, όλες οι αξίες θα μεγαλώσουν και αν αυτή την αλλαγή την δούμε στο πεντάγραμμο θα διαπιστώσουμε ότι τα όγδοα θα γίνουν τέταρτα τα δέκατα έκτα όγδοα κ.ο.κ.

Εικόνα 217: «Σου μιλώ και κοκκινίζεις». Στην 1η γραμμή του πενταγράμμου, η μελωδία σε 2/4, κανονική μορφή. Στην 2η γραμμή του πενταγράμμου, η μελωδία σε απλοποιημένη μορφή σε 4/4 με τη μέθοδο του διπλασιασμού του παλμού.

Κάρτες με ρυθμικά σχήματα.

Μπορούμε να φτιάξουμε κάρτες με κουτάκια μέσα στα οποία σχηματίζουμε τους συμβολισμούς της πέννας κάτω και επάνω. Μπορούμε να χρωματίσουμε με το πράσινο για το κάτω της πέννας, το κίτρινο για το πάνω της πέννας και το κόκκινο για καθόλου πένα (παύση-σιγή). Το κάθε κουτάκι θα αντιστοιχεί σε έναν χρόνο. Μπορούν να σχεδιαστούν όλοι οι πιθανοί συνδυασμοί σε κάθε κουτάκι και με διάφορα κουτάκια να δημιουργηθούν όλα τα ρυθμικά μοτίβα. Ο δάσκαλος μπορεί να μετράει με κτύπους και ο μαθητής να εκτελεί τα κτυπήματα από κάθε κάρτα ή να εκτελούν ταυτόχρονα και να συντονίζονται στην αρχή διαισθητικά (με κίνηση και τις αυθόρμητες σωματικές αντιδράσεις). Οι κάρτες θα χρησιμοποιούνται μόνο ως αρχική παρατήρηση για την μετάδοση της πληροφορίας και σε καμία περίπτωση δεν θα αντικαταστήσουν το πεντάγραμμο.

Εικόνα 218: Διάφορες κάρτες με πένα. Τέταρτα και παύσεις τετάρτων.

Εικόνα 219: Διάφορες κάρτες με πένα. τέταρτα και όγδοα.

Μπορούμε να κατασκευάσουμε κάρτες, με όλους τους πιθανούς συνδυασμούς, οι οποίες θα χρησιμοποιηθούν και στην πορεία, για την κατανόηση σύνθετων και απαιτητικών ρυθμικών σχημάτων και μοτίβων κατά την διάρκεια της διδασκαλίας τραγουδιών. Δημιουργούμε επίσης, μικρές κάρτες με μέγεθος 6Χ6εκ. περίπου, με όλα τα κτυπήματα της πέννας. Το κάθε κουτάκι θεωρούμε ότι αντιστοιχεί σε ένα χρόνο. Ο μαθητής θα διαλέξει κάρτες για να φτιάξει τα δικά του ρυθμικά μοτίβα τα οποία θα εκτελέσουν μαζί με τον δάσκαλο.

Εικόνα 220: Μεμονωμένες κάρτες με πένα. Τέταρτα, όγδοα, παύσεις τετάρτων – ογδών και τρίηχα.

5.3. Οι απαραίτητες «συνήθειες και πρακτικές» κατά τη διάρκεια της σπουδής.

Ερμηνεία του ρεπερτορίου από το δάσκαλο και τους μαθητές.

Ο δάσκαλος σε κάθε συνάντηση θα πρέπει να εξασφαλίσει 2-3 λεπτά για να ερμηνεύει τραγούδια από το ρεπερτόριο που θα διδάξει άμεσα ή σε βάθος χρόνου.

Οι ώρες συνάντησης με τους νέους μαθητές μπορούν να προγραμματιστούν μετά από προχωρημένους μαθητές και η είσοδο των μικρών μαθητών στην αίθουσα διδασκαλίας, να γίνεται κατά την εκτέλεση ρεπερτορίου από τους προχωρημένους μαθητές. Η παρουσίαση της ερμηνείας από τους προχωρημένους στους νέους μαθητές θα έχει τη μορφή «μικρής συναυλίας - ρεσιτάλ».

Η καταγραφή της ερμηνείας.

Η καταγραφή της εκτέλεσης με ηχογράφιση ή βιντεοσκόπηση είναι ένα άλλο διδακτικό εργαλείο. Ο σκοπός της καταγραφής είναι να ακούσουν ή να δουν το βίντεο με το δάσκαλο για να παρατηρήσει ο ίδιος ο μαθητής τυχόν λάθη, παραλήψεις, κακό συντονισμό με τον παλμό, ή γενικά τον τρόπο της εκτέλεσης. Με αυτό τον τρόπο ο μαθητής παίρνει άμεσα ανατροφοδότηση από τον ίδιο παρατηρώντας τα λάθη με σκοπό τη βελτίωση του.

Το υλικό ακρόασης.

Γενικά και από την πρώτη συνάντηση, ο δάσκαλος θα δώσει υλικό ακρόασης, το οποίο ο γονιός θα φροντίσει να αξιοποιούν σε κάθε ευκαιρία. Το υλικό ακρόασης θα πρέπει να αναπαράγεται στο σπίτι ή οπουδήποτε αλλού. Είναι σημαντικό να ενθαρρύνουμε την ακρόαση κάθε μέρα στο μαθητή αλλά πρέπει να γίνεται με φυσικό τρόπο χωρίς πίεση ή εξαναγκασμό. Μια έξυπνη και αποτελεσματική προτεινόμενη μέθοδος από τον Suzuki είναι να βάζουμε μουσική όταν το παιδί ασχολείται με άλλες δραστηριότητες όπως το παιχνίδι. Έτσι το παιδί μπορεί να απορροφά τους ήχους χωρίς να αισθάνεται υποχρεωμένο να ακούει αποκλειστικά μουσική (Starr, 1983).

Το υλικό αυτό θα αποτελείται από τραγούδια και μελωδίες που θα διδαχθούν άμεσα και από πολλά άλλα που Πρόκειται να διδαχθούν αργότερα (Suzuki, στο Στάμου, 2004).

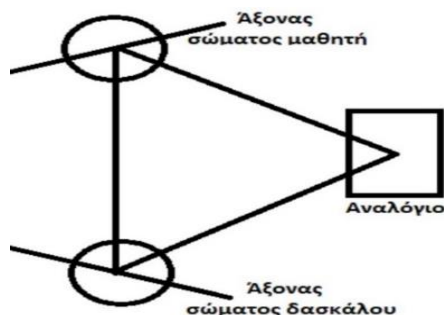
Ομαδικά μαθήματα

Ανάμεσα στα μαθήματα σε άλλες ώρες, μπορούν να οργανωθούν συναντήσεις παιδιών ίδιου γνωστικού επιπέδου και φυσικής ικανότητας ή οι προχωρημένοι μαθητές να δίνουν ρεσιτάλ και συναυλίες για τους μικρούς στο κλειστό περιβάλλον της τάξης και ακόμα όλοι μαζί να διδαχθούν κάτι νέο.

Τα ομαδικά μαθήματα πρέπει να πραγματοποιούνται συχνά γιατί δίνουν την ευκαιρία στα παιδιά να απολαμβάνουν την «ερμηνεία της μουσικής» σαν παιχνίδι μεταξύ τους ή ακόμα και όλοι μαζί. Ακόμα και στο πλαίσιο του ομαδικού μαθήματος πρέπει να δίνεται στον κάθε μαθητή η ευκαιρία να εκτελέσει ένα «σόλο». Αυτή είναι η στιγμή τους να επιδείξουν τις μουσικές γνώσεις που έχουν αποκτήσει και τις δυνατότητες που διαθέτουν (Μέθοδος Suzuki International, 1984).

Θέση μεταξύ του δασκάλου, του μαθητή και του αναλογίου.

Σε όλες τις συναντήσεις για τη διδασκαλία του μουζουκίου ο δάσκαλος και ο μαθητής κάθονται σχεδόν αντικριστά, δηλαδή ο ένας κοιτάζει τον άλλον και σχετικά κοντά. Ανάμεσά τους βρίσκεται το αναλόγιο. Μεταξύ των δυο και του αναλογίου, σχηματίζεται ένα ισοσκελές τρίγωνο για να έχουν οπτική επαφή τόσο μεταξύ τους αλλά και με οτιδήποτε τοποθετείται επάνω στο αναλόγιο με μικρή περιστροφή του κεφαλιού αριστερά ή δεξιά 45 μοίρες. Η οποιαδήποτε μεγάλη ή σύνθετη λειτουργία του υπόλοιπου σώματος κατά την διάρκεια του μαθήματος αποσπά την προσοχή των μικρών μαθητών.

Εικόνα 221: Θέση δασκάλου, μαθητή και αναλογίου

Διδακτική ορολογία.

Πρέπει να εστιάσουμε στη οριοθέτηση ενός ουσιαστικού τρόπου επικοινωνίας με τους μαθητές και αυτό γιατί στην προσπάθειά μας να εξηγήσουμε και να κατευθύνουμε στη διδασκαλία οργάνων άθελά μας και επειδή για εμάς είναι κάτι δεδομένο και καθημερινό χρησιμοποιούμε λόγια και εκφράσεις για διάφορα ζητήματα τα οποία είναι δυσνόητα για τα μικρά παιδιά.

Αποφεύγουμε σε μικρά παιδιά να χρησιμοποιούμε σύνθετους όρους και εντελώς άγνωστες λέξεις. Προτιμούμε να αντικαταστήσουμε διάφορες από αυτές με άλλες απλές και κατανοητές π.χ αντί για φθογγόσημα θα πούμε σημάδια ή πιο απλά νότες, αντί για διάστημα ή διαστήματα μπορούμε να πούμε απόσταση ή χώρος, αντί για μέτρο να πούμε κουτάκι ή ενότητα και θα αποφύγουμε να πούμε τις λέξεις κλάσμα, κλειδί, τέμπο και άλλες πολλές αλλά και φράσεις του τύπου «Μπαίνεις στο χρόνο»,

«Μπαίνω στο τραγούδι - στη μελωδία», «μετρώ τρία και μπαίνουμε», αν δεν εξηγήσουμε πρώτα το νόημα.

Επίσης μαθαίνουμε στα παιδιά αργά και σταδιακά όλα εκείνα τα σύμβολα του πενταγράμμου για την εκτέλεση, την έκφραση και τους χαρακτηρισμούς που συνθέτουν έναν «κώδικα επικοινωνίας»⁵⁵ ο οποίος περιλαμβάνει αριθμούς, σύμβολα, σχήματα και άλλα προκειμένου να είμαστε σε θέση να μεταδώσουμε τη σωστή έννοια σε ότι χρειαστεί. Όπως για παράδειγμα πώς θα κτυπά η πένα κάτω η πάνω, με ποια δάκτυλα θα πατάμε στα τάστα, σε ποια χορδή την διάρκεια των ήχων και ακόμα εκφράσεις ή λέξεις όπως «παίξε μαλακά ή σιγά», «παίξε στο χρόνο» ή «έ-να δυ-ο ες». και πολλές τέτοιες λεπτομέρειες για να επικοινωνούμε χωρίς παρανοήσεις. Με την προφορική διδασκαλία ενισχύουμε την μουσική διαίσθηση και την αντίληψη, εκπαιδεύουμε και εμπλουτίζουμε τις γνώσεις του μαθητή στη μουσική ερμηνεία και με τις θεωρητικές γνώσεις και το πεντάγραμμο σχηματοποιούμε όλα εκείνα τα γεγονότα που διαδραματίζονται στις μουσικές συνθέσεις.

Η σχηματοποίηση του πλήθους των παραμέτρων που εμπεριέχει η μουσική θα βοηθήσει αργότερα στην τροποποίηση και αναπροσαρμογή με σκοπό την προσωποποίηση της ερμηνείας και κατ' επέκταση την εξέλιξη του μουσικού (Πυργιώτης, 2004).

Τέλος θα πρέπει να εστιάσουμε σε μια συστηματοποιημένη σημειογραφία του μπουζουκιού στο πεντάγραμμο, για να γράψουμε τα φθογγόσημα και τις συμπληρωματικές πληροφορίες των θέσεων των δακτύλων και των καλωπισμών (Καραμφίλλης, 2018).

Περιγραφή	Σύμβολο - σημείωση	Χρήση - ερμηνεία
Αριθμός σε κύκλο κάτω από μια νότα.		Χορδή στην οποία εκτελείται η νότα.
Αριθμός επάνω από μια νότα.		Η νότα θα πατηθεί στην ταστιέρα με το 2 ^ο δάκτυλο
Συνεχόμενες τελείες δεξιά από αριθμό σε κύκλο.		Όλες οι νότες, που βρίσκονται πάνω από τις τελείες, εκτελούνται στην ίδια χορδή.
Το σύμβολο «Π», πάνω από μια νότα.		Η πένα θα κτυπήσει προς τα κάτω.
Το σύμβολο «V», πάνω από μια νότα.		Η πένα θα κτυπήσει προς τα πάνω.
Αριθμοί σε κύκλο, αριστερά από νότες σε ~~διπλόχορδο~~ .		Η νότα λα είναι στην 1 ^η χορδή και η νότα φα, στη 2 ^η .
Αριθμοί δεξιά από νότες σε ~~διπλόχορδο~~ .		Η νότα λα, θα πατηθεί με το 1 ^ο δάκτυλο και η νότα φα, με το 2 ^ο δάκτυλο
Υφέση τυχαίο σημείο αλλοίωσης.		Βαρύνει (ελαττώνει) τη νότα, ένα ημιτόνιο. Παίζω στο προηγούμενο τάστο.
Δίεση τυχαίο σημείο αλλοίωσης		Αυξάνει (προωθεί) τη νότα ένα ημιτόνιο. Παίζω στο επόμενο τάστο.
Αναίρεση		Ακυρώνει την οποιαδήποτε αλλοίωση.

Εικόνα 222: Πίνακας περιγραφής και επεξήγησης, συμβόλων και μουσικών σχημάτων.

⁵⁵ «Μεταφορικά» Το σύνολο του λεξιλογίου των σημείων, των σχεδίων και των σημειώσεων, επί των μουσικών κειμένων και μη.

5.4. Εβδομαδιαίο και καθημερινό πρόγραμμα μελέτης και δραστηριοτήτων.

Σε ένα πίνακα με τις ημέρες τις εβδομάδας μπορούμε σε κάθε ημέρα να βάλουμε κουτάκια τα οποία αντιστοιχούν σε κάθε φορά που θα εκτελείτε μια άσκηση ή το σύνολο των ασκήσεων που έχουν δοθεί για εξάσκηση στο σπίτι. Η συχνότητα και ο χρόνος ενασχόλησης θα προγραμματιστεί σε συνεργασία με το μαθητή, τις δυνατότητές του και το πρόγραμμα των υπόλοιπων δραστηριοτήτων. Θα συμφωνήσουν ότι κάθε φορά που ολοκληρώνει την μελέτη θα βάζει ένα X σε ένα κουτάκι (Στάμου 2009).

Δευτέρα	Τρίτη	Τετάρτη	Πέμπτη	Παρασκευή	Σάββατο	Κυριακή																																																																																																																						
<table border="1"> <tr><td>X</td><td>X</td></tr> <tr><td>5</td><td>4</td></tr> <tr><td>5</td><td>6</td></tr> <tr><td>7</td><td>8</td></tr> <tr><td>9</td><td>10</td></tr> <tr><td>11</td><td>12</td></tr> </table>	X	X	5	4	5	6	7	8	9	10	11	12	<table border="1"> <tr><td>X</td><td>X</td></tr> <tr><td>3</td><td>4</td></tr> <tr><td>5</td><td>6</td></tr> <tr><td>7</td><td>8</td></tr> <tr><td>9</td><td>10</td></tr> </table>	X	X	3	4	5	6	7	8	9	10	<table border="1"> <tr><td>X</td><td>X</td></tr> <tr><td>3</td><td>4</td></tr> <tr><td>5</td><td>6</td></tr> <tr><td>7</td><td>8</td></tr> <tr><td>9</td><td>10</td></tr> </table>	X	X	3	4	5	6	7	8	9	10	<table border="1"> <tr><td>X</td><td>X</td></tr> <tr><td>3</td><td>4</td></tr> <tr><td>5</td><td>6</td></tr> <tr><td>7</td><td>8</td></tr> <tr><td>9</td><td>10</td></tr> </table>	X	X	3	4	5	6	7	8	9	10	<table border="1"> <tr><td>X</td><td>2</td></tr> <tr><td>3</td><td>4</td></tr> <tr><td>5</td><td>6</td></tr> <tr><td>7</td><td>8</td></tr> <tr><td>9</td><td>10</td></tr> </table>	X	2	3	4	5	6	7	8	9	10	<table border="1"> <tr><td>X</td><td>2</td></tr> <tr><td>3</td><td>4</td></tr> <tr><td>5</td><td>6</td></tr> <tr><td>7</td><td>8</td></tr> <tr><td>9</td><td>10</td></tr> </table>	X	2	3	4	5	6	7	8	9	10	<table border="1"> <tr><td>1</td><td>2</td><td>3</td><td>4</td><td>5</td><td>6</td><td>7</td></tr> <tr><td>1^η μέρα</td><td>☺</td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td></tr> <tr><td>2^η μέρα</td><td></td><td>☺</td><td>☺</td><td></td><td></td><td></td></tr> <tr><td>3^η μέρα</td><td></td><td></td><td>☺</td><td>☺</td><td></td><td></td></tr> <tr><td>4^η μέρα</td><td></td><td></td><td></td><td>☺</td><td>☺</td><td></td></tr> <tr><td>5^η μέρα</td><td></td><td></td><td></td><td></td><td>☺</td><td></td></tr> <tr><td>6^η μέρα</td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td></tr> <tr><td>7^η μέρα</td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td></tr> </table>	1	2	3	4	5	6	7	1 ^η μέρα	☺						2 ^η μέρα		☺	☺				3 ^η μέρα			☺	☺			4 ^η μέρα				☺	☺		5 ^η μέρα					☺		6 ^η μέρα							7 ^η μέρα						
X	X																																																																																																																											
5	4																																																																																																																											
5	6																																																																																																																											
7	8																																																																																																																											
9	10																																																																																																																											
11	12																																																																																																																											
X	X																																																																																																																											
3	4																																																																																																																											
5	6																																																																																																																											
7	8																																																																																																																											
9	10																																																																																																																											
X	X																																																																																																																											
3	4																																																																																																																											
5	6																																																																																																																											
7	8																																																																																																																											
9	10																																																																																																																											
X	X																																																																																																																											
3	4																																																																																																																											
5	6																																																																																																																											
7	8																																																																																																																											
9	10																																																																																																																											
X	2																																																																																																																											
3	4																																																																																																																											
5	6																																																																																																																											
7	8																																																																																																																											
9	10																																																																																																																											
X	2																																																																																																																											
3	4																																																																																																																											
5	6																																																																																																																											
7	8																																																																																																																											
9	10																																																																																																																											
1	2	3	4	5	6	7																																																																																																																						
1 ^η μέρα	☺																																																																																																																											
2 ^η μέρα		☺	☺																																																																																																																									
3 ^η μέρα			☺	☺																																																																																																																								
4 ^η μέρα				☺	☺																																																																																																																							
5 ^η μέρα					☺																																																																																																																							
6 ^η μέρα																																																																																																																												
7 ^η μέρα																																																																																																																												

1 ^η μέρα		Χειρόγραφος πίνακας στο τετράδιο. σε κάθε μάθημα
2 ^η μέρα		Δευτέρα... X / / X / / X / / X / /
3 ^η μέρα		Τρίτη... X / / X / / / / / / / /
4 ^η μέρα		Τετάρτη... X / / X / / / / / /
5 ^η μέρα		Πέμπτη... X / / X / / X / / X / /
6 ^η μέρα		Παρασκευή... / / / / / / / /
7 ^η μέρα		Σάββατο... / / / / / / / /
		Κυριακή... / / / / / / / /

Εικόνα 223: Παραδείγματα ημερολογίου καθημερινής μελέτης.

Σε ένα πίνακα με τις ημέρες της εβδομάδας μπορούμε να οργανώσουμε τις ώρες μελέτης σε καθημερινή βάση

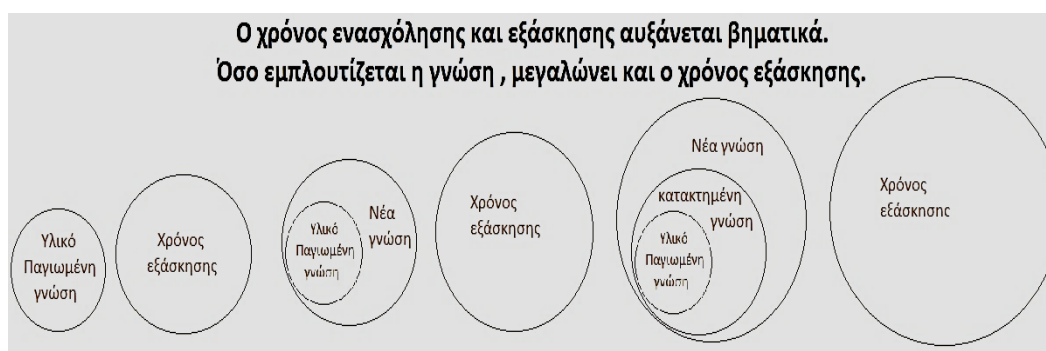
Ημέρες/ώρες	Δευτέρα	Τρίτη	Τετάρτη	Πέμπτη	Παρασκευή	Σάββατο	Κυριακή
08:00-15:30	Σχολείο	Σχολείο	Σχολείο	Σχολείο	Σχολείο	Μελέτη μουσική και μαθήματα	Μελέτη μουσική και μαθήματα
16:00-17:00	Ωδείο	Μελέτη μουσική και μαθήματα	Μελέτη μουσική και μαθήματα	Μελέτη μουσική και μαθήματα	Μελέτη μουσική και μαθήματα		
17:00-18:00	Μελέτη μουσική και μαθήματα						
18:00-19:00		Ποδόσφαιρο		Ποδόσφαιρο		Επανάληψη μουσική	Επανάληψη μουσική
19:00-20:00			Αγγλικά		Αγγλικά		
20:00-21:00	Επανάληψη μουσική	Επανάληψη μουσική		Επανάληψη μουσική			
21:00-22:00			21:00-21:10 επανάληψη μουσική				
22:00	Ύπνος	Ύπνος	Ύπνος	Ύπνος	Ύπνος	Ύπνος	Ύπνος

Εικόνα 224: Ενδεικτικός πίνακας οργάνωσης προγράμματος εβδομάδας με τις ώρες μελέτης σε καθημερινή βάση.

Διαχείριση της μελέτης για την κατάκτηση των γνώσεων του κάθε μαθήματος.

Μετά την ολοκλήρωση κάθε μαθήματος έχει διδαχθεί κάποια «καινούρια γνώση» η οποία πρέπει να κατανοηθεί πλήρως από τον μαθητή και να παγιωθεί εκτελώντας από μνήμης. Για να κατακτηθεί αυτή η γνώση και να είναι σε θέση ο μαθητής να προχωρήσει στο επόμενο στάδιο θα χρειαστεί να μελετήσει στο σπίτι όλο το υλικό που θα δώσει ο δάσκαλος. Για το λόγο αυτό ο δάσκαλος θα πρέπει να δώσει συγκεκριμένες κατευθύνσεις για το χρόνο ενασχόλησης και διαχείρισης της μελέτης.

Ο χρόνος ενασχόλησης με τις ασκήσεις, είναι συνάρτηση των μέχρι την επικείμενη στιγμή γνώσεων και επιπέδου του μαθητή.

Εικόνα 225: Σχηματική απεικόνιση. Χρόνος μελέτης, ανάλογα με τις γνώσεις.

Έτσι μετά το κάθε μάθημα θα χρειαστεί άμεση και συνεχόμενη ενασχόληση. Η επιτυχία έγκειται στην *καθημερινή επανάληψη*.

Υλικό μελέτης και χρόνος ενασχόλησης για το σπίτι (οδηγίες προς τους γονείς)

Την ημέρα της 1ης συνάντησης, με δεδομένο τον ενθουσιασμό του μαθητή για το νέο υλικό, θα προταθεί²⁶ στο μαθητή να κάνει όσες φορές θέλει, χωρίς περιορισμό. Για τις επόμενες μέρες, θα δώσει τόσες φορές επαναλήψεων ανάλογα με το υλικό και το επίπεδό του.

1. Από την 1^η μέρα τα δυο μοτίβα από μνήμης που δούλεψαν στο μάθημα. Εκτελεί δυο φορές το κάθε μοτίβο σε κάθε χορδή, και επαναλαμβάνει 4 φορές. . Από τον πίνακα εικόνα Νο.32, με τις ασκήσεις για την πένα, τις ασκήσεις 1,2,3,4,5,6, 6 επαναλήψεις την κάθε γραμμή. 3-4 φορές την κάθε μέρα, χρόνος ενασχόλησης 5-6 λεπτά την κάθε φορά²⁷.

Την 1^η ημέρα, μετά το μάθημα, θα πρέπει να μελετήσει, απευθείας μετά το μάθημα και μετά όσες φορές θέλει.

Την 2^η ημέρα, απευθείας μετά το σχολείο, και μετά όποτε και όσο θέλει (ελάχιστη επανάληψη 3 φορές).

Την 3^η, 4^η, 5^η, 6^η και 7^η μέρα, 3 με 4 φορές.

Εικόνα 226: Ενδεικτικό πρόγραμμα μελέτης και χρόνου εξάσκησης μετά το 1ο μάθημα για την πένα.

Υλικό μελέτης και χρόνος ενασχόλησης για το σπίτι (οδηγίες προς τους γονείς)

Όλα τα παρακάτω, 2-4 φορές την ημέρα, κάθε μέρα.

1. Στον 1^ο πίνακα με τις ασκήσεις για την πένα , τις ασκήσεις 6, 7, 8. Έξι επαναλήψεις την κάθε γραμμή, 3 φορές.
2. Το «Κερκυραϊκός» 3 φορές
3. Το «Το πουκάμισο το θαλασσί» 3 φορές.
4. Το «Τρίγωνα κάλαντα» 3 φορές
5. Το «Κάλαντα πρωτοχρονιάς» 3 φορές
6. Το «Κάλαντα Χριστουγέννων» 3 φορές
7. Το «τα ψέματα» 3 φορές
8. Το «Happy Birthday song» 3 φορές
9. Το «ήταν ένα μικρό καράβι» 3 φορές
10. Την άσκηση με τα αρπίσματα 5 φορές, με συνδυασμούς πένας
11. Η μείζονα κλίμακα σε μια οκτάβα από 8 τονικότητες επιλογής του μαθητή
12. Το «σήκωσέ το» 5 φορές
13. Το «πουκάμισο» 5 φορές
14. Το «τραγουδι γενεθλίων 5 φορές.
15. Το «φεγγαράκι μου λαμπρό» 3 φορές.
16. Όλο το «ο κούκος» 5 επαναλήψεις
17. Όλο το απόσπασμα «άσπρα κόκκινα» 5 επαναλήψεις.
18. Τέλος Το «Κερκυραϊκός» 8 φορές.

Χρόνος ενασχόλησης -18-21 λεπτά την κάθε φορά.

Εικόνα 227: ενδεικτικό πρόγραμμα μελέτης και χρόνου εξάσκησης μετά το 19ο μάθημα.

Κάθε συνάντηση νέες γνώσεις, ένα βήμα κάθε φορά.

Κάθε συνάντηση με τους μαθητές τη θεωρούμε και μια ξεχωριστή δραστηριότητα. Η σωστή διαχείριση του επιπέδου δυσκολίας κατά τη διδασκαλία νέων τεχνικών και δεξιοτήτων, είναι απαραίτητη σε κάθε επίπεδο. Η κάθε δραστηριότητα, θα πρέπει να έχει ξεκάθαρο στόχο με σκοπό την κλιμακωτή πρόοδο, έτσι ώστε να υπάρχει μια σταδιακή εξέλιξη «βήμα-βήμα» αλλά να είναι προσαρμοσμένη στην ικανότητα και στο επίπεδο του μαθητή. Για το λόγο αυτό πρέπει ο δάσκαλος να προετοιμάσει δραστηριότητες με τρόπο ώστε η γνώση από την τρέχουσα δραστηριότητα, να συμπληρώνει τη γνώση της προηγούμενης και να παρέχει όλη την «υποδομή» για την γνώση της επερχόμενης.

Η μέρα και η ώρα του μαθήματος.

Πρέπει να δώσουμε προτεραιότητα στην επιλογή της ημέρας του μαθήματος καθώς θα χρειαστεί να είναι μέρα κατά την οποία ο μαθητής δεν θα έχει «φορτωμένο πρόγραμμα» και αν είναι δυνατό να μην έχει άλλη εξωσχολική δραστηριότητα πριν και μετά το μάθημα της μουσικής.

Στα πρώτα μαθήματα μουσικής που δεν έχουμε εκπαιδεύσει ακόμα τη «μουσική και τη μυϊκή μνήμη» και δεν έχουμε σχηματοποιήσει μελωδίες και ρυθμικά μοτίβα, καλό είναι αμέσως μετά το μάθημα ο μαθητής να μελετάει όσα διδάχθηκε. Έτσι ελαχιστοποιείται το ποσοστό λάθους κατά την μελέτη και εκπαιδεύει ο ίδιος την μνήμη

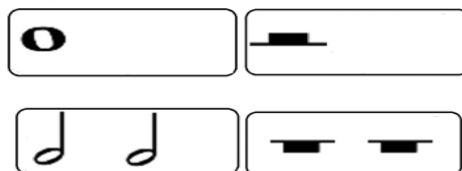
Εικόνα 229: Άσκηση με τη νότα ρε, σε όλες τις θέσεις στην έκταση του πενταγράμμου και της ταστιέρας.

Στο επόμενο στάδιο ο δάσκαλος θα εκτυπώσει παρτιτούρες σε οριζόντια κατανομή με μεγάλα και ευδιάκριτα τα σύμβολα του πενταγράμμου με τους αριθμούς των χορδών και των δακτύλων όπου θα επαναλαμβάνονται πολλές φορές ίδιες νότες (π.χ. ανοικτές χορδές) και σε συνδυασμό με τις τεχνικές ομαδοποίηση των θέσεων των δακτύλων και των χορδών, θα διαβάζουν το κείμενο. Αυτό το στάδιο χρειάζεται για να εκπαιδύσουμε τους μαθητές σε ταυτόχρονες λειτουργίες του εγκεφάλου όπως είναι η παρατήρηση και ταυτόχρονη εκτέλεση.

Εικόνα 230: Ασκήσεις για την πένα σε ανοικτές χορδές.

Εικόνα 231: Ασκήσεις σε θέσεις φθογγικών ομάδων, για την κατανόηση των θέσεων των φθογγόσημων στην ταστιέρα του μπουζουκιού.

Μπορούμε να κατασκευάσουμε κάρτες με ολόκληρα, μισά, τέταρτα και όγδοα ως αρχική παρατήρηση και να δώσουμε ασκήσεις με κάρτες φθογγόσημων στις ανοικτές χορδές και στις θέσεις των οποίων έχει παγιωθεί η γνώση κατά τη διάρκεια της προφορικής διδασκαλίας.

Εικόνα 232: Κάρτες με τα φθογγόσημα.

Η να επιμείνουμε σε μια απλή και σταδιακά σύνθετη μουσική σημειογραφία σε γνωστές θέσεις φθογγόσημων ενσωματώνοντας όλες τις πληροφορίες.

Εικόνα 233: Ενδεικτική μουσική σημειογραφία, σε γνωστές θέσεις φθογγόσημων.

6. ΚΕΦΑΛΑΙΟ

6.1. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Μέσα από τη μελέτη των μουσικοπαιδαγωγικών μεθόδων διδακτικής της μουσικής διαπίστωσα με μεγάλη έκπληξη, ότι η προφορική διδασκαλία του μουζουκίου εμπεριέχει πολλές πρακτικές και συνήθειες από τις μεθόδους με προεξέχουσα τη μέθοδο Suzuki.

Οι δάσκαλοι, υποβάλουν τους μαθητές σε συνεχή παρατήρηση και ακρόαση μεταδίδοντας όλα τα στοιχεία και τα χαρακτηριστικά της ερμηνείας και οι μαθητές με την επαναλαμβανόμενη εξάσκηση μαθαίνουν το όργανο και τις τεχνικές. Χτίζεται με αυτόν τον τρόπο ένα «μουσικό λεξιλόγιο» που διευρύνεται σε κάθε συνάντηση. Η διδασκαλία ενσωματώνεται στις συνήθειες και την καθημερινότητα των παιδιών τα οποία αλληλοεπιδρούν και ανατροφοδοτούν τη διαδικασία η οποία εξελίσσεται με φυσικό τρόπο (Στάμου, 2012).

Η μουσική διδασκαλία είναι σημαντικός παράγοντας αλληλεπίδρασης συναισθημάτων και αρχών μέσα στα κοινωνικοπολιτικά συστήματα από τις μικρές κοινότητες μέχρι τα σύγχρονα «απέραντα» παγκοσμιοποιημένα έθνη. Ο Suzuki με την αγάπη του για τη μουσική και την ανθρωπιστική στάση του απέναντι στα παιδιά και τις οικογένειές τους, θέλησε να εξασφαλίσει μια διαδικασία μέσα από την οποία ο κόσμος μπορεί να γίνει καλύτερος. Τόσο μεγάλη είναι η δύναμη της παιδαγωγικής τέχνης, πόσο μάλλον όταν αυτή η τέχνη ενσωματώνεται στη μουσική διδασκαλία.

Από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα αναγνωρίζεται σε όλο τον πλανήτη η απαραίτητη συνεισφορά της σωστής διαπαιδαγώγησης των παιδιών για τη σωστή εξέλιξη του ανθρώπου μέσα σε στενά και ευρύτερα κοινωνικοπολιτικά και πολιτισμικά πλαίσια. Η μουσική ανέκαθεν ήταν μέσω επικοινωνίας, μεταφοράς συναισθημάτων και συνεχόμενων αλληλεπιδράσεων μεταξύ όχι μόνο των εμπλεκόμενων αλλά του συνόλου της ανθρωπότητας. Η διδασκαλία σε παιδιά θα πρέπει να στηρίζεται, πέρα από εξειδικευμένες γνώσεις του αντικειμένου, με ανθρωπιστικά χαρακτηριστικά τα οποία να «θωρακίζουν» την εξέλιξη των παιδιών μέσα σε αρχές και αρετές.

Οι δάσκαλοι μουσικής οφείλουν να εξελίσσουν τους τρόπους προσέγγισης αντιλαμβανόμενοι τις ανάγκες που προκύπτουν από τα νέα δεδομένα των σύγχρονων κοινωνιών. Από την επίδραση της τεχνολογίας στην άμεση πληροφορία και το πώς αυτό επηρεάζει τη στάση των ανθρώπων στη μάθηση και την εκπαίδευση για να κατανοήσουν και να προσεγγίσουν με σύγχρονα «μοντέλα» τις νέες ανάγκες και ιδιαιτερότητες του συνόλου των εκπαιδευόμενων.

Ο πρακτικός οδηγός διδασκαλίας που παρουσιάστηκε, μαζί με τη φιλοσοφία για την προσέγγιση των μικρών μαθητών, περιέχει περιγραφές σε δράσεις, συνήθειες και έννοιες για τη σπουδή, καθώς αποκωδικοποιεί με απλό τρόπο κοινές πρακτικές οι οποίες προκύπτουν από την ίδια τη διαδικασία ως αποτέλεσμα μακράς εμπειρίας. Όλες οι προτάσεις που παρουσιάστηκαν, είναι δυνατόν να αποτελέσουν το εφαλτήριο για να προκαλέσουν τη φαντασία και τη δημιουργικότητα των εμπλεκόμενων. Όλες οι

διδασκαλίες μπορούν να προσαρμοστούν για να χρησιμοποιηθούν από τους δάσκαλους μουσικής διδασκαλίας σε οποιαδήποτε δομή, σχολεία, σχολές, ωδεία και ιδιαίτερα μαθήματα, προκειμένου να εξυπηρετήσουν τις ανάγκες που προκύπτουν ανάλογα με τις ιδιαιτερότητες και τις δεξιότητες των μαθητών τους. Η χρήση της μεθοδολογίας σε συνδυασμό με τις βασικές αρχές της προφορικότητας, την παρατήρηση, την ακρόαση και τη μίμηση μπορούν να οδηγήσουν στην εκπαίδευση του ταλέντου, χτίζοντας δεξιότητες και παγιώνοντας συνήθειες μελέτης, ώστε ο κάθε εκπαιδευόμενος να ανακαλύψει και να ξετυλίξει τις ικανότητές του, να εξελιχθεί και να εξελίξει τη μουσική.

Αν έστω κάποια ελάχιστη πληροφορία από την παρούσα εργασία, αποτελέσει σημείο έμπνευσης για τους δασκάλους σε οποιοδήποτε κλάδο και ειδικότητα, αρκεί για να επιβεβαιώσει την αξία της ενασχόλησης με την τέχνη της μουσικής παιδαγωγικής.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Adams, M. C., *Student and teacher experiences with informal learning in a school music classroom: An action research study*. (MM thesis: University of Nebraska, Lincoln NE, 2014).
- Agrell, J. *Improvisational Games for Classical Musicians*. (Chicago: GIA Publications, 2008).
- Bohman, P. V. *The Study of Folk Music in the Modern World*. (Bloomington: Indiana University Press, 1988).
- Bohman, Philip V. "Traditional Music and Cultural Identity: *Persistent Paradigm in the History of Ethnomusicology*." *Yearbook for Traditional Music* 20 (1988): 26–42. <https://doi.org/10.2307/768164>.
- Brophy, T. S. *Developing Improvisation in General Music Classes*. *Music Educators Journal*, 88(1), 34-41 (2001).
- Campbell, P. S. *Learning to improvise music, improvising to learn music*. In G. Solis & B. Nettl (Eds.), *Musical Improvisation: Art, Education, and Society* (pp. 119-142). Urbana: University of Illinois Press (2009).
- Carlson, M. *Performance: A Critical Introduction*. (London and New York Routledge, 1996).
- Daly, R. *Παραδοσιακά Μουσικά Όργανα*. (Δήμος Πατραίων. Πάτρα, 1994).
- DeNora, T. *Music in everyday life*. (UK: Cambridge University Press, 2000).
- Gordon, E. E.. *Εγχειρίδιο για τα Primary Measures of Music Audiation και Intermediate Measures of Music Audiation* (μτφρ. Λ. Στάμου). Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Πανεπιστημίου Μακεδονίας (2006).
- Gordon, E. E. *Εγχειρίδιο για το Advanced Measures of Music Audiation*. (μτφρ. Λ. Στάμου). Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Πανεπιστημίου Μακεδονίας (2007).
- Green, L. *Music Informal Learning and the School: A New Classroom Pedagogy*. (Ashgate, 2008).
- Hickey, M., & Webster, P. *Creative thinking in music*. *Music Educators Journal*, 88(1), 19-23 (2001).
- Kostka, S. *Materials and Techniques of Post Tonal Music (4th ed.)*. Routledge (2011). <https://doi.org/10.4324/9781315663586>. Ανακτήθηκε 19 Σεπτεμβρίου 2023
- Mathiesen, T. *Ελληνικές Θεωρήσεις της μουσικής*. (Αθήνα: Νεφέλη, 2000).
- Morgenstern, Ulrich. "In Defence of the Term and Concept of Traditional Music." *Musicologist* 5(1):1-30 (2021) DOI:[10.33906/musicologist.913512](https://doi.org/10.33906/musicologist.913512) Ανακτήθηκε 19 Σεπτεμβρίου 2023

Philips, Mark και Yohan Susilo. "Η παράδοση των *Larung Sesaji* και *Tumpengan* στην εκδήλωση *Marag Ruwah* στο χωριό *Sarangan*, περιοχή *Plaosan*, *Magetan Regency* (λαογραφική μελέτη)". *IQB (Baradha Online Journal)* 18 (3), 1115-36 (2022).

<https://doi.org/10.26740/job.v18n3.p1115-1136>. Ανακτήθηκε 12 Σεπτεμβρίου 2023

Serway R.A., Jewett W. Jr. *Φυσική για επιστήμονες και μηχανικούς : μηχανική, ταλαντώσεις και μηχανικά κύματα, θερμοδυναμική, σχετικότητα*. (Αθήνα: Κλειδάριθμος, 2012).

Starr, W. *The Suzuki Violinist (Revised)*. (Kingston: Ellis Press, 1976).

Starr, W., και G. Comeau. *10 Teachers' Viewpoints on Suzuki Piano*. Alfred Publishing (1999). <https://books.google.gr/books?id=DnywP9BeoLkC>. Ανακτήθηκε 13 Σεπτεμβρίου 2023

Snyder, B. *Music and Memory: An Introduction*. Bradford Books, (2000). <https://books.google.gr/books?id=Nln3xTYQwt4C>. Ανακτήθηκε 19 Σεπτεμβρίου 2023

Thomas, Brashers-Krug., Reza, Shadmehr., Emilio, Bizzi. *Consolidation in human motor memory*. *Nature*, 382(6588), 252-255 (1996). doi: 10.1038/382252A0

Thompson, P. *Φωνές από το Παρελθόν, Προφορική Ιστορία*. (Αθήνα: ΠΛΕΘΡΟΝ, 2008).

Titon, Jeff Todd, and Svanibor Pettan, 'An Introduction to Applied Ethnomusicology', in Svanibor Pettan, and Jeff Todd Titon (eds), *The Oxford Handbook of Applied Ethnomusicology* (2015; online edn, Oxford Academic, 11 Feb. 2016), <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199351701.013.26>, ανακτήθηκε 9 Σεπτεμβρίου 2023.

Wells D.A. , Slusher H. S. *Schaum's outline of theory and problems of physics for engineering and science*. (New York: McGraw - Hill Book Company, 1983).

Ανωγιανάκης, Φ. *Ελληνικά λαϊκά μουσικά όργανα*. (Αθήνα: Εκδόσεις μέλισσα, 2008).

Αριστοτέλης. *Ποιητική, (Εισ., Μτφρ. Σχ. Στάθης, Ιω. Δρομάζος)*. (Αθήνα: Κέδρος, 1983).

Βούβαρης, Π. "Εισαγωγή στη μορφολογική ανάλυση της τονικής μουσικής" (Έκδοση: Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών, (2015). E-book "[Εισαγωγή στη μορφολογική ανάλυση της τονικής μουσικής](https://openbook.gr)" - Ανοικτή Βιβλιοθήκη (openbook.gr)

Δαλιανούδη, Ρ. *Από το δημοτικό και το ρεμπέτικο στο «έντεχνο λαϊκό» τραγούδι*. (Ελληνικά Πρόσωπα- Εμπειρία Εκδοτική, 2009).

Διονυσίου Ζ., «Προσέγγιση στη διδασκαλία της Ελληνικής παραδοσιακής μουσικής.» *Μουσική Εκπαίδευση*. 3 (Ιανουάριος 2002): 154–68 (2002).

Καραμφίλλης Γιώργος, *Παρουσίαση, ανάλυση και κριτικός σχολιασμός τριών μεθόδων μπουζουκιού που έχουν δομή μαθημάτων που κυκλοφορούν στο εμπόριο*. (Διπλωματική εργασία, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, Τμήμα Μουσικής Επιστήμης και Τέχνης, 2018). <https://dspace.lib.uom.gr/handle/2159/22106>

- Κιουρτσάκης, Γ. *Το πρόβλημα της παράδοσης*. (Αθήνα: Νεφέλη, 2003).
- Λιάβας, Λ. *Ελληνικά Λαϊκά Μουσικά Όργανα*. (Αθήνα: Υπουργείο Πολιτισμού, Μουσείο Ελληνικών Λαϊκών Μουσικών Οργάνων Φοίβου Ανωγειανάκη, 2000).
- Λιάβας, Λ. *Το Ελληνικό τραγούδι: από το 1821 έως τη δεκαετία του 1950*. (Αθήνα: Εμπορική Τράπεζα της Ελλάδος, 2009).
- Λιόλιος, Β. *Η τεχνική του μπουζουκιού για οκτάχορδο και εξάχορδο. Με ειδική σημειογραφία και πλήρη δακτυλοθεσία*. (Θεσσαλονίκη: Α. Λιόλιος).
- Μητσόπουλος, Μ. *Πρακτική μέθοδος για οκτάχορδο μπουζούκι*. (Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Ντο ρε μι, 2002).
- Πετρόπουλος, Η. *Ρεμπέτικα Τραγούδια*. (Αθήνα: Κέδρος (1996).
- Πυργιώτης, Δ. *Μουσική θεωρία και πρακτική*. (Αθήνα: Fagottobooks, (2004).
- Στάμου, Α. Ν. *Δημιουργικότητα και μουσική εκπαίδευση. Πρακτικά του 4ου Συνεδρίου της Ελληνικής Ένωσης για τη Μουσική Εκπαίδευση, 1- 14*. (2005).
- Στάμου, Α. Ν. *Μια ανθρωπιστική προσέγγιση στη διδασκαλία της μουσικής. Η φιλοσοφία και η πράξη της μεθόδου Suzuki*. (Εκδόσεις Πανεπιστημίου Μακεδονίας, 2012).